

No. B 234/83

Ex. no.

Aan : KEB
Van : BC
No. : 1696.422
Betr. : Christenen voor het Socialisme (CVS)

Vernomen werd dat de beweging Christenen voor het Socialisme in de Verenigde Staten haar werkzaamheden heeft beëindigd wegens gebrek aan mankracht en geld.

14 oktober 1983

BC

3 exemplaren:

ex. 1 : CO
ex. 2 : KEB
ex. 3 : BC

BS/T.

Rubricering: 1) _____

41

ACD 1696422

datum 20 SEP. 1983

CO

b. d.

Distr.: BC-BOP-CV-SBP

Bijlage(n): - 2

Afschr.: _____

BO: 2 CV 2 2 2

Datum rapport	Volgno. Inf. rapp.	Evaluatie
14 sept. 1983	2	A - a/b - 2

Betreft: STARTWEEKEND CvS

- Op 3 en 4 september 1983 vond te Heerhugowaard het startweekend plaats van de beweging Christenen voor het Socialisme. Aanwezig waren 29 personen,

Mededelingen

CvS en _____ organiseren op 19 en 20 november 1983 in Westmalle in vormingscentrum Heibrand een uitwisselingsweekend. Het zal er om gaan elkaar en elkaars werk beter te leren kennen. Er zal worden gediscussieerd over taktiek, strategie, organisatie en werkwijze en actie-thema's waaraan door beide bewegingen wordt gewerkt, zoals anti-racisme, vrouwenbevrijding en vrede.

Een uitnodiging kwam binnen van de _____ om op 22 en 23 oktober aanstaande aanwezig te zijn bij hun 10-jarig jubileum. De stuurgroep heeft nog niet besloten of daar iemand heen gaat.

Van de CvS-VS is een brief binnengekomen met de mededeling, dat men het werk staakt vanwege gebrek aan menskracht, geld en groei van beide.

en zijn op bezoek geweest bij de IKV-kern Kampen om in verband met het verslag van van het Europees Congre te Mainz in het IKV-kernblad te komen praten over onze IKV-kritiek.

Vervolgens hield een inleiding over het Interkerkeli Comitee voor Tweezijdige Ontwapening (ICTO).

Volgens loopt de opkomst van het ICTO parallel aan het ontstaan van allerlei andere "rechtse clubs". Illustratief noemde hij de groei van het aantal werkgroepen van het Oud-Strijders Legioen. Dit "deftig smoelwerk van extreem rechts", zoals het CSL omschreef, is een algemeen geaccepteerde beweging waarvan de leden overal in de samenleving zijn terug te vinden.

's Middags werd gesproken over de stuurgroep. Deze bestaat thans uit 6 personen, terwijl dat er volgens de statuten 7 behoren te zijn. Bij een volgende vergadering moeten de leden zich uitspreken voor één van de zes door de stuurgroep voorgedragen kandidaten.

(Utrecht), (Amsterdam)
(Utrecht),
(Nijmegen).

, die zichzelf niet-kerkelijk noemt, zit voor een half jaar in de stuurgroep namens de vrouwengroep; het tweede halfjaar neemt voor haar rekening.

uit Apeldoorn zal voor het penningmeesterschap worden benaderd. Omdat onlangs een hartaanval heeft gehad is het onzeker of hij op het verzoek zal ingaan.

Met betrekking tot de financiële situatie deelde die de middagvergadering voorzat, mee, dat f 1265.- is binnengekomen naar aanleiding van aparte aanschrijving van sympathisanten. Van CvS-leden kwam tot nu toe ruim f6.000.- binnen. Het aantal leden bedraagt thans 293; Opstand heeft 944 abonné's

Het ligt in de bedoeling de CvS per 1 januari 1984 los te maken van de NCSV. Voor de financiële consequenties van deze stap wordt verwezen naar de bij dit rapport gevoegde ledennieuwsbrief van juli 1983.

Met de NCSV zijn nog besprekingen gaande over een startkapitaal, dat destijds ook de Werkgroep Oost-Europa Projecten (WOEP) werd meegegeven toen men zich van de NCSV losmaakte.

vertelde dat uit Bussum vanwege haar weigering bepaalde belasting te betalen binnenkort de huurwaarder verwacht. Zij heeft nu besloten, mede op advies van haar huis voor "een vriendenprijsje" aan de CvS te verkopen. Men wil nu bezien of dit onderkomen behalve voor bewoning ook als secretariaat kan worden gebruikt.

kondigde het wereldcongres van de CvS aan, dat volgend jaar te Barcelona zal worden gehouden. Van 6 tot 10 januari 1984 komt het Europees congres bijeen ter voorbereiding. Volgens zal de aankondiging van het wereldcongres in een tamelijk algemeen kader worden geplaatst, maar zal de praktijk toch een CvS-karakter dragen. Voor deze methode is gekozen omdat anders een te geringe interesse bij derde wereldlanden wordt verwacht. Men streeft er naar de helft van de deelnemers uit derde wereld-vertegenwoordigers te laten bestaan. Voor Nederland zullen 3 leden van de stuurgroep deelnemen. Volgens is door de Europese voorbereidingscommissie al vastgesteld dat

en tot de Nederlandse deelnemers behoren.

4x

Rubricering: 1)

1) Zo nodig andere rubricering aangeven.

VERVOLGBLAD Nr. 2

Bij ~~operatie~~/inf. rapport nr. 2

Deze gang van zaken schoot bij de vergadering in het verkeerde keelgat. Men wil nu proberen nog drie stuurgroepleden aan de twee aangewezenen toe te voegen.

... verhaalde over de voorbereidingen rond het tweed lustrum. In Nijmegen worden 3 activiteiten voorbereid : een speciale uitgave van Opstand, het samenstellen van een bundel met bijzondere artikelen en het organiseren van een werkcongres met circa 80 deelnemers van wie de helft CvS-ers zal zijn. Dit werkcongres zal op 28 en 29 april 1984 worden gehouden rond het thema : Wat is het concept van de CvS ten aanzien van het socialisme.

2.

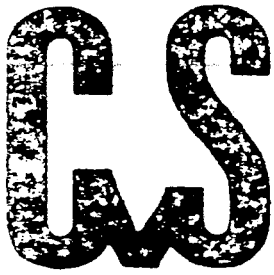
Bijlagen :

Ledennieuwsbrief juli 1983;

Ledennieuwsbrief 83/84 no.1.

GEEN ACTIE zonder overleg met B.V.C.

1696422

christenen voor het socialisme

"woudschoten", zeist
telefoon 034394228
giro 3018046 t.n.v.
panningmeester krik-project der ncav, zeist

kenmerk: ledennieuwsbrief, juli 1983.

beste vriend(inn)en,

onder jullie ogen ligt de laatste ledennieuwsbrief van dit seizoen. Nog net voor de vakantie het laatste nieuws. Geen uitnodiging voor een vergadering, alleen informatie. Naast de vaste rubriek mededelingen hebben we gemeend nu ook een rubriek "in discussie" te moeten openen. Daar kunnen standpunten worden geformuleerd tav. items in de beweging. De naar voren gebrachte standpunten worden niet per se onderschreven door de stuurgroep, maar zijn bedoeld om in een periode waarin geen vergaderingen plaatsvinden toch de meningsvorming verder te brengen. Het gaat hier vooral om discussies, die voorafgaan aan de besluitvorming op een landelijke vergadering. Het gaat ook over discussies die niet direkt bedoeld zijn voor niet-direkt cvs-publiek.

Tot slot wil ik jullie erop wijzen, dat in het weekend van 3/4 september het startweekend zal plaatsvinden. De regio Noord-Hollaand Noord heeft te kennen gegeven, dat ze bereid is jullie te ontvangen. De definitieve uitnodiging met gegevens komt ongeveer half augustus. De kosten zullen vermoedelijk rond de f30,- bedragen. De regio verzoekt jullie je tijdig op te geven. Stuur daarvoor de opgavestreek naar Woudschoten. Een strijdbare vakantie,

OPGAVE OPGAVE

OPGAVE OPGAVE

Opgavestreek voor het startweekend 3/4 september in Heerhugowaard.

naam:

adres:

tel.:

hoeveel personen:

slaapplaats nodig?:

Mededelingen

1. Op 7 mei jl. is er een studiedag "politieke lezing van de bijbel" georganiseerd op de theologische fakulteit in A'dam. In verschillende groepen is gewerkt aan de herschrijving van ps. 137 (Aan Babels stromen zitten wij). De opkomst was matig, het enthousiasme daarentegen groot, omdat de inzet van ieder gevraagd werd. De aanwezigen werden nadrukkelijk uitgenodigd zelf met de tekst aan de gang te gaan. Voor een uitvoeriger verslag, zie de komende Opstand, die eind deze maand uitkomt

2. Op 14 mei was er een ledenvergadering van de Christelijke Vredeskongferentie, waar we kollektief lid van zijn. Het karakter van de vergadering was overwegend informeel. Vooral de relatief vele aanwezigen van CvS waren ook met die inzet gekomen. Uit de besluitenlijst:

- Meer mensen zullen worden betrokken in het werk van de CVC. Tegengaan van "Oost-Europa-specialisme" werd als belangrijk gezien.
- Het lidmaatschap van CvS van de CVC werd als zeer positief ervaren, maar zou meer vruchten af moeten werpen.
- Er zullen vaker ledenvergaderingen gehouden worden, zodat de betrokkenheid bij het werk van de CVC kan worden vergroot.
- Er is een vrouwencommissie ingesteld

3. Op dezelfde dag vond ook het Europese Kongres van de basisbeweging plaats. CvS was daar met een stand vertegenwoordigd. Over de betekenis van dit kongres en van ons Europese "Mainz"-kongres zal in september een gesprek plaatsvinden met de basisbeweging. In dat gesprek zal ook gevalueerd worden hoe de samenwerking vorm krijgt tussen beide bewegingen. Voor een uitvoerig verslag, zie de komende Opstand.

4. Op 7 juni is er een solidariteitsverklaring uitgegaan naar de beweging Weigering Defensiebelasting en mn. naar _____, toen er een openbare verkoop plaats zou vinden op last van de overheid.

5. Internationale kontakten: _____ en _____ vertegenwoordigen onze beweging nog steeds in het Europese kontaktkomitee van CvS. Van CvS-Noorwegen ontvingen wij de uitnodiging om op 7 mei jl. een bezoek te brengen aan de vergadering van hun nationale komitee om te vertellen over ons werk en te praten over mogelijkheden van bilaterale samenwerking. _____ is daar geweest. De plannen zijn dat op de Noorse CvS-Zomerkongferentie in 1984 een internationaal gedeelte zal worden ingeruid, waar andere bewegingen voor zullen worden uitgenodigd.

_____ heeft met onze vriend(inn)en van _____ afgesproken dat ergens in het najaar een uitwisselingsweekend in België georganiseerd wordt. Thematiek, plaats en datum zullen nader worden bekend gemaakt.

6. In het kader van een intensievere aandacht voor de regio's zijn vanuit de stuurgroep tot nu toe de volgende regio's bezocht: Noord-holland-noord, Delft en Tilburg. Daarnaast wordt op het ogenblik gewerkt aan het (weer) opzetten van regio's in Drenthe en Twente. De stuurgroep heeft het idee, dat het heel zinvol is, deze bezoeken. "Landelijk krijgt er weer gezicht door" en in het geval van Delft konden we functioneren als praatpaal om weer wat ideeën te krijgen voor hernieuwde activiteiten.

Aanwezig:

----- . Notulen (voor pauze) en -----

1) Notulen vorige keer.

Watis de "dorde positie"? en welke c.v.s-ers betreft dat? Vooral ... "De vraagmag niet gesteld worden": de vraag wordt omgedraaid: waarom doe je niets in de kerk. zegt dat de bedoeling zeker niet is dat ieder keihard de kerk in moet, dat is niet de nieuwe norm. heeft met een goed gesprek gehad; tip voor het startweekend. Zij vraagt ook of die 378 leden kloppen. Men weet dat niet, want er zijn 2 bakken: de plaatjes- en kaartenbak; ze zullen worden samengevoegd.

Mededelingen:

Sommige mensen hebben de stukken niet ontvangen, sorry, zal het uitzoeken. Hij vraagt extra aandacht voor 7 mei, studiedag links-barthiaanse en mat.exegese (zie vorige opstand); psalm 137 wordt behandeld; A'dam, theologische fakulteit, (er zijn ong.10 aanmeldingen binnen). 14 mei: vergadering ned. afdeling Chr.Vredeskongferentie. In maart is er een brief verstuurd over de voorraden, wil ieder snel reageren!

Vóór 15 mei gaarne reakties op "Werken met de Kerk"-diskussie.

Wáér zal het startweekend zijn? Er is nog geen kandidaat.

Het weekend wordt vastgesteld op 3/4 september 1983.

Er is een uitnodiging van CvS-Noorwegen om 2 mensen begin mei af te vaerdigen. gaat.

Nog niet alle Cost-Europa-scholingen zijn afgerekend.

FINANCIELE SITUATIE

Er is in de NCSV een hooglopende diskussie over de uiterst slechte situatie. De subsidie van de raad van beheer is ingetrokken voor de sekretaris van het studentenwerk, achterstand nog van 82 met het betalen van rekeningen, meer dan ton. Rutgersfonds is laatste redmiddel. Per 1 september is er geen geld meer voor de sekretarissen. Op zeer korte termijn moeten we iets verzinnen, financiële koppen bij elkaar, zelf bronnen aanboren, uitstel is niet langer mogelijk! Het keldert met sneltreinvaart. Volgens is tot sept. (kampseizoen) geld nog wel gegarandeerd voor de sekretarissen. Er is nog erfenis, kampterreinen kunnen verkocht. Het

4) Vredesstrijd en Oosteuropadiskussie.

_____ leidt in. CvS is in diverse verbanden bij de vredesbeweging betrokken. Het doel van deze gespreksronde: de verschillende standpunten boven tafel te krijgen met betrekking tot OE, IKV en Burg. ongehoorzaamheid. Daarom heeft de SG van diverse personen stellingen gevraagd. Bij 4.3 gaat het er dan vooral om wat CvS met IKV doet.

_____ De SG heeft een selectie gemaakt uit de ingestuurde stukken. Moet de rest niet aan de orde komen?

_____ zegt dat de SG heeft bekeken waar de zaken uiteenliepen en die afgedrukt.

4.1) Situatie vredesbeweging.

_____ Bij _____ lees ik "SU heeft geen eenduidig belang bij de vredesbeweging". Is dat wel zo? Zie wapenverkoop in de 3e wereld.

_____ : Let wel. ik schreef: eenduidig. Dat van die wapenhandel is wel waar natuurlijk.

_____ : In beide blokken is de bewapening ten nadele van de bevolking. Is de verwevenheid eigenlijk wel zo verschillend?

_____ : Het gaat me om de assymetrie: de bewapening is economisch veel dwangmatiger dan in de SU.

_____ : Iedere manager kan je vertellen dat de socialistische produktiewijze niet snel tot innovatie leidt. Wel probeert men in OE binnen het plan altijd een zo hoog mogelijk cijfer te halen (dat dan vervolgens in het westen geciteerd wordt). Daarmee heeft het IKV-plan een economische basis, want als het westen geen nieuwe stappen meer zou zetten kan het heel goed zijn dat men in OE ook stopt (omdat het nieuwe plan dan anders gekozen kan worden).

_____ : Ik heb het gevoel dat in de SU telkens weer gekozen moet worden, dat er veel minder een lobby is die de zaak automatisch opschroeft.

_____ Dan worden er toch wel erg vaak dezelfde keuzes gemaakt. (--- Er volgt nu een niet te notuleren diskussie over of het wel nodig is dat de SU de VS in bewapening volgt.)

_____ : Wij praten vanuit de sterkere wereld, het is erg goedkoop om van de zwakkere partij te eisen te stoppen.

_____ : We moeten niet over de wedloop op zich praten, maar ons konsentreren op de assymetrie.

_____ Is die assymetrie nog wel algemeen aanvaard??

_____ Klopt het nog wel, en zo ja, wat dan nog? De bewapening is zo gigantisch, en er zijn wederzijds dezelfde processen.

_____ : De hoofdlijn is toch wel duidelijk? De SU doet een aanbod over

een A-vrije zone. En de VS reageert met een besluit over LASER-satellieten.

____: Het maakt het nogal moeilijk als je over al die bewapeningssystemen gaat praten; we kunnen beter een politieke en economische analyse maken.

____: Het is een gegeven dat er twee stelsels zijn in deze eeuw die elkaar uitsluiten, tot in de vernietiging toe. Daarom moet je wel over wapensystemen en militair-strategische zaken denken en praten als je wilt vermijden dat dit krachtenveld tot een explosie leidt.

____: Wat vind je dan van _____ stelling, en hoe schat hij het belang van de NZ-Verhouding? Ik zie die grote klap trouwens nog niet zo gauw gebeuren.

____: Je zag de functie van de bewapening binnen de beide blokken niet aan sich bekijken, je moet dat in zijn totale verband blijven zien.

____: Is het niet belangrijker dat oost en west beide in hun invloedssferen in Noord en Zuid met bewapening werken?

____: interwenst nu over de feitelijke ongelijkheden van de posities van oost en west.

____: Het kapitalisme heeft in zijn wetten dat een groeiende afzetmarkt noodzakelijk is, en dat geldt bij de bewapening net zo goed.

____: Een socialistische prod. wijze werkt heel anders, kan bijv. het westen niet eens inhalen, een konsumptiemaatschappij sticht (wou Chroestjov

____: Toch moet je de interne gevolgen van de bewapening niet vergeten; het is bij ons bijv. toch een faktor bij het verlagen van de uitkeringen.

____: Toch vind ik dat het belangrijkste aspekt van de wedloop is dat er echt kans op oorlog is; ik voel die angst zelf vaak. Amerikaanse presidenten hebben aantoonbaar tot nu toe zesmaal een kernconflict serieus over wogen, en de lijst van (nu ca. 35 bekende) bijna-ongelukk wordt steeds maar langer.

____: Iets heel anders: als die kruisraketten er niet komen, wat dan.

____: Als je dat lukt, heb je de kapitalistische structuur aangetast. Daarom is die strijd ook zo moeizaam. Dan heb je ook de weg ingeslagen tot andere ontwikkelingen in de maatschappij.

____: Ik vind ook dat dat blijkt uit alle woorden van de tegenstanders van de vredesbeweging.

____: Ja, we realiseren ons vaak te weinig dat verzet tegen de vredesbeweging heel vaak verzet is tegen allerlei socialistische tendenzen in onze maatschappij.

4.2) IKV-koers.

_____ begrijpt _____ zin over bondgenoten in OE niet.

_____ Ik schrijf 'afhankelijk', want MJF sluit van te voren uit dat het IKV buiten de legale orde van hier zou treden (zie interview in de Tijd).

_____ vindt heel verhelderend in Rinse's stelling dat hij analyseert dat het IKV hier niet doet, dáár wel zoekt/eist: kijken naar economische verbondenheid en andere mij.kritische groepen benaderen voor een brede samenwerking.

_____ merkt op dat de kampgneraad van boven naar beneden werkt i.p.v. andersom (in elk geval in groningen en deventer bijvoorbeeld).

_____ vraagt hoe het kernenberaad funktioneert.

_____ : Ook daar veel mededeling van bovenaf; er zijn maar heel weinigen die vanuit de kernen iets inbrengen. _____ vraagt zich verder af of de verschillende standpunten in CvS over OE ook leiden tot verschillende standpunten over het IKV.

_____ tegen _____ ik snap jouw stelling niet goed; wat betekent jouw analyse nu voor onze verhouding tot bewegingen in OE?

_____ In OE wordt de westerse politiek als heel bedreigend gevoeld...

_____ En Solidariteit dan, die toch juist de SU als bedreiging voelt?

_____ Ik bedoel die groepen die zich met de macht enigszins identificeren. Dat kun je niet van de massa zeggen, omdat OE een produkt is van de 2e WO en niet van een revolutie. Als er dan een westerse klup binnenkomt, wordt dat (ook IKV) als bedreigend gezien. Wel wordt het dan heel dom gezegd: de CIA betaalt.

_____ : Toen het IKV zich nog wel distancieerde van de officiële politiek, werden ze compleet omarmd.

_____ Waarom ben je zo bang voor die omarming? Waarom zo'n fundamentele afwijzing: dat kan niet goed zijn?

_____ merkt nog op dat naar haar indruk het IKV iets met Solidariteit doet vooral met het oog op de effecten in Nederland.

_____ vraagt zich af of niet juist CvS als kleinere groep zou moeten proberen kontakten met OE uit te breiden.

4.3) Onze houding tav IKV.

_____ : Hoe is 't eigenlijk met onze kontakten met Pax Christi; die zijn immers hand bezig.

_____ : Hartelijk! Hebben ons een standje aangeboden op hun alg. ledenvergadering. We zouden er meer mee moeten doen, gesprek organiseren of zo.

_____ : Wat is hun structuur eigenlijk, kun je er lid van worden? (wordt bevestigd)

vertelt dat hij onlangs een heel goed gesprek heeft gehad met de OE-sektie van de commissie buitenland van PC.

Toen we in september de vredeskrant bespraken, werd gezegd dat we nog eens over soc. ek. aspecten met het IKV zouden praten!?

: Dat is in januari gebeurd. Was niet leuk, en op deze manier schiet het gesprek niet op. Verder zouden we samen met de basisbeweging daar nog eens over het OE-beleid gaan praten. Dat hangt nog.

Toch is er wat verschoven, want er is nu een twee-sporen-beleid. Overigens is er een volgend gesprek in juni. En in oktober wordt er door de CFK een konferentie georganiseerd over het MIK in O & W.

vraagt wie het junigesprek zouden willen voeren.

wil er dan meteen ook mensen uit de vakbeweging bij, en het IKV vragen waarom zij niet bij het overleg van Driebergen aanwezig zijn.

vraagt zich af wat de aanwezigheid van CvS'sers in de kernen oplevert; voor haar is het twijfelachtig, en zeer frustrerend.

meldt ook pijnlijke situaties: munitietreinakties, wie ben je dan, CvS'ser of IKVer?

vindt dat je ook niet te optimistisch moet zijn over er buiten te gaan zitten, omdat het IKV overal alle macht naar zich toe probeert te trekken, dus het blijft ook dan moeizaam.

merkt op dat er in zitten een goede blik op de verhoudingen biedt

vindt dat platforms ook zo'n mogelijkheid geven.

In Nijmegen zitten een aantal leden in het IKV, maar juist die komen niet (meer) op regiovergaderingen.

vertelt dat zij er toch beter schijnen te functioneren dan in Groningen.

Overal zijn dingen aanstaande, Rijnmond als aanvaart-gebied, etc. 'Groningen' kan morgen overal zijn.

De munitie-trein was een testcase, daarom ook zo hard.

vindt de IKV kernen zeer laks in deze dingen.

Evaluerend:

zegt dat de stellingen meteen het karakter hebben van een evaluatie van de OE-scholing. Vraagt zich af of zij niet als deel VI van de OE-scholing zouden kunnen fungeren (met inleiding).

Kunnen de auteurs ze niet wat herschrijven, minder exclusief IKV-gericht? Niet afzwakken maar toegankelijker maken?

De vergadering besluit dat , met hulp van , aan stellingen en inleiding zal werken.

meldt tot slot een CFKvergadering op 14 mei. De vorige algemene vergadering was 4 jaar geleden; het kollektief lidmaatschap van CVS wordt er geëvalueerd.

5) RONDVRAAG

Waarom stellen we niet wéér het socialisme als produktiewijze aan de orde? Overal sterft het van de crises, als nú niet duidelijk is dat de kapitalistische produktiewijze niet deugt.....

_____ Wat doen we verder met de kring van de Dialoog van Driebergen? Ik ga in elk geval weer naar hun vergaderingen toe.

1. Kunnen we niet kollektief weigeraars van defensiebelasting worden? 2. Het gesprek met _____ over ICTO in Vara's Rooie Haar zullen we ons boekje opsturen?

_____ Wat doen we in 1985 met 10 jaar CvS? Is er al een kommissie. (Ter plekke geven zich op:

_____ Welk scholingsonderwerp volgend jaar? Anti-fascisme?

(Algemene instemming. Voor de Sch. Voorb. Gr. geven zich op:

(reserve).)

Rubricering: 1)

ACD 1669799

datum 7 APR. 1983

CO

b. 4 d. —

1) Zo nodig andere rubricering aangeven.

Distr.: BC - BOP - CP - SBP

Bijlage(n): -5-

Afschr.:

BO: 199.395

Datum rapport	Volgno. Inf. rapp.	Evaluatie
5 april 1983	1	

Betroft:

Het europees congres van de beweging Christenen voor het Socialisme.

enige stukken betrekking hebbend op het derde europees congres van de beweging Christenen voor het Socialisme welke van 24 - 27 maart 1983 te Mainz/BRD werd gehouden.

Bijlagen:

Notulen tweede voorbereidende bijeenkomst ,

Artikel De Waarheid.

GEEN ACTIE zonder overleg met B.

Rubricering: 1)

Tweede voorbereidende bijeenkomst voor Mainz
14 maart 1983. Utrecht.

aanwezig:

- agenda: 1. inhoudelijke voorbereiding
2. publiciteit
3. reisafspraken

1. Wat is specifiek voor CvS?

- : heeft met name ~~xxx~~ fascisme & seksisme bestudeerd. I breekt juist de vergelijking van de christelijke idee met de fascistische. (Vanuit de vrouwengroep komt daar een aanvulling op, die mondeling ingebracht moet worden soc.ec: dit punt is de laatste jaren wat minder belangrijk geweest. Het probleem is dat het meestal verengd wordt de strijd voor ~~y~~werkenden. (betaald -). Maar juist bij vrouwen laten van zich horen. Vakbonden doen niet veel voor werklozen, WAO-ers etc. Ben benieuwd of we wat kunnen van andere CfS-en. "Ethische solidariteit met de onderaan pikken we niet. We vragen ze meteen naar hun salaris! mist bij fascisme en seksisme een historische vergelijking verschillen. Waaróm worden vrouwen aangesproken? Dat met het lijden en masochisme te maken.
- : is geïnteresseerd in kerkelijke vredesbewegingen en Europadiscussies in andere landen.
- : niet voorbereid
- : De Oost-Europadiscussie is specifiek voor CvS. Bij het stuk mist iets over het christelijk verzet in WO II. mensen uit dat verzet zijn nu soms zelfs ICTO-aanhanger is wellicht een taak voor CvS om daarover met plaatselijke Raden van Kerken een gesprek aan te gaan.
- : Kerk als strijdterrein en baëlisme discussie als religieus is specifiek voor ons.
- : vindt economische analyse en O.E. discussie van belang in fascisme en seksismestuk iets over de gezinsideologie vindt de soc.ec. strijd zoals hier geformuleerd niet zo specifiek voor CvS.
- : soc.ec. is wat algemeen, fascisme en seksisme is ook specifieker en meer op ideologiekritiek gericht.
- : reed op en neer om op Woudschoten de bijdragen uit andere landen te halen.

themagewijs

a. soc.ec. strijd. Typerend voor ons is dat wijzelf ons betrokken achten in die strijd. In andere landen is het nog vaak de wereldstrijd die het belangrijkste is. Als we het daarover moet dat ook in economische termen gebeuren: hoe wordt de gelijkheid gecreëerd en in stand gehouden? Niet toevallig was eerste actie van CvS tegen de Nieuwe Levensstijl gericht. CDA-programma 'Niet bij brood alleen' is gekritiseerd. CvS de ideologie over arbeid en economie van (ook progressieve) tenen doorgeprikt.

Wat in dit stuk niet ter discussie wordt gesteld is de arbeidsethica, sollicitatieplicht. vindt dat er geen verschil plaatsvindt in de richting van wat Marx c.s. het ~~kompen~~ ~~plaat~~ noemde. En werkenden en niet-(betaald)-werkenden worden tegen elkaar uitgespeeld.

Het stuk geeft wel een goed overzicht van de laatste paar

Elk spoor van coherent beleid ontbreekt, bij alle partije rol van CvS zou kunnen zijn: proberen dat de kerken actiepla zoals dat van de Dialoog van Driebergen, ondertekenen. En la zien wat er aan de hand is: zodra een dominee ook maar ee twijfel toont over het nut van inleveren, lopen mensen we de andere kant gaan mensen soms niet meer naar de kerk om geen nette kleren voor de kinderen meer hebben. En waarom breekt de pleuris niet uit als op het journaal wordt hoe groot de winsten van Philips, ABN, Unilever zij zijn misschien bang dat aantasting van dat 'eigendom' ook tasting van hun eigendom leidt. Of: gelukkig maar dat het gaat met het bedrijfsleven.

~~K~~Christelijke ideologie drijft van het inleveren, sober iets voor een ander over hebben, samen delen, het offer.

b. vredesstrijd.

heeft de stukken van de andere CfS-en gelezen. Nerg staat zoëts als het IKV: een kerkelijke vredesbeweging n 'gewone'. Anderen twijfelen eraan of dat zo is, met name B&D. We schijnen in Nederland beroemd te zijn om onze lokal ganisatie en konkrete actie. We moeten wél de tegenbewegin melden die ontstaan zijn als reactie op dit idyllische pla ICTO, Hervormd Vredesberaad, de ontdekking van de SS-20. sommige plaatsen is de tegenbeweging al zo sterk dat mens een isolement raken, de naam IKV maar niet meer gebruiken cussies van tien jaar geleden geværd moeten worden, er ge ruimte meer is. Vooral Frankrijk willen we vragen naar hun beweging..

f. fascisme en seksisme.

De verklaring ervan is te algemeen, specifieke argumenten fascisme komen te weinig uit de verf. Denk ook aan het ont van Nijmegenaren naar scholieren: heel veel jongens en we meiden voelen zich aangetrokken tot neo-fascistische ideeet anti-fascistisch jongerencomitee zegt echter dat dat niet Je moet onderscheid maken tussen voedingsbodem voor fascis voedingsbodem voor verzet tegen fascisme. De Nederlandse n pij van de dertiger jaren was ook nog geheel anders: vnl. met weinig benul van wat er verder in de wereld gebeurde. Duitse kerk is echter ook niet zomaar omgegaan: daar is w jaar consequent aan gewerkt. Ons belangrijkste punt is: fascisme is niet alleen op economi basis verklaarbaar. Probleem met de Fransen wordt: in Fr. veel meer een algemeen scheldwoord voor 'rechts'. We moeten de discussie vooral op de actualiteit voeren, om anders snel verzand in historisch gekissebis. Actualiteit kerkmensen ook in wijken waar buitenlanders in elkaar gesl den, blind blijven voor 'opkomend fascisme'.

2. publiciteit. heeft inmiddels het persbericht rondgestu lijst met bladen is verdeeld.

3. zoekt een treintijd uit. We ontmoeten elkaar in Arnhem

4. en denken verder over de ochtendwijding. iets voorgesteld over opstanding. iets met zeven dagen en

De rest moet in de trein, nog flink wat te doen dus. Krijgen allemaal nog een engels en frans mapje? om te kunnen discussi die talen wel nodig! Meenemen , of nog even rondsturen.

groetjes van

voor het Socialisme haar derde Europese Congres in kje. De afzenders van Beuzekom, lid van de Nederlandse Westduitsland, Groot-Brittannië, West-Duitsland, christenen voor het socialisme, schreef voor De Nederlandse, België, Frankrijk, Spanje, Spaanse emittanten. Waarheid een verslag van het congres.

Christenen voor een lastiger socialisme

Het karakter van dit congres verschilde nogal van dat van de vorige twee. In 1976, in Zeist, was het thema „christen-democratie”, in 1979, in Milaan, „De Europese eenwording”.

Dit keer was er geen centraal thema maar vijf werkgroepen: over de vrede, de beweging, sociaal-economische strijd, imperialisme, feminisme en racisme. Ook waren er nu in Mainz weinig plenaire zittingen met lange redevoeringen van „kopstukken” uit de beweging. Het werk was geconcentreerd in de groepen, in de plenaire zittingen werd daarvan verslag gedaan.

Een Italiaanse deelnemer kenschetste het verschil als volgt: „Milaan werd gedragen door mis schien tien mensen, dit congres wordt gedragen door alle tachtig deelnemers.”

Verbreding

In de discussie was een duidelijke tendens te bespeuren. Socialisme is niet uitsluitend een kwestie van arbeidstrijd. De specifieke positie van buitenlanders, werklozen, arbeidsongeschikten, huisvrouwen, jongeren die nog geen betaald werk verricht hebben,

Gokker klaagt casino aan

In de Verenigde Staten heeft een vertokte gokker een casino aangeklaagd wegens „misbruik van zijn geesteskracht” en een schadevergoeding van ten minste 2,5 miljoen dollar geëist.

In zijn klacht tegen een speel-

ben, vraagt om een bredere benadering.

Bepaalde problemen zoals vrouwenonderdrukking en buitenlanders zijn niet te begrijpen in termen van klassenstrijd.

Deze verbreding van de traditiehele inhoud van het socialisme kwam in de mediatie groepen aan de orde. Dat leidde soms tot heftige, maar vruchtbare discussies.

Een Siciliaanse man pleitte voor een analyse van de verwevenheid van militaire macht en mannelijk geweld. „Het is niet toevallig dat er in Comiso juist vrouwen opgepakt en in de gevangenis gesmeten zijn”, zei hij.

De racisme-groep constateerde dat niet alleen buitenlanders, maar ook potten en flikkers en vrouwen getroffen worden door de economische crisis en dat zij en de radicale vredesbeweging aanvallen te verduren hebben van steeds dezelfde tegenstanders: extreem rechtse en neo-fascistische groeperingen. Vooral de Nederlandse CvS-ers hadden dit punt uitgewerkt in hun voorbereidingsstukken. Voor een heleboel andere landen was deze benadering nieuw.

Vrouwen

In Milaan (1979) ontstond spontaan een vrouwengroep uit onvrede met de opzet en het functioneren van de groepen. Voor Mainz was het al in de

voorbereiding vanzelfsprekend dat er een feminisme-groep moest komen. Niet vanzelfsprekend bleek de eis van de Nederlandse en Britse vrouwen om met elkaar, zonder mannen, te willen praten.

Na enige discussie lukte dat wel, en achteraf waren vrijwel alle vrouwen blij over deze beslissing.

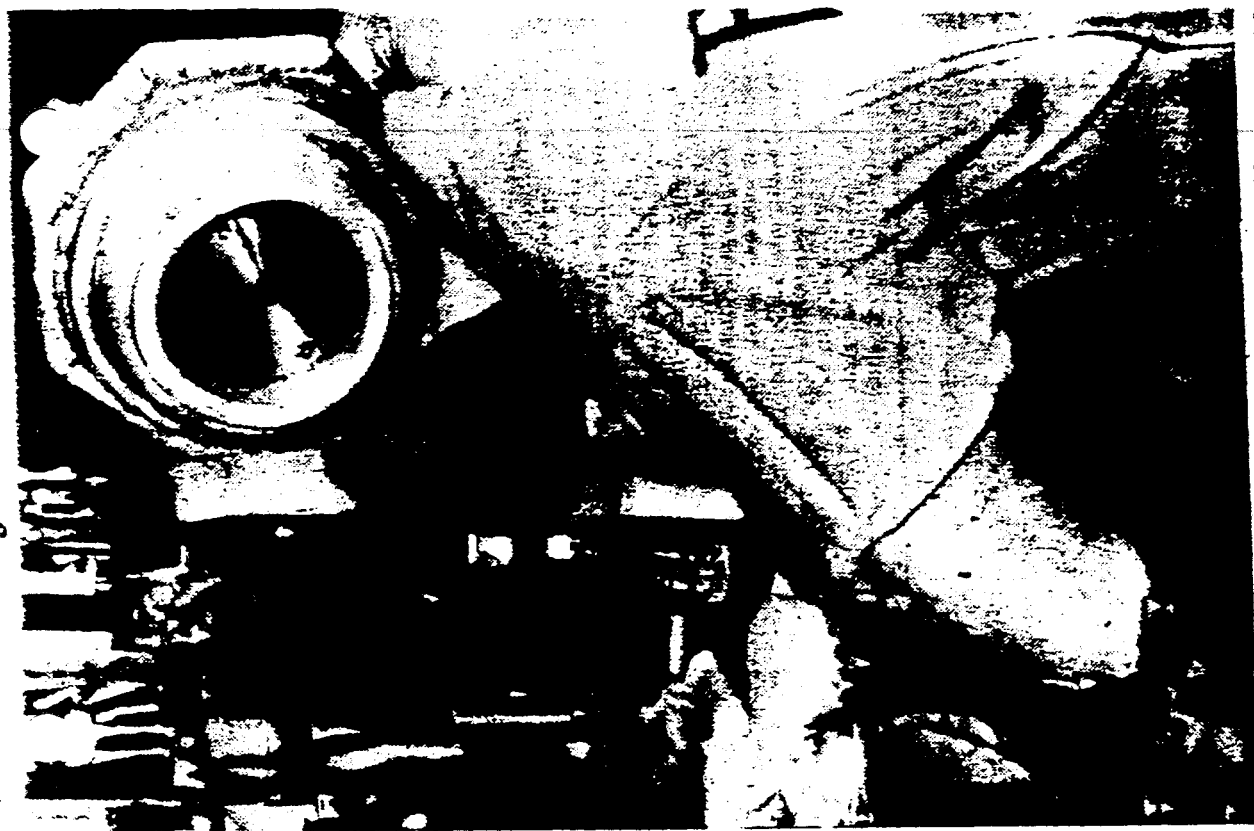
Uitvoerig is gesproken over de vrouwenbeweging, economische zelfstandigheid en de situatie wat betreft abortus in de verschillende landen. Alleen uit Nederland en Spanje heeft CvS zich met de strijd voor vrije abortus ingezet. In België denkt men ook binnen CvS niet eenduidig over deze kwestie en in West-Duitsland is er slechts incidenteel aandacht voor geweest.

De deelnemers uit deze beide landen en Noorwegen voelden er ook wel voor om, naar Nederlands voorbeeld, een vrouwengroep te vormen binnen CvS.

De vrouwengroep op het congres eiste dat CvS waar nodig zich inzetten voor legalisering van abortus. Juist in de kerken moet nog veel weerstand daartegen overwonnen worden. Daarvoor ligt de taak voor CvS.

De vrouwengroep besloot onderling contact te houden en het congres deed de suggestie om vaker op Europees niveau bijeen te komen.

Jeanette van Beuzekom

Vanaf 1 april zal het publiek in het Amsterdamse Stedelijk Museum weer bezoek kunnen brengen aan het „Café de Beany”, een schepping van kunstenaar Kienholz. Het café had tijdens eerdere exposities enige succes opgelopen, die nu door de kunstenaar en zijn echtgenote is gerepareerd: een van de opmerkelijke gasten in het café: de man met een klokkenhoofd

Westduitse
winkelaars

Lelijke jonge emoe

1669799 197.395

B0 196013
1601424

christenen voor het socialisme

LEDENNIEUWSBRIEF nr. 3.

Woudschoten, Zeist
telefoon 03439-226
gro 3018046 t.n.v.
penningmeester kerk-projekt der ncsv, zeist

Zeist, 15 februari 1983.

kenmerk:

Beste mensen,

Hierbij ontvang je de uitnodiging voor de landelijke vergadering van 26 februari a.s.. Deze wordt gehouden in Utrecht gebouw de Kargadoor, Oude Gracht 36. Vanaf 10.00 uur is de zaal open we beginnen om klokslag 10.45 uur. N.a.v. de vorige landelijke vergadering waren geluiden te horen, dat er meer landelijke vergaderingen moeten komen. De Stuurgroep heeft gemeend daaraan tegemoet te moeten komen. We zouden de volgende punten aan de orde willen stellen:

1. Opening en notulen van de landelijke vergadering van 18 dec. j.l.
2. De kerk als strijdterrein.

Toelichting: In december is een begin gemaakt met deze discussie. Er kwam zoveel naar boven (zie notulen), dat het zinvol lijkt om deze discussie voort te zetten. De stellingen van , die gevoegd waren bij de stukken van de december vergadering staan ook nu ter discussie alsmede een 'vertaling' daarvan door

3. Juridische zelfstandigheid van CvS.

Toelichting: Ter discussie staan de concept-statuten (zie verderop). Deze keer willen we die bespreken en in april zonder verdere discussie vaststellen.

4. Werving:

Toelichting: We willen zo langzamerhand komen tot een systematischer aanpak van de werving van leden, abonnees en donateurs. We hebben het idee, dat veel mogelijkheden onbenut blijven en willen we onze positie binnen de kerken handhaven of juist versterken dan zijn meer (aktieve) leden nodig. De vraag is echter op wie we ons willen richten; wat hebben we eigenlijk te bieden; wat voor soort beweging willen we zijn; waarom stagneert de leden abonneegroei?

Tbv deze en andere vragen is enig discussiemateriaal bijgevoegd van en . Ook hebben we gevraagd wat op papier te zetten, maar dat zal mogelijk ter vergadering aanwezig zijn. Misschien kan nadeze discussie een groepje aan de slag gaan om een concreet werfplan op te stellen.

5. Wvttk en Rondvraag.
6. Sluiting ± 16.00 uur.

met vriendelijke groet,

P.S. De regio Amsterdam wordt hierbij verzocht om te notuleren.

Mededelingen van het sekretariaat en de stuurgroep. +

1. Sinds 21-12 bestaat er een werkgroep die bekijkt wat er verder aan de aktie rond de anti-Icto brochure te ondernemen valt. Het blijkt een lastige diskussie te zijn. Wat daarbinnen nu de spits moet zijn; het Icto als anti-IKVbeweging of de relaties met het OSL. Voorlopig hebben we afgesproken, dat we een inhoudelijk en parkties paper maken, waar in den lande mee gewerkt kan worden bijv. mbt. de platforms in de ger. kerken, waar IKV en Icto met elkaar gekonfronteerd worden. Wie belangstelling heeft om mee te denken. kan zich bij de sekretaris opgeven.

2. Op 7 jan. heeft er een gesprek met het IKV over haar Oost-Europa koers plaatsgevonden, vanuit het 'Oost-Europaplatform' waar naast CvS ook de CFK, de Berl. Konf, WOEP, Easisbeweging, Hendrik Kraemerhuis, e.a. zitten.

Het is een zwaar gesprek geweest met zware delegaties over en weer. Voor ons was Lodewijk er. De zin was, dat de kritiek op een eenzijdige orientatie op niet-officiële vredesbewegingen weer eens op tafel is gelegd. Verder was het een onbevredigend gesprek.

3. Op 15 Jan. is er een CvS-vrouwendag geweest, er vond uitwisseling plaats over de stand van zaken in CvS m.n. in de Opstand redaktie en de CvS-vrouwengroep.

- bij bepaalde onderwerpen hebben we wat langer stilgestaan, o.a. feministiese theologie in Opstand, feministiese inbreng in de exegetische diskussie, afvaardiging naar de Stuurgroep.

- dit werke verhelderend en inspirerend.

- het was een leuke dag.

- het kontakt van vrouwen binnen CvS vinden we zo de moeite waard dat we zulke landelijke dagen willen herhalen. Verder trekken we er in juni een weekend op uit (zeilen, punteren ?).

4. Ter ondersteuning van het Kampwerk der NCSV is er een advertentie in de Trouw van 15.1 geplaatst namens de stuurgroep.

5. Op 29 jan. is er een beleidsdag van de NCSV geweest, waarop de geleidingen (incl. CvS) om de tafel zijn gaan zitten om aan elkaar duidelijke te maken, wat hen bindt. Hierover verderop meer.

6. Begin febr. heeft de stuurgroep een adhesieverklaring gestuurd aan het februari-herdekingskomitee in Amsterdam-

7. De landelijke werkgroep Materialistiese exegetiese heeft in haar vergadering van 31.1 besloten nieuwe initiatieven te gaan nemen om te zien voor wie ze er kan zijn. Er moet een duidelijker draagvlak komen. Op zich stelt de werkgroep zich ten doel om leeservaringen van groepen en individuen te (doen) communiseren, ook om methodisch verder te komen met politieke lezing. Er zal een gesprek komen met de werkgroep 'basis en bijbel' van de basisbeweging om te zien, wat er eventueel gemeenschappelijk kan. Daarnaast zal een gesprek gevoerd worden over de mogelijkheden van een 'plaatselijk-lezen' blad als Vuurwerk. Op 7 mei a.s. (zie belangrijke data) zal gekeken worden of er mensen zijn, die de werkgroep kunnen versterken.

8. en zijn op bezoek geweest in het leechuis "Tenach en evangelie" in Amsterdam ivm een diskussie over Fallus en Foetus.

B0196013 II
1661424

Notulen landelijke vergadering Christenen voor het socialisme
18 december 1982 te Zwolle.

Aanwezig:

voorzitter: , notulen:

Notulen startweekend:

Is het gesprek met het IKV door CvS en Easisbeweging al opgenomen? Neen, de stuurgroep bespreekt dit zo snel mogelijk. Verder goedgekeurd.

4. juridische zelfstandigheid van CvS.

: Een notaris maakt een concept, waarin alles ruim geformuleerd staat. De huidige gang van zaken wordt erin vastgelegd. Kriteria voor de stuurgroep: evenredig aantal mannen en vrouwen, spreiding over regio's, kerken. De landelijke vergadering beslist met de helft plus 1 stem. De secretaris blijft in dienst van de NCSV.

We stellen voor dat de stuurgroep dit verder afhandelt. Op de volgende vergadering de definitieve versie.

sollicitatieprocedure secretaris.

De gang van zaken tot nu toe was: er werd gezocht onder bekenden, we waren al blij als iemand het wilde doen. De laatste keer stond er echter ook een oproep in Opstand; iemand die daarop reageerde viste toen echter achter het net omdat inmiddels al toegezegd had. Als er echter zo'n oproep staat. dan moet er ook een procedure afgesproken worden, waarop iemand die solliciteert zich kan beroepen. Dat kon nu niet.

licht zijn voorstel toe.

Reacties: een beroepsmogelijkheid tot in de landelijke vergadering is wel heel zwaar.

In eerste instantie is de status van het beroep bij de sollicitatiecommissie die van toelichting. De soll. cie kan eventueel op haar besluit terugkomen. Een beroep wordt schriftelijk of met een gesprek door de soll.cie behandeld, een afschrift van het beroep gaat naar de stuurgroep. Beroep is mogelijk voor kandidaten die niet opgeroepen worden, of die niet voorgedragen worden.

De stuurgroep brengt de voordracht, voorzien van een pré-(pré?) advies in de landelijke vergadering.

begroting '83.

geeft toelichting.

Reacties: vergeten is de Europese conferentie in Mains, 1500-2000 piek.

Er is laag begroot aan de inkomstenkant, omdat we voor het eerst zelfstandig gaan draaien.

De losse verkoop moet o.i. toch hoger kunnen, gezien de plannen van om daaraan te werken: 2500,-

Rubricering: 1)

ACD 1660467

datum 7 MAART 1983

CO

b. 1 c. —

1) Zo nodig andere rubricering aangeven.

Distr.: BC

Afschr.:

BO: 196.573

Datum rapport

Volgno. Inf. rapp.

Evaluatie

1 25 februari 1983

5

A - a/b - 2

Betreft: Deel 4 Oost Europascholing van de beweging Christenen voor het Socialisme.

deel 4 van de Oost Europascholing van de beweging Christenen voor het Socialisme,

GEEN ACTIE zonder overleg met B.V.C.

VERHOUDING KERK-STAAT IN DE DDR 1660467

OOST EUROPASCHOLING DEEL 4: DE KERK IN OOST EUROPA.

Kerk bleek door anti-kommunisme niet in staat *modus vivendi* te vinden

door

Schrijven over de kerk in de DDR en schrijven over de kerk in de DDR is twee! Je kunt schrijven over de kerk en haar verhouding tot de staat, waar bij dan de kerkleiding in het middelpunt staat. Maar ook kun je schrijven over de kerk, de gemeente, de predikant en de ontwikkelingen op het gebied van theologie en godsdienstbeleving. Dan echter staat het kerkvolk centraal. In het artikel van *[naam]*, dat in dit nummer is opgenomen ligt het aksent op de tweede mogelijkheid van schrijven over de kerk in de DDR. In dit artikel gaat het daarentegen uitsluitend over de verhouding van kerk en staat. Kortom, over kerkpolitiek. Niet zozeer over de kerkpolitiek van de SED (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands), alswel over die van de kerk zelf. En ook niet over de vraag wat de kerkleiding zich in het verleden bij zijn eigen kerkpolitiek allemaal heeft voorgesteld, maar over de vraag wat er in werkelijkheid van terecht gekomen is.

Het klopt namelijk, wat de nederlandse dichter Willem Elschot - weliswaar in een ander verband - dichtte: "...want tussen droom en daad staan wetten in de weg en praktische bezwaren...".

Wetten en praktische bezwaren hebben de kerkpolitiek van de kerk doorkruist. Niet de SED was de kerk te slim af, maar de feitelijke gang van de naoorlogse geschiedenis. Ook in de SED heeft men lange tijd gedacht, dat de Evangelische Kirche in Deutschland (EKiD) haar steentje bij zou dragen aan de opbouw van een nieuw, antifascistisch en democratisch Duitsland. Zij kwam echter bedrogen uit, tenminste met de kerkleiding, die eind veertiger jaren steeds meer bepaald werd door de ontwikkelingen in Westduitsland, resp. de BRD. Het konflikt tussen de regering van de DDR en de leiding van de EKiD, dat daaruit voortkwam, wordt in dit artikeltje nog eens opgerakeld. Niet omdat het ons zoveel plezier doet oude koeien uit de sloot te halen, maar alleen om te kunnen begrijpen wat zich in het jaar 1978 op kerkpolitiek gebied in de DDR heeft afgespeeld.

Dit artikel werd in sterk gewijzigde vorm in het dagblad 'Nieuw', en in gewijzigde vorm in het periodiek van de Vereniging Nederland-LDK gepubliceerd.

In het afgelopen jaar heeft de Nederlandse pers relatief veel aandacht geschonken aan ontwikkelingen in de DDR op kerkelijk gebied. Twee gebeurtenissen, die kort na elkaar plaatsvonden, bleken rijke bronnen voor speculatie en antikommunisme. Gespekuleerd werd er vooral naar aanleiding van het 'gesprek van de mede maart', dat tussen Erich Honecker en bisschop Albrecht Schönherr, de voorzitter van de Bond van Evangelische Kerken in de DDR in 1978 gevoerd werd. En antikommunisme laaide op bij het bekend worden van regeringsplannen omtrent het per september in te voeren vak 'Wehrunterricht' op de scholen in de DDR. In de kerken was hiertegen inderdaad bezwaar gerezen, maar in juli lagen deze kerken zich genoodzaakt hun stem te verheffen tegen de

mit Militia Christi maart 1979

westerse peis, die dit meningsverschil maar al te graag voorstelde als een harde konfrontatie tussen kerk en staat. Door beide thema's aan de orde te stellen, zullen we terloops op een samenhang tussen beide gebeurtenissen kunnen wijzen. Aan het slot van dit artikel komen we erop terug. Maar op deze plaats moge reeds opgemerkt worden, dat het kerkelijk protest tegen het 'Wehrunterricht' waarschijnlijk niet zo omvangrijk zou zijn geweest, wanneer niet enige tijd ervoor het gesprek tussen kerk en staat had plaatsgevonden.

1. de geschiedenis van de DDR zal het "gesprek van 26 zesda maart" gelden als het eerste gesprek tussen kerk en staat op het hoogste niveau. Dertig jaren moesten verstrijken, voordat het zover komen kon. Dat klinkt weliswaar als een verzuchting, maar het tegendeel ervan is bedoeld. Onder de gegeven omstandigheden kon dit gesprek immers niet eerder plaatsvinden. De geschiedenis van de kerk is tot op de dag van vandaag - uitzonderingen daargelaten - dermate antikommunisties geweest, dat de kerk niet in staat bleek te zijn een modus vivendi te vinden, toen zij in het socialisme verzeild raakte. Deze onbeholpenheid nam - als het ware een vanzelfsprekendheid - de vormen aan

van onwil en verzet. En voor dit verzet zouden de politieke ontwikkelingen in het naoorlogse Duitsland het 'bruikbaar' materiaal gaan leveren.

Maar om het anders te zeggen, en daarmee de geschiedenis meer recht te doen: deze onbeholpenheid - in de gestalten van onwil en verzet - kwam goed te pas in de kraam van de gangmakers van de koude oorlog, die wél raad wisten en de strijd tussen kapitalisme en socialisme voorstelden als een strijd tussen christendom en atheïsme. Het 'christelijk vreedland' moest verdedigd worden tegen het 'oprukkend atheïsme'. En daarmee kregen zij de 'onbeholpen' christenen in de DDR natuurlijk op hun hand.

Vasthouden aan "Wiedervereinigung"

Vlak voordat het westelijk deel van het naoorlogse Duitsland zich konstitueerde tot de Bondsrepubliek Duitsland (8 mei 1949) en het oostelijk deel daarop antwoordde met de stichting van de Duitse Democratische Republiek (7 oktober 1949), hadden de 28 evangeliese kerken - waarvan acht in de huidige DDR - zich aaneengesloten tot de 'Evangeliese Kerk in Duitsland'. Daarmee werden de contouren van het potentieel konflikt zichtbaar. Bij verscherping van het politiek klimaat zou de kerk positie moeten kiezen. En het laat zich raden aan welke kant de kerk zou gaan staan.

De naoorlogse politiek van het Westen was erop gericht Duitsland in het economiese systeem van Amerika en West Europa te integreren. Met de grootscheepse economiese hulp van de VS aan het westelijk deel van Duitsland (onderdeel van het Marshallplan) kwam deze integratiepolitiek op gang, en ze zou in 1955 uitlopen op de toetreding van de BRD tot de in 1949 opgerichte militaire verdragsorganisatie van het Westen, de NAVO. Eerst als reactie op de toetreding van de BRD vormden de socialistiese landen het Warschaupakt. En daarmee was de integratie van de BRD in de westelijke wereld een definitief feit geworden, ook al was het ten koste gegaan van de eenheid van Duitsland. De gedachte aan een ongedeeld Duitsland kon nu nog alleen door de ongedeelde Evangeliese Kerk in Duitsland (EKiD) gedragen worden. En zij heeft dan ook de taak op zich genomen, om de herinnering eraan en de fantasie erover wakker te houden.

Weliswaar heeft zij in 1966 met de publikatie van het zgn. 'Ost-Denkschrift' een wezenlijke bijdrage tot de ontspanning in Europa geleverd, nl. door aan te sturen op de erkenning van de naoorlogse grenzen tussen Polen en de DDR. Maar de erkenning van de grenzen tussen de BRD en de DDR was haar te veel gevraagd. Zij continueerde de schijnheiligheid om de éne kerk. Schijnheilig, want het ging haar niet om de éne kerk, maar om de nationale kerk. Wat de kerk dus met de ene hand gaf, nam zij met de andere weer terug. Immers na de integratie van de BRD in Westeuropa was

een politiek, die zich niet distancieerde van de gedachte aan een ongedeeld Duitsland onder kapitalistische verhoudingen, een in wezen reaktionaire en een de vrede in Europa bedreigende politiek geworden!

Desondanks heeft EKID tot 1957 een grote vertegenwoordiging bij de regering van de DDR gehad. Deze vertegenwoordiging werd echter door de regering van de DDR opgezegd, toen de EKID in 1957 met de BRD een verdrag afsloot omtrent de geestelijke verzorging van militairen. Het zwaartepunt van de kritiek lag op het feit, dat de EKID de geestelijke verzorging op zich nam van een leger, dat ingelijfd was in een primair tegen de socialistische landen gerichte militaire verdragsorganisatie. In deze situatie aangeland, nam de regering het besluit om de officiële contacten met de EKID op te zeggen, en om een staatssecretariaat voor kerkelijke aangelegenheden in te richten, dat voornamelijk contacten met de acht Landskerken in de DDR zou onderhouden. In de periode die volgde, is het aan een kleine groep realistische christenen te danken geweest; dat het gesprek tussen kerk en staat voortgezet kon worden, ook al misten deze vertegenwoordigers het officiële mandaat van de kerk. Vanaf 1958 hebben zij de gesprekken met de staat gevoerd. Zo vond in 1961 een voor de kerkpolitiek van de DDR richtinggevend gesprek plaats tussen de toenmalige voorzitter van de DDR-staatsraad, Walther Ulbricht, en de Leipziger theologie-professor Emil Fuchs. De in 1971 overleden Emil Fuchs gold als exponent van die groep christenen in de DDR, die wij realistisch genoemd hebben. Velen van hen hadden voor de machts-overname van Hitler in 1933 deelgenomen aan de religieus-socialistische beweging in het Duitsland van na de Eerste Wereldoorlog. En het verbaasd niet, dat dit religieus-socialisties verleden hen in staat stelde, na oktober 1949, enthousiast deel te nemen aan de opbouw van de eerste socialistische staat op Duitse bodem, onder het motto: 'Christen und Marxisten verbinden gemeinsame Ideale und Ziele'.

Aan het werk

In de jaren zestig hebben de acht landskerken in de DDR een moeizaam proces doorgevoerd. In deze periode worstelden zij om het inzicht kerk te willen zijn 'niet tegen, niet naast, maar in het socialisme' zoals op de synode van Eisenach van 1971 geformuleerd zou worden. De discussies, die in die jaren gevoerd werden, hebben tenslotte geleid tot de beslissing om uit de EKID te treden. En zo ontstond in juni 1969 de 'Bond van Evangelische Kerken in de DDR'. Daarmee was de scheiding tussen de EKID en de acht landskerken in de DDR een feit geworden, dat met de politieke realiteit in overeenstemming was.

Het zou echter nog tot januari 1973 duren, voordat ook de laatste landskerk, nl. die van Berlin-Brandenburg, een eigen bisschop zou hebben; hij kreeg die in de persoon van bisschop Albrecht Schönherr. Het inrussen op gang gekomen gesprek tussen kerk en staat zet te zich nadien voort, en resulteerde tenslotte in het gesprek tussen Honecker en Schönherr op de zesde maart van 1978.

Tijdens dit gesprek, waarin tevens een aantal zakelijke vragen behandeld werden, verzekerde Honecker met het oog op de situatie van kerken en christenen in de DDR, dat de vrijheid van godsdienst bij scheiding van kerk en staat in de grondwet gegarandeerd en in de praktijk zeker gesteld is. Een bisschop Schönherr merkte enkele dagen na het gesprek op: 'Als christenen moeten wij niet naar afrachten en testen hoe anderen de verplichting tot gelijkberechtiging en gelijk-achting van elke burger nakomen, maar zelf het onze daartoe bijdragen, zodat de resultaten van het gesprek in alledaagse werkelijkheid worden omgezet.'

Veel westerse commentaren op het gesprek van de zesde maart eindigen met de skeptische opmerking, dat we eerst over een jaar zullen kunnen beoordelen of het de staat ernst is geweest of niet. Voor kerk en theologie is echter een heel andere vraag interessant. De Evangelische Kerk in de DDR beweert immers 'kerk in het socialisme' te willen zijn. Nu de staat daartop positief heeft gereageerd door de kerk bij haar woord te nemen en voorwaarden te scheppen voor een beter functioneren van de kerk in een socialistische samenleving, is voor de kerk het uit van de waarheid aangebroken. Spannend is de vraag, of de kerk waar zal maken wat ze gezegd heeft. Het deze vraag in het achterhoofd bezien we de laatste ontwikkelingen op kerkelijk gebied, en denken daarbij met name aan de onenigheid tussen kerk en staat omtrent het 'Wehrunterricht'. Het 'Wehrunterricht' omvat acht schooluren per jaar, tijdens welke de grondregels van de zelfverdediging van de staat en zijn burgers worden bijgebracht. Bovendien omvat het een kamp van veertien dagen, waarin aan jongens een voor-militaire opleiding gegeven wordt. Dit geschiedt op vrijwillige basis - een 20%-deelname wordt nagestreefd -, en zij die niet geïnteresseerd zijn, ontvangen een eveneens durende cursus 'Eerste Hulp'. De discussie over het 'Wehrunterricht' heeft met name in de kerk veel weerklank gevonden. Veelal ging het om kritische geluiden. Ongetwijfeld zijn veel mensen door de resultaten van het gesprek van de zesde maart aangemoedigd om deel te nemen aan deze discussie. En het resultaat van deze discussie, namelijk dat het een meningsverschil tussen kerk en staat betreft, dat niet onder stoelen en banken geschoven behoeft te worden, maar dat evenmin de betrekkingen tussen kerk en staat schaadt, is een bevestiging daarvan, dat de kerk zich inderdaad als 'kerk in het socialisme' verstaat en op een normale wijze wil deelnemen aan de discussies, die in dit land gevoerd worden.

De kerk in de DDR na 1978, een aanvulling.

De laatste tijd staat de kerk in de DDR meer dan ooit in de belangstelling van de westerse kerken en de westerse vredesbewegingen. Vooral de problemen rond het dienstweigeren (sociale vredesdienst) en de 'onafhankelijke vredesbeweging van zwaarden tot ploegscharen' worden uitgebreid in het daglicht gesteld en blijken de vredesbewegingen in Nederland en in West Duitsland in grote verdeeldheid te kunnen brengen.

Wat kan tegen de achtergrond van de verslechterde internationale situatie over de ontwikkelingen van de kerken in de DDR en over de ontwikkeling van de verhouding van kerk en staat gezegd worden? Houden kerk en partij zich aan de afspraken die in het gesprek van 6 maart 1978 gemaakt zijn? In dat gesprek ging het vooral om wederzijds vertrouwen en een gemeenschappelijke inzet voor de vrede en de opbouw van de DDR. In dit gesprek sprak Honecker zijn waardering uit voor de eigen inzet van de kerken in de vredesstrijd.

Voordat ik een aantal opmerkingen maak over het vredeswerk wil ik een aantal zaken noemen, die een rol spelen in het gesprek van de kerk en de staat.

Op internationaal oekumenies vlak is de kerk in de DDR een belangrijk rol gaan spelen. In augustus 1981 vergaderde het centraal comité van de wereldraad van kerken voor het eerst in een socialistisch land. Deze vergadering vond in Dresden plaats. De DDR-overheid heeft zijn volle medewerking verleend om deze vergadering te doen plaatsvinden. Tijdens deze vergadering was er alle gelegenheid om christenen in de DDR te ontmoeten. Een andere blijk van waardering voor de kerk en de kerkelijke traditie is de voorbereiding van de viering van ^{het} 500ste geboortjaar van Luther. Ook hier vindt samenwerking over en weer plaats

Dit vertrouwen en deze waardering voor de kerk wonen aan dat de staat het gesprek met de kerk serieus neemt en daarmee voortgaat op de weg van 6 maart 1978.

De kerk vindt het desondanks moeilijk binnen de haar gegeven ruimte te handelen. Het vertrouwen in de staat en in de mogelijkheden tot discussie over hun grieven is minder groot. Dit werd duidelijk bij de verhoging van de 'Mindestumtausch' (het bedrag dat bezoekers uit het westen dagelijks moeten omwisselen) tot 25 DM. in het najaar van 1980. Kerkelijke leiders hebben deze maatregel sterk bekritiseerd. Van staatszijde werd hen vooral kwalijk genomen dat zij hun kritiek via de west-duitse televisie bekend hadden gemaakt en niet via de daarvoor gebruikelijke kanalen.

Een tweede spanningsbron was de situatie in Polen en de reactie daarin de DDR. De kerkelijke verklaringen richtten zich vooral tegen de anti-poolse sentimenten onder de bevolking. Over 'Solidariteit' heeft de kerk zich niet zeer expliciet uitgelaten.

In de zeventiger jaren heeft de kerk uitgesproken kerk in het socialisme te willen zijn. De invulling van dit begrip blijkt echter zeer rekbaar te zijn. Het begrip kerk in het socialisme kan zowel in negatief-kritische zin als in positiever zin verstaan worden. Er zijn aanwijzingen dat de meer negatief-kritische lijn zich in de komende tijd gaat doorzetten. In het voorjaar van 1981 trad bisschop Schönherr wegens pensionering af als bisschop van Berlijn-Brandenburg en als voorzitter van de Bund evangelischer Kirchen. Als leerling medestrijder van Bonhoeffer heeft hij vele aanzetten gegeven om tot een positievere beoordeling van de DDR te komen. Onder zijn leiding was het gesprek van de staatsleiding en de kerkelijke leiding mogelijk. Zijn opvolger als voorzitter van de Bund is bisschop Kluge. Deze heeft inmiddels te kennen gegeven dat een voortzetting van

gesprek van maart 1978 niet mogelijk is gezien de gespannen verhoudin-
gen. Ook van bisschop Forck, die Schönherr opvolgt als bisschop van
Berlijn-Brandenburg is een meer behoudende lijn te verwachten.
Dit soort personele veranderingen zijn in een meer hiërarchies inge-
stelde kerk van belang om de ontwikkelingen te kunnen beoordelen.
Een tweede aanwijzing voor deze meer negatief-kritische lijn zijn
de pogingen om de positie van de kerken meer te konsolideren.
De laatste jaren is er binnen de bij de Bund aangesloten kerken
een discussie gaande om tot verdergaande samenwerking te komen.
Plannen om tot een Vereinigte Evangelische Kirche (VEK) te komen,
zijn voorlopig uitgesteld. De kritiek tegen de op te richten VEK
richtte zich tegen het verlangen om een sterker tegenover te kunnen
vormen. Men is bang dat de kerk weer een machtskerk wil worden.
Een belangrijke rol speelt daarbij welke betekenis de anti-fascistische
belijdenis van Barmen uit 1934, die de grondslag vormde van de bekennen-
Kirche, heeft als belijdenisgeschrift voor de VEK. De oorspronkelijke
plannen waren om deze als verouderd weg te laten.

De grootste spanningsbron is echter het vredeswerk geworden. Lange
tijd heeft de partij de inzet voor de vrede positief gewaardeerd.
Daarbij ging men ervan uit dat kerk en staat hun eigen verantwoorde-
lijkheid hebben in de strijd om het behoud van de vrede. Tijdens
het gesprek van de zesde maart 1978 is dit ook zeer duidelijk geworden.

Wat was op dat moment het vredeswerk van de kerken? In de zeventiger
jaren gaat men zich in de kerken vooral interesseren voor vredesopvoe-
ding. Dit werd gepresenteerd als een alternatief voor het Wehrkunde-
unterricht, dat op de scholen een verplicht vak is. Het materiaal
dat de Bund over 'Friedenserziehung' uitgeeft, gaat nauwelijks in
op de politieke analyse van de bewapeningswedloop, maar richt zich

vooral op het oefenen in zakelijke omgang met elkaar en op vreedzame
konfliktoplossing en konfliktbeheersing in tussen-menselijk bereik.

Het gaat over vrede in het gezin, op school en over militair speelge-

Op het vlak van de vredesopvoeding komt het ook tot een nauwe samen-
werking met de Evangelische Kirche in Deutschland (EKD). Duidelijk

wordt deze samenwerking in een 'Wort zum Frieden', opgesteld door de
EKD en de Bund 40 jaar na het uitbreken van de tweede wereld oorlog.

Hierin wordt geformuleerd dat een gemeenschappelijke taak voor de EK
en de Bund een konsekvente opvoeding tot vrede is.

Dit gezamenlijk optreden van EKD en Bund komt ook tot uiting in het
jaarlijks organiseren van een vreedestienaagse (Friedensdekade).

In november 1981 is deze Friedensdekade voor het eerst doorgevoerd

en kreeg het symbool van zwaarden tot ploegscharen mee. Hoogtepunt

hierin was een vredeskerkdienst, waarvoor één liturgie was uitgewerkt
die dus zowel in de DDR als in de BRD werd gehouden.

Ook dit najaar zal er weer een gemeenschappelijke Friedensdekade
gehouden worden. Opnieuw is hiervoor Schwerter zu Pflugscharen het

herkenningsymbool, ondanks alle problemen in de DDR met dit symbool.

Bij deze samenwerking op vredesgebied is te bedenken dat met name de
westduitse kerken nauwelijks een officiële traditie kennen van vrede

strijd. Ondanks protesten van de Bruderräte (voortzetting van de

Bekennende Kirche, na de oorlog) heeft de kerk ingestemd met de her-
bewapening van West Duitsland in de vijftiger jaren en het stationeren

van atoomwapens op haar grondgebied.

Deze samenwerking en tegelijk ook afhankelijkheid van de kerken in de

DDR en de BRD blijkt ook in het zonder meer overnemen van leuzen

van de westduitse vredesbeweging. De westduitse leus 'Frieden schaff
ohne Waffen' vindt bijvoorbeeld veel weerklank.

Naast de activiteiten rond 'Schwerter zu Pflugscharen' staan de akties voor vervangende dienstplicht in het middelpunt van de belangstelling. Door de kerkelijke steun aan het initiatief om actie te voeren voor dienstweigeren in de vorm van sociale vredesdienst kon deze beweging uitgroeien tot een grote actie. De kerken hebben hiervoor vele organisatorische en publicitaire mogelijkheden. Zij hebben mogelijkheden om bijeenkomsten met een demonstratief karakter te organiseren.

De zwakte van deze bewegingen is dat ze nauwelijks een politieke analyse hebben en zich in feite ook afzetten tegen het politieke. Er is een groot wantrouwen tegenover de partij en officiële organisaties, zoals bijvoorbeeld de officiële jeugdbeweging FDJ.

Wanneer je de leuzen van beide kanten tegenover elkaar stelt, blijkt hoe groot de kloof is. Tegenover 'Frieden schaffen ohne Waffen' stelt de FDJ dat de vrede met wapens verzekerd moet worden.

Het wantrouwen tegen de politiek treft ook vredesbewegingen als de christliche Friedenskonferenz (CFK) en de Berliner Konferenz.

In tegenstelling tot de kerken in de andere socialistische landen zijn de evangelische kerken in de DDR niet aangesloten bij de CFK.

De komende tijd zal moeten aantonen of een gesprek mogelijk is van deze 'onafhankelijke' vredesbewegingen en de officiële organen of dat een konfrontatiekoers voortgezet gaat worden.

augustus 1982

DE ZIN VAN DE CHRISTELIJKE (PRAAGSE) VREDESCONFERENTIE

Een uitnodiging tot historisch denken¹

1. Het begin

In 1958 kwamen op uitnodiging van de oecumenische raad van kerken van Tsjecho-Slowakije 39 theologen bijeen, hoofdzakelijk uit Oost-europa, enkelen uit Westduitsland, één uit Zuidafrika, om zich af te vragen wat christenen konden doen voor het behoud van de wereldvrede in het atoomtijdperk.

Men wist zich daarvoor als christen – als Europese christen – op een heel bijzondere wijze verantwoordelijk. De gedachte was niet louter: christenen kunnen niet zonder meer aan de dreiging van een oorlog met kernwapens voorbijgaan – een dreiging reëel bij de heersende koude oorlog, maar ook:

1. het besef, dat het christenen waren geweest, die beide wereldoorlogen hadden gesanctioneerd, wereldoorlogen, die oorzaak waren van de nieuwe politieke landkaart van Europa, die in de koude oorlog zo'n belangrijke rol speelde;
2. het besef, dat de koude oorlog, het conflict tussen Oost en West, van de kant van het Westen gevoerd werd o.a. onder de mom van de verdediging van het Christendom – er bestonden hele kruistocht-ideologieën! – en dat het christenen waren, die dit goedkeurden of op z'n minst toelieten;
3. het besef, dat al veel eerder, vanaf het begin van de socialistische beweging, in versterkte mate sinds de oktoberrevolutie, christenen vooraanstonen bij de pogingen om deze beweging en deze revolutie onmogelijk te maken.

Verzoening was de notie, die centraal stond: het rechtzetten van een verbroken relatie, het goedmaken van een vijandschap, die zoveel kwaad gedaan had en deed.

Niet toevallig, dat het initiatief kwam van christenen uit een land, waar de kerken direct werden geconfronteerd met een communistische

¹ De opzet van dit artikel brengt met zich mee, dat er geen aandacht wordt besteed aan organisatie en concrete werkzaamheden van de Christelijke Vredesconferentie. Informatie daarover is te verkrijgen bij het secretariaat van de Nederlandse afdeling, Overschiestraat 36, Amsterdam 17.

regeringen met het wantrouwen, dat deze koesterde (alles wat zich als christelijk aandende. Niet toevallig, dat het enige westerse land, waaruit deelnemers kwamen, Westduitsland was (ik laat de ene Zuidafrikaan buiten beschouwing): de Duitsers waren wel heel in het bijzonder verantwoordelijk voor de koude oorlog, zij hadden al een kerjistocht tegen Oosteuropa ondernomen.

Maar er was meer aan de hand dan verzoening met het Oosten en met de daar heersende communisten. De communisten herinneren ons door hun hoop op en hun streven naar een nieuwe maatschappij - de klasseloze maatschappij, waarin iedere uitbuiting en vijandschap, tussen mens en mens, tussen mens en natuur, verdwenen zal zijn - aan een diepere schuld: het verraad van de christenen aan God en Zijn Rijk van vrede en gerechtigheid juist voor de lageren en de laatsten. Zij herinneren ons aan de noodzaak van de verzoening met de uitgebuiten zelf.

En op dit moment moet de naam van Hromadka genoemd worden. Hij was de geestelijke vader van de Christelijke Vredesconferentie (voortaan: CVC), hij was het die aan het werk van de CVC liepte gaf. Want hij leerde dat de verzoening met de Sowjet-Unie en met de communisten veel meer was dan 'niet tegen de communisten zijn' en te streven naar een vredesregeling voor Europa, waarna we weer zonden kunnen overgaan tot de orde van de dag. De verzoening reikt veel verder dan een einde te maken aan de koude oorlog en aan het atheïsme, dat daarin zo'n belangrijke rol speelde, de verzoening reikt tot de solidariteit met de onderdrukte en uitgebuite mensen. Dus met diegenen, die bezig zijn een maatschappij op te bouwen, waarin onderdrukking en uitbuiting voorbij zullen zijn. Wij zijn daarvoor niet op grond van een geloof in Marx, Engels en Lenin, maar op grond van ons geloof in de God, waarvan de Bijbel getuigt, de God van Jezus Christus - vóór de communisten.¹

Wat wij zeggen, Hromadka leerde de CVC beseffen, dat christenen niet tussen de partijen instonden, middelaars tussen Oost en West - al is dat een functie van de CVC; het relativeren van de vijandschap, het beklemtonen van wat belangrijker was dan de tegenstelling n.l. het verhinderen van een oorlog met kernwapens - maar dat zij zelf partij waren, partijdig, vóór het socialisme, voor de opbouw ervan in de Sowjet-Unie en zijn bondgenoten.

¹ Een goed beeld in kort bestek van Hromadka geven de artikelen van Prof. Dr. J. de Graaf in *In de Waagschaal* en van J. van Zwieten de Blom in *Wending* 26 (1971) 3, p. 214-219.

Er waren uiteraard ook andere motieven werkzaam bij de oprichting van de CVC. Er was het belangrijke christelijk-oecumenische motief: de koude oorlog dreigde ook de verhouding tussen christenen onderling te vergifigen met de kans dat de Europese christenen uiteen zou vallen in een 'kapitalistisch' en een 'communistisch' deel, die elkaar niet meer als christen her- en erkennen zouden. Er was verder een tactisch motief: door een actie voor de vrede en tegen de koude oorlog kregen kerken in Oosteuropa de kans zoiets als een publieke functie te behouden en niet te worden gereduceerd tot louter een 'Privatsache'. Bovendien hadden de oosteuropese christenen zo de mogelijkheid om daadwerkelijk te bewijzen dat zij geen vijanden waren van het communistisch streven naar een nieuwe maatschappij. Maar deze motieven - alle trouwens op zichzelf respectabel genoeg - waren toch ondergeschikt aan het grote motief van het zoeken van de verzoening in de diepe en brede zin, waarin Hromadka zich die voorstelde.

De partijdigheid hield wel een probleem in. Sinal is de weg tussen een critiekloos toejuichen en kritische solidariteit: (terwijl er ongetwijfeld velen zijn geweest, die zo wie so dachten in termen van een stricte neutraliteit). Een kritische solidariteit bovendien, die voor oosteuropese christenen zeer moeilijk te realiseren is - laat staan voor officiële tegenwoordigers van oosteuropese kerken -; de delicate relatie tussen kerk en staat in Oosteuropa is gauw verstoord.

Om dit duidelijk te maken, moet ik al vooruitgrijpen op wat ik straks onder het hoofd 'historisch bewustzijn' zeggen ga. De relatie tussen kerk en staat in Oosteuropa is niet zo naar delicaat of enkel vanwege de antigodsdienstige instelling van de daar regerende communisten. Juist de (meeste) oosteuropese kerken waren sinds jaar en dag tabula rasa. Dit wantrouwen werd nog eens versterkt door de uiterst vijandige houding van het zeer machtige Westen, dat zich met name druk maakte over het lot van de christenen in Oosteuropa en zo van zijn kant de indruk wekte dat je in de oosteuropese christenheid met een potentiële vijfde colonne te maken had. Het was dus echt niet zo eenvoudig om kritisch te zijn zo, dat je tegelijk duidelijk maakte toch solidair te wezen.

Al van het begin af aan was het daarom moeilijk voor de CVC om tot resoluties te komen. Steeds weer kwam de vraag naar boven of ze niet te eenzijdig waren in hun critiek. Veel discussie in de CVC zelf was er bv. over de 'boodschap' van de CVC in 1961, waarin het Vaticaan ervan werd beschuldigd de geest van de koude oorlog aan te wakkeren.

Belede de CVC hier niet zelf hindernissen op d... naar de verzoening?¹

Toch is de toon van de resoluties uit de periode tot 1968, wanneer je ze nu leest, eerder 'neutralistisch' (misschien zelfs angstvallig neutralistisch, maar dat is dan te verklaren uit de angst om voorpartijdig in de slechte zin van het woord te worden aangezien, zo goed als ook uit het streven de partijen te verenigen op een gemeenschappelijke vredespolitiek).

2. De crisis

Tot een conflict over de 'eenzijdigheid' en dat wil zeggen over de partijdigheid zou het in ieder geval zijn gekomen, neem ik aan, maar praktisch onvermijdelijk werd het toen de communistische beweging zelf in conflict geraakte. Ik bedoel de politionele actie van de Sowjet-Unie, Polen, Bulgarije, DDR en Hongarije in augustus 1968 in de CSSR, waar geprobeerd werd het socialisme 'met een menselijk gezicht' te realiseren. De partijdigheid was nu geen eenvoudige zaak meer.

De tsjechische afdeling van de CVC en vele westerse leden wilden - op z'n minst - een discussie over recht en zin van deze politionele actie tegen zo'n socialistisch experiment. De niet-tsjechische oosteuropese leden weigerden dit. Voor Hromadka - president van de CVC - gaf dit nog niet eens de doorslag. Begreep hij het probleem van de kritische solidariteit, ook in 1968? Hij raadt aan met de CVC door te gaan, alhoewel bescheidener en minder 'resolutionsvriendig', meer er op uit al discussiërend elkaar vast te houden en bij de zaak - het evangelie van Jezus Christus - te blijven. Maar toen de niet-tsjechische oosteuropese leden (en lidkerken, waardoor zij een meerderheid in de CVC vormden) verklaarden geen vertrouwen meer te hebben in de secretaris-generaal van de CVC, de Tsjech J. N. Ondra, was ook voor Hromadka en voor vele westerse leden, die vooral vanwege hun vrouwen in hem nog waren gebleven, de maat vol: Hromadka trok zich als president terug, verschillende westerse afdelingen van de CVC lieven zichzelf op (Frankrijk, Westduitsland, Nederland). De CVC dreigde een louter oosteuropese aangelegenheid te worden en daarmee veel van zijn zin te verliezen: de grote politieke tegenstellingen

¹ Deze 'boodschap' is te vinden in het verslag van de eerste alchristelijke Vredesconferentie ... *and Friends of Earth*, Praha 1961. Een weergave van de daarover gevoerde discussie staat in het 'Vorwort' van Hromadka op dit verslag (S 9/10).

Oost versus ... en - ondertussen was de derde wereld erbij gekomen en steeds belangrijker geworden - Noord versus Zuid - te doorbreken en duidelijk te maken, dat de partijdigheid voor het socialisme meer was dan het opportunisme van christenen, die nu eenmaal in een socialistische staat leven moesten.

Helemaal gebeurde dit niet: het besluit van de nederlandse afdeling zichzelf op te heffen bleek niet door alle leden te worden gedeeld. De nederlandse afdeling bleef - hoewel veel kleiner - bestaan, idem de westduitse afdeling, terwijl de afdeling Westberlijn wel waarnemers naar Praag stuurde. Met leden van de vroegere franse afdeling is de CVC ook weer 'on speaking terms'. De tabijke leden uit de derde wereld waren in het algemeen de CVC trouw gebleven. Een teken hoe 'europes' conflicten in Europa feitelijk zijn! (Waarmee ik de betekenis van dit conflict niet wil bagatelliseren.)

Zo bleef - op het nippertje - het oecumenisch karakter van de CVC bewaard. De betekenis daarvan zal nog ter sprake komen. Hier moet - om te begrijpen wat de oosteuropese leden van de CVC bewoog - nog kort enige aandacht besteed aan wat in 1968 in de CSSR in het geding was. Zou het alleen zijn gegaan om het socialisme 'met een menselijk gezicht' dan zou de politionele actie een absolute misdaad zijn geweest. Iedere steun eraan, ja zelfs lichte weigering er iets tegen in te brengen, zou dan volstrekt te veroordelen geweest zijn en dus de houding van de oosteuropese leden van de CVC.

Maar er was - hoe moeilijk dat ook voor ons, westerse mensen, valt in te zien - meer in het geding.

Want: 1. Iedere verandering in een socialistische staat, die polemisch tegenover de ontwikkeling in de andere socialistische staten staat, brengt in zich de dreiging van een verzwakking van de macht van het geheel van socialistische staten. Hetzij hoort dat die staat zelf zich losmaakt uit het socialistische kamp, of doordat de verandering daar uit de hand loopt, de anti-socialistische krachten het roer in handen willen krijgen en er een burgeroorlog ontstaat met alle gevolgen van dien.

2. In de CSSR was een factor aanwezig, die de kans op het laatste - de burgeroorlog of althans een ernstige binnenlandse crisis - niet denkbeeldig maakte. Dat is de economische crisis, die toen ophanden was en er nu ook is, en waarmee Dubcek c.s. ongetwijfeld zouden zijn geconfronteerd. Deze economische crisis zou bovendien de neiging kunnen doen ontstaan zich voor een oplossing tot het Westen te wenden.

Met het noemen van deze punten wil ik niet zeggen, dat de beslissing van de Sowjet-Unie c.s. om in augustus 1968 tot een politionele actie over te gaan dus juist was. Ik persoonlijk vind hem nog steeds onjuist, omdat de veiligheid van Oosteuropa niet in die mate van de CSSR afhankelijk is, de ontwikkeling in de CSSR als zodanig niet duidelijk was in de richting van contra-revolutie, de linkse beweging in het Westen een geweldige klap heeft gekregen en de demoralisatie in de CSSR enorm is. Het enige, waarmee ik mij troost is, dat de beslissing tot politionele actie in het Politburo van de CPSU nauwelijks de inoorderheid gekregen heeft. Ook daar was het duidelijk een kwestie van taxatie en ging het niet om een dogmatische stellingname tegen iedere vorm van opbouw van het socialisme, die niet identiek is met die in de SU.

Maar wel wil ik duidelijk maken, dat ook te goeder trouw christenen van mening zijn, dat de SU c.s. er niet zonder meer onjuist aan deden politioneel in de CSSR in te grijpen. Dat er althans voldoende redenen waren om nu niet tegen de SU te gaan protesteren met het altijd grote gevaar in een anti-sowjet front terecht te komen. De malafiditeit, waarvan de oosteuropese CVC-mensen werden beschuldigd, is m.i. heel veel emotioneel begrijpelijk, het gevolg van een 'idealistische' kortzichtigheid ons westerlingen eigen: wij nemen wel waar het programma (het ideaal), het socialisme met een menselijk gezicht, maar niet de economische en politiek-militaire context, waarin de realisering van zo'n programma zich afspeelt. Juist deze context heeft voor de oosteuropese CVC-leden de hoofdroel gespeeld. Ook dat bergt het gevaar van kortzichtigheid in zich: voor je het weet, ben je 'Rienw' striker'! Maar je moet wel erg zeker van jezelf zijn (of van alle goede geesten westerlingen) om dan van malafiditeit te spreken. Dan liever 'the best of both worlds', die ook anderen tegenover ons, loop ik, willen volhouden. Want hoe bona fide zijn wij, op de (ideologiekritische) keper bouwde? We zullen moeten toegeven, dat ook onze t.a.v. het 'Westen' een kritische standpunt zolang goed in het concept van dat 'Westen' we ten passen, zolang ze tegen het (socialistische) Oosten en dus niet idelig voor het (kapitalistische) Westen kiezen. En de vraag is: is dat ook niet zo, is onze grens inderdaad niet, dat we eigenlijk westerse burgers blijven willen, met alle comfort (ook die comfort van vrijheid), die daarbij hoort?

Maar met deze overweging heb ik de crisis, die de politionele actie in de CSSR voor de CVC betekende, al gepasseerd en ben ik toegekomen aan wat ik persoonlijk in de CVC nu zie.

3. De zin van de CVC nu

Aan een antwoord op de vraag: wat is de zin van de CVC, moet dan wel voorafgaan een antwoord op de vraag: Kun je - afgezien nog van de zin - na augustus nog wel met goed fatsoen lid zijn van de CVC? Eigenlijk heb ik deze vraag hiervoor al beantwoord, maar ik wil het hier nog eens expliciet doen. Overtuigd van de goede trouw van de oosteuropese CVC-leden bij hun weigering de politionele actie in de CSSR ter discussie te stellen - dwz. *publiekelijk* ter discussie te stellen! - lijken er mij geen onoverkomelijke bezwaren van ethische aard te zijn aan het werk van de CVC deel te nemen. Dat wil niet zeggen, dat ik mij niet kan voorstellen, dat sommigen, die al sinds jaar en dag aan het werk actief hebben deelgenomen en betrokken zijn geweest in de dikwijls slopende discussies over hoe de kritische solidariteit met de oosteuropese socialistische staten concreet gestalte krijgen zou, er na 1968 genoeg van hadden en er genoeg van hebben. Evenmin, dat ik de motieven van degene, die de CVC steunden met 'neutralistische' bedoelingen, en voor wie 1968 meestal ook het einde van 'hun' CVC betekende, niet zou respecteren. Maar iets anders is het de CVC als zodanig voor ethisch onmogelijk te verklaren!

Om nu aan te geven wat de zin van de CVC op dit moment is, moet ik - het klinkt paradoxaal - allereerst een beroep doen op uw historisch bewustzijn of dat zelfs eerst wakken. Ik zou me hier willen aansluiten bij wat W.A. de Pree in *Wending* stelde, reagerend op een rapport van de CVC: 'Imperialisme en socialisme zijn geen abstracte principes maar historische (cursivering van mij) verschijnselen'. Hij critiqueert met deze zin de CVC, die bij een abstract theologiseren en abstract politiek stelling nemen verwijft. Ik zou met dezelfde woorden de critici van de CVC willen critiseren: die een beoordeling van de praktijk van het Sowjet-socialisme 'buiten de geschiedenis' geven! Historischer moeten we denken en bedenken dat:

1. De socialistische revolutie in Rusland en later ook in andere oosteuropese staten zich heeft afgespeeld en zich afspeelt in een concreet historisch milieu, dat deze revolutie vijandig gezind is. Uiteraard waren er ook interne problemen, die met dit milieu niets te maken hebben: de achterlijkheid van Rusland en de daarmee samenhangende noodzaak van een versnelde ontwikkeling om eerst de materiële basis voor een socialistische samenleving te leggen (waar een

W. A. de Pree, *Theologie buiten de geschiedenis*, in *Wending* 27 (1972) nr.3 p. 163.

strenge arbeidsdiscipline, lange werktijden en veel ellende bij hoorden). Maar deze interne problemen zouden relatief gering geweest zijn zonder de aanwezigheid van een kapitalistische omgeving, die er van het begin af aan op uit geweest is met alle middelen de Sowjet-Unie (en zijn bondgenoten) het bestaan onmogelijk te maken. Men vaatte dit vooral niet te licht op. Alle westerse grote mogendheden hebben actief deelgenomen aan de burgeroorlog tussen de 'Witten' en het Rode Leger, zodat je met goed recht ook van een interventieoorlog spreken kan. Illustratief is het verhaal van Sir Henri Deterding, de grote baas van de Koninklijke Shell, die schielijk de door de revolutie waardeloos geworden aandelen kocht van oliemaatschappijen, die werkten in het Kaukasusgebied, en tegelijk grote sommen gelds founteerde voor de oorlog tegen de Bolsjewieken (het verhaal is te vinden in een aar hem gewijde bewonderende - biografie!). Aan het eind van de dertiger jaren werd deze vijandschap opnieuw zeer zichtbaar gedemonstreerd, toen zowel Groot-Brittannië als Frankrijk weigerden met de Sowjet-Unie een verbond tegen Hitler-Duitsland te sluiten.

Deze kapitalistische dreiging - waardoor de toen nog zo zwakke Sowjet-Unie letterlijk omsingeld was - heeft het verloop van de revolutie diepgeand en negatief beïnvloed. Zo was het verbod op fractievorming in de CPSU, genomen op het tiende partijcongres in maart 1921, dat eerst een aantasting, later de verhinderings was van de interne partijdemocratie, het directe gevolg van de toestand van burgeroorlog en interventie, die er op dat moment voor de Bolsjewieken weinig rooskleurig uitzag. Het Stalinisme is ondenkbaar zonder de - reële en niet gefantaseerde - pogingen van het Westen uit de Sowjet-Unie te ondermijnen. Al was de beweerde medewerking daaraan van de mensen, die Stalin kwijt wilde, wel fantasie!

Daarbij heb ik het gegronde vermoeden, dat ons op het punt van agressie tegen de Sowjet-Unie door de kapitalistische landen de helft nog niet is aangezegd.

Ook de reactie van de Sowjet-Unie op de ontwikkelingen in Hongarije in 1956 en de CSSR in 1968 is minder door de interne dan wel door die externe factoren bepaald geweest. We spreken dan - en bedoelen dat ten onrechte negatief - van 'strategische overwegingen' en dat zijn het ook. De Sowjet-Unie baseert zijn strategie op de reële wetenschap, dat het kapitalistische Westen, als het de kans schoon ziet, de kracht van het socialisme verzwakken zal.

Wordt nu dit - zeer grof geschetste - historisch milieu vergeten, dan is het gemakkelijk vast te stellen, dat de russische revolutie mislukt is,

verbu... jkt en zelf imperialistisch, niet anders meer dan) Westen en daarom gelijklijk te veroordelen.

Er is trouwens nog wel meer aan te merken op de bekende niveleringstheze, die de USA en de SU even slecht noemt en tussen de oorlog in Vietnam en de politionele actie in de CSSR een isgelijkteken plaatst. Ook hier past enig historisch besef en gevoel voor proporties. Nemen wij de periode na 1945, dan boeken wij aan de debetzijde van de SU drie politionele acties, DDR 1953, Hongarije 1956, CSSR 1968. In dezelfde periode zijn de politionele acties van westerse landen een veelvoud meer: Indonesië, Dominicaanse Republiek, Libanon, Suezkanaalzone, Angola, Mozambique etc., terwijl er dan nog enkele uiterst bloedige koloniale oorlogen werden gevoerd, in Vietnam, en er in ieder geval één wordt gevoerd, in Cambodja. Ik geeft dit proportionele verschil niet, omdat russische tanks in Praag gerechttvaardigd zou worden door amerikaanse napalmbommen op Hanoi, maar wel om in te scherpen, wie in de huidige wereld de echte, de gevaarlijke agressor is.

Dan wordt uit het oog verloren, dat de intentie van de socialistische revolutie was en is een maatschappij, waarin nu juist een einde zou zijn gekomen aan het kapitalisme, dat deze socialistische revolutie bestrijdt en bederft. Dan valt ook niet meer in te zien, dat ook andere revoluties - die in China, die in Cuba! die in Vietnam - niet tot stand waren gekomen zonder de inspiratie niet alleen, maar ook de reële steun van de Sowjet-Unie.

Dan vluchten we in de solidariteit met andere, jongere revolutionaire bewegingen, niet bedenkend, dat ook deze de dilemma's, waarvoor de revolutie in Rusland werd gesteld, niet zullen ontgaan, dat ook zij niet zuiver zullen blijven, dat ons ook daarbij de schande van de partijdigheid niet zal worden bespaard, of we moeten blijven vluchten.

Historischer moeten we denken en daarom verder bedenken dat:

2. De christelijke kerken in het algemeen een vooraanstaande rol hebben gespeeld in het anti-socialistische (anti-communistische) kamp. Op grond van deze algemeen houding moest de socialistische beweging ook terecht critiek van christenen op hun doen en laten wel opvatten als erop gericht de socialistische beweging kwaad te doen en in discredit te brengen. Wat ook in de terecht critiek ontbrak was de openlijke partijdigheid, die deze critiek zou hebben gemaakt tot een

1 Fidel Castro zag dit en veroordeelde daarom de veroordeling van de SU vanwege de politionele actie in de CSSR, die bij op zichzelf onjuist vond.

... van de discussie, zoals CVC het eerst bij de... die binnen die partij uitgebracht - ook veel moeilijker kan worden uitgesleed als tegen die partij gericht. Het tragische van deze kritiek was, dat zij wel degelijk uiteindelijk maatschappijkritisch, dwz. anti-kapitalistisch, van strekking was, en toch de socialistische beweging miste als de brede stroom, waarbinnen zij had kunnen functioneren - door haar anti-socialisme -, terwijl zij onder de christenheid geen woord sloeg - vanwege haar anti-kapitalisme!

Voorbeeldig is deze tragiek beschreven door Bas Wielenga in zijn dissertatie *Lenins Weg zur Revolution*.¹

Hij laat daarin zien hoe de op zichzelf behartenswaardige kritiek van de christen-filosoof Boelgakow daarom niet aankwam, omdat hij zelf buiten de socialistische partij bleef, zodat zijn kritiek niet alleen als anti-marxistisch - wat ze was - maar als anti-socialistisch überhaupt besloten werd. En het uiteindelijk tragisch resultaat voor Boelgakow was, dat de russische revolutie plaatsvond zonder zijn inbreng en hij zelf buiten deze revolutie bleef staan.

Het is dus volstrekt onhistorisch te menen, dat christenen zonder meer, 'unvermijtel' een eigen socialistische maatschappijconceptie kunnen ontwikkelen om dat als alternatief t.o.v. de bestaande socialistische beweging in te brengen. Terecht wordt gesteld - bijbels verantwoord, goed gezien - dat de rol van de christelijke gemeente is avantgarde van Gods revolutie te zijn. Maar willen christenen deze rol daadwerkelijk gaan spelen, dan past hen zin voor de historie. Dan moeten zij zich realiseren, dat feitelijk de avantgarde elders was, in de brede en anti-kerkelijke socialistische beweging. Dan moeten zij beseffen, dat de christelijke gemeente in het algemeen vooraanstand in de afweerbeweging tegen deze avantgarde. En de conclusie ligt dan voor de hand, dat het er voor christenen in de eerste plaats op aan komt te bewijzen, dat zij betrouwbare partners voor de bestaande avantgarde zijn, dat zij echt partijdig zijn. Vervolgens - maar echt eerst vervolgens - kunnen zij op basis van die partijdigheid ook kritische partners zijn, in alle bescheidenheid en in de wetenschap dat het revolutionaire proces niet eenvoudig is... behalve wanneer het uitsluitend op papier of alleen terwille van het zuiver ethos wordt gepractiseerd. Het is zover het historisch bewustzijn, dat m.i. conditio sine qua non is om de zin van de CVC te begrijpen.

¹ Christian Wielenga, *Lenins Weg zur Revolution. Eine Konstellation mit Sergej Boelgakow und Petr Sinus im Interesse einer theologischen Bestimmung*. München 1971 (Kaiser Verlag).

Want... van de CVC is allereerst gek... in haar so... 'Entsch. d'ing' (lijkelijk) in concreto, dwz. in het volle bewustzijn van zijn historische context.

'Sozialistische Entscheidung!' Verzoening met de communistische broeder, die in de koude oorlog dreigde te worden gedemoniseerd, verzoening met de oosteuropese broeder, aan wie geen recht werd gedaan voor het onrecht, dat hem in de tweede wereldoorlog werd aangedaan, dat waren de redenen om de CVC op te richten. Maar er was een dieper en breder verzoening, die de CVC bewoog: de verzoening met de onderliggenden, die in de schaduw leven. Vandaar ook de aandacht voor de derde wereld en de toenemende participatie van die derde wereld in de CVC. Aan hen was de christenheid schuldig geworden en aan deze schuld herinnerde de socialistische beweging door te doen wat christenen verzuimden. En in de erkenning, dat socialisten doen wat christenen moeten doen, ligt besloten, dat de socialistische beweging meer is dan louter een herinnering, die je na hem ter harte te hebben genomen, weer kunt laten voor wat hij is. De socialisten bevinden zich al op de weg, waarop christenen zich grotendeels nog moeten gaan bewegen. Wat christenen te doen staat en wat de CVC doet, is deze weg óók opgaan. Vandaar 'sozialistische Entscheidung': door de socialistische beweging komt het tot de beslissing voor het socialisme.

Ik kan me voorstellen, dat hiertegen wordt ingebracht, dat de CVC zichzelf niet socialistisch neemt en haar eigen bestaan niet als 'socialistische Entscheidung' verantwoordt. Daarbij merk ik allereerst op, dat ik in dit artikel mijn visie op de CVC geef en daarmee niet automatisch de visie van de CVC zelf. Verder, dat de diepste motivering voor de CVC niet gelegen is in het socialisme, maar in het Evangelie. Tenslotte, dat de 'sozialistische Entscheidung', zoals ik het noem, niet zozeer blijkt uit woordgebruik - dat in Oosteuropa met zijn bevoegdheid voor 'convergenstheorie', in oosteuropese ogen de verandering van de ideologische tegenstellingen, ook zeer misverstandelijk werken zou - maar uit daadwerkelijk partijdigheid.

En deze 'sozialistische Entscheidung' in concreto! Solidariseren met de onderliggende is nog een abstractie, de keuze voor het socialisme is dat ook. Voor de CVC betekent concretisering enerzijds de strijd tegen kapitalisme, imperialisme en (neo)kolonialisme, anderzijds een uitgesproken loyaliteit t.o.v. de socialistische staten. Het is het laatste, dat ons in het Westen de grootste moeilijkheden bezorgt. Wij zijn immers geneigd - je kunt zo langzamerhand zeggen: gewend - het

Op een moment waarvan over één kan te scheren. Wij ben bovenlicen dat een christen 1 genover alles kritisch moet kunnen staan en kijken daarom vreemd aan tegen de vriendelijke houding van de CVC tegenover de Sovjet-Unie en zijn bondgenoten. Ik hoop in het voorgaande enigszins te hebben duidelijk gemaakt, dat deze 'onpartijdigheid' een onmogelijke zaak is. Wij kunnen niet doen alsof de SU gisteren en ex nihilo ontstaan is en op basis daarvan critiseren, wij moeten beseffen, dat een zuiver socialisme een abstractie is. En we hebben te leren, dat christenen eerst nog hun partijdigheid, hun 'socialistische Entschelding' te bewijzen hebben, voor zij critisch-solidair worden kunnen.

Een tussenoverweging:

Ik ben mij ervan bewust, dat in dit artikel de 'socialistische Entschelding' erg spel geconcretiseerd wordt: partijdigheid voor de socialistische staten in Oosteuropa en daarmee tot op grote hoogte voor de communistische beweging. Waarom niet voor het anarchisme waarom niet voor de sociaal-democratie, of voor een links-socialistische beweging, die 'ongebonden' is? Noodgedwongen moet ik daarover zeer kort zijn en beperk mij daarom tot het volgende:

1. Loyaliteit met de socialistische landen betekent niet automatisch communist zijn - CVC-leden zijn in de regel geen communisten - wel weigeren een positie in te nemen tegen deze socialistische landen. Hoe je verder je 'socialistische Entschelding' gestalte geeft, is afhankelijk van eigen inzicht en situatie: de CVC biedt op dit punt grote verscheidenheid.

2. Wel kan een voorkeur voor een 'ongebonden' links-socialistische beweging uitdrukking zijn van een abstracte, onhistorische keuze voor het socialisme. In Nederland bv. lijkt het mij, wanneer men geen sociaal-democraat is, ernstige overweging waard zich bij de CPN aan te sluiten, althans zich ernstig af te vragen, waarom men zich niet bij de CPN aansluit.

3. De christen zal het in zijn beslissing voor het socialisme gaan om een maatschappij, waarin de uitbuiting werkelijk en volstrekt is uitgebannen, niet louter om een de lotsverbetering van de arbeider in het kader van een kapitalistische maatschappij. Om die reden zal hij mogelijk sociaal-democraat kunnen wezen, gezien de daar geldende reformistische socialisme-opvatting, waarin eigenlijk aan de mogelijkheid van een socialistische maatschappij gewanhoop wordt.

Deze concrete, historische partijdigheid van de CVC is zo mogelijk van nog meer belang voor ons westerlingen dan voor de oosteuropese christenen en de christenen uit de derde wereld. Want wij worden niet

door de CVC zelf gedwongen het bondgenootschap met de communistische beweging onder ogen te zien. Ons probeert men daartegen van alle kanten ervan te overtuigen, de Sowjet-Unie en de communistische beweging als alternatief voor de kapitalistische maatschappij te vergeten.

De ideologische betekenis en bedoeling van deze nieuwe anti-sowjet propaganda, die erin bestaat de SU als verburgerlijkt en dus voor een socialist niet ter zake doende voor te stellen, is niet te onderschatten. En wij zijn toch al geneigd - door onze comfortabele positie - aan een 'onpartijdig' socialisme de voorkeur te geven boven een partijdigheid, die de last met zich meebrengt ook met de fouten en schandalen van degenen, voor wie we partij kozen, te worden geïdentificeerd!

Uiteraard heeft deze partijdigheid als iedere partijdigheid zijn grenzen. Terecht is de CVC voortdurend bezig zich op de eigen christelijke identiteit te bezinnen, te vragen naar de eigen christelijke motieven voor het werken aan een wereld, waarin vrede en gerechtigheid heersen.

Al gaat het te ver, wanneer men zich zo tot de eigen identiteit beperkt, dat de discussie over het toekomstig gezicht van het socialisme wordt overgelaten aan 'Marxisten und andere Leuten...' (aldus de secretaris-generaal in zijn verslag op de 4e alchristelijke vredesconferentie). Dat mag aangaan voor publieke uitspraken van de CVC, het kan geen regel zijn voor gesprekken en studies van christenen. Alsof er een waterdichte scheiding zou zijn tussen christelijk engagement en socialistische theorie en praxis!

Wanneer deze bezinning op het eigene, op de zaak van het Evangelie ontbreekt, dan is het gevaar werkelijk levensgroot, dat de CVC de pseudo-christelijke sanctionering van de politiek van de Sowjet-Unie c.s. wordt. Nu echter blijft zij zichzelf trainen in het christen-zijn in de (socialistische) samenleving, partijdig maar niet overgeleverd aan vreemde machten, altijd in staat haar eigen geluid te laten horen, als het moet ook tegen haar naaste bondgenoot. Wij kunnen gemakkelijk zeggen, dat wij - in het Westen - tot deze bezinning op de eigen identiteit en op de verwantschap tussen dit eigene en het socialisme heel goed, ja veel beter in staat zijn zonder en buiten de CVC. Maar opnieuw zouden we vergeten, dat deze bezinning, hoeveel subtieler en diepzinniger ook, in abstracto verkopen zou, los van de directe confrontatie met het historische socialisme c.q. communisme. In abstracto ook, omdat in deze bezinning het gesprek met de christenbroeders uit Oosteuropa ontbreken zou. Met alle moeilijkheden vandien, zeker. Het is niet gemakkelijk met orthodoxe christenen over politiek engagement

en de verstrekte bereikbaarheid ervan te spreken. Maar netzogoed als wij de last van de partijdringheid voor de communisten op ons moeten durven nemen, zo goed nu en wij ook de last op ons van het oecumenisch gesprek. Want ook daarin zie ik de zin van de CVC: de combinatie van 'socialistische Entschcheidung' en christelijke oecumene, waarin noch de communistische broeder, noch de andere christelijke broeder in de steek gelaten wordt.

De rechtvaardiging van het bijzonderlijk bestaan van de CVC naast de Wereldraad van Kerken lijkt mij juist in deze combinatie van partijdringheid en oecumene gelegen. Als zodanig kan de CVC ook een eigen bijdrage leveren in de Wereldraad aan het werk waaraan zij ook deelneemt. Nu kun je je, ook als je de zin van zo'n onderneming op zichzelf in het, nog wel afvragen, wat de CVC de facto eigenlijk voorstelt. Het is maar een betrekkelijk kleine groep en er zijn maar weinig kerken lid van, al behoort daartoe dan de russische orthodoxe kerk. Van de resoluties van de CVC zullen politici in Oost en West niet wakker liggen, de rapporten van de verschillende commissies zijn, hoewel niet zo slecht als hier soms gedacht wordt, toch ook niet van verbijsterend hoog niveau. Je kunt dus nauwelijks stellen, dat het doel van de CVC kan zijn de bekering van politici of zelfs van theologen en theologanten. Het voor mij kan dan ook volkomen accoord gaan met de voorstelling, die Hromadka had van een voortzetting van de CVC na 1968, nl. dat zij minder 'resolutionsfreudig' en meer een studie- en gespreksgroep zou zijn.

Want het effect van de CVC ligt niet zo zeer in wat zij naar buiten toe bewerkt, maar het effect is gelegen in wat de deelnemers aan de CVC met elkaar doen.

En dat is: zich trainen in de partijdringheid, elkaar helpen bij het vinden van de smalle weg tussen critiekloze aanpassing en abstract, onhistorisch criticisme. Daarbij is van het grootste belang, dat de werkelijkheid van de socialistische wereld en de specifieke problemen daarvan concreet aanwezig is in de participatie van christenen, die aan de opbouw van die socialistische wereld meewerken. Dat verhindert eenmaal te snel afschrijven van die socialistische wereld evenals een bagatelliseren van de problemen van de opbouw ervan. Van niet minder belang is de grote decimatie van mensen uit de derde wereld, die duidelijk maken, dat er meer is dan de tegenstelling tussen Oost en West, die een beroep doen op de solidariteit met hen, die evident onderliggen, en die, op indirecte wijze, de betekenis van de socialistische wereld bevestigen, nl. als de machtsfactor, die een volstrekte hege-

me van het Westen dus een ongebreidelde kolonialisme onmogelijk maakt. En tenslotte zijn ook de deelnemers uit het Westen van belang, met hun kritische vragen aan het oosteuropese socialisme, met hun probleem de 'socialistische Entschcheidung' in een kapitalistische maatschappij te practiseren. Zij helpen mee, Duits historisch en bescheiden denkend, voorkomen, dat de CVC niet verder kijken kan dan de opbouw van het socialisme in Oosteuropa lang is.

Het is ook (en eigenlijk zeg ik hetzelfde nog weer anders): het vasthouden van een stuk echte oecumene, die de medechristen als broeder erkent ook waar deze zich in zijn eigen situatie echt engageert, en dus niet alleen zolang hij, van zijn situatie abstraherend, de interessante maar probleemloze medechristen uit de verre is. Hier in de CVC ontmoet je niet enkel de baardige russische orthodox met zijn boeiende liturgische traditie maar heb je ook te maken met de christen, die een hartstoechtelijk sovjetburger is, van mening, dat zijn land de vrede en het recht dient. Daar zijn niet alleen theologen van de revolutie, die oproepen tot deelname aan de revolutie, die er nog niet is, daar zijn lutherse theologen uit de DDR, die oproepen tot solidariteit met de revolutie, die al bezig is, de voor ons zo moeilijk te verteren, want zo prozaische en zelfs dikwijls lelijke revolutie van de opbouw van het socialisme in een deel van Duitsland.

Het beoefenen van de partijdringheid en de oecumene beide stellen voldoende voor, wat daaruit voortkomt is op dit moment nog secundair. Al denk je er wel eens over en zie je in het verschiep, dat de dialoog tussen christendom en marxistisch socialisme nog eens (opnieuw) op gang komt. Ik bedoel niet die tussen geleerden maar die tussen bewegingen. Een voorwaarde daarvoor is, dat het wantrouwen van de communist tegen de christen zoveel mogelijk wordt weggenomen. De partijdringheid van de CVC is daartoe een middel.

Een andere voorwaarde, als de dialoog eenmaal op gang komt, is, dat wij ook iets te zeggen hebben. De bezinning, in de CVC aan de gang, is daarin een oefening.

Zo geloof ik, dat de CVC al met al op de goede weg is, dus zin heeft. Al hou je je hart wel eens vast.

Uithoorn

De 'Berliner Konferenz europäischer Katholiken' (B.K.) werd in 1964 in Berlijn (DDR) opgericht door O.H. Fuchs, een uit de Bondsrepubliek naar de DDR geëmigreerde econoom, als een katholiek vredesforum voor geheel Europa. In haar 'Selbstverständnis' van 1978 omschrijft de BK zichzelf als volgt:

1. De BK is een blijvend politiek forum van democratische en maatschappelijk geëngageerde katholieken uit geheel Europa dat zich beraad over het werk van katholieken voor vrede en sociale gerechtigheid; en dit werk ook coördineert en activeert.
2. De medewerkers van de BK laten zich door het evangelie van Jezus Christus inspireren en beschouwen hun werken voor vrede en sociale gerechtigheid als een noodzakelijke consequentie van de christelijke verantwoordelijkheid voor de naasten en de mensheid. Omdat ~~de~~ twist en nood in de wereld niet alleen door charitatieve hulp overwonnen ~~kan~~ ^{kunnen} worden, kan politieke en sociale dienst niet achterwege blijven. Met dit werk zet de BK de maatschappelijk-progressieve en anti-fascistische traditie in het Europese katholicisme voort.
3. Voor deze dienst verenigt de BK katholieken, zowel priesters als leken, uit verschillende maatschappelijke structuren en sociale lagen, om - ondersteunt door politieke analyses en wetenschappelijke inzichten - in woord en daad bij te dragen aan de oplossing van klemmende politieke en sociale problemen. Daarbij streven de medewerkers van de BK als geëngageerde gelovigen ernaar samen te werken met allen die voor de kerk verantwoordelijkheid dragen. Bovendien weet de BK zich, in haar dienst voor vrede en sociale gerechtigheid, geroepen op politiek niveau samen te werken met andere christenen en met alle mensen van goede wil, zonder onderscheid te maken naar confessie en wereldbeschouwing.
4. De BK wil bijdragen aan het tot stand komen en het consolideren van een blijvende vrede voor alle volken. Deze vrede moet gegrondvest zijn op 'Waarheid, gerechtigheid, liefde en vrijheid' (Pax in terra). De BK beschouwt als middelen en wegen hiertoe alle maatregelen die de internationale spanningen verminderen, die oproepen tot samenwerking van staten en volken, alsmede die, die het wederzijdse vertrouwen bevorderen. Daartoe behoren de eerbiediging door iedereen van de principes van vreedzame coëxistentie tussen staten met verschillende maatschappij-ordening, de strikte naleving van internationale verdragen, voortgaande stappen ~~xxxxxx~~ tot een effectieve bewapeningsvermindering en tot ontwapening, alsmede de eerbiediging van de mensenrechten. De BK ondersteunt de organisatie van de Verenigde Naties als een vredebevorderende factor van hoge waarde. De BK weet zich, als een Europees vredesforum, op een bijzondere manier medeverantwoordelijk voor de stabilisering van de vrede in Europa. Zij pleit voor een algemene en totale verwerkelijking

van de ~~afspraken~~ van Helsinki, alomtegenwoordig de meest recente ~~afspraken~~ ^{volkenrechtelijke overeenkomsten}.

5. De BK wil bijdragen aan de sociale gerechtigheid voor alle mensen en volken. Sociale gerechtigheid vereist de bestrijding en overwinning van maatschappelijk bepaalde onvrijheid, uitbuiting en nood. Zij veronderstelt de schepping van maatschappelijke structuren, die de afzonderlijke mensen en de menselijke gemeenschap aan grootst mogelijke maat van vrijheid, democratie en sociale zekerheid waarborgen. Hiermee in tegenspraak zijn crises en oorlog, een teugelloos winstbejag en de ~~vervalsing~~ ^{omvorming} ~~geestes~~ verkwisting van ~~middelen~~ voor de bewapening. De alzijdige ontplooiing der mensen en van de tussenmenselijke betrekkingen, de eerbied voor de individuele en maatschappelijke grondrechten - in het bijzonder het recht op leven, vrede en sociale gerechtigheid - beschouwt de BK als wezenlijke karaktertrekken van een menswaardige orde en als doel van haar werk. Geen ~~enkel~~ enkel maatschappelijk systeem ontslaat ons van het christelijk liefdesgebod, alle noodruftigen bij te staan en het publieke bewustzijn op hen te (blijven) wijzen. De vrijheid van het religieuze belijden behoort tot de integrale onderdelen van de grondrechten. In de politiek-morele en materiële solidariteit met alle voor sociale gerechtigheid en vrije ontwikkeling van de volkeren strjdende mensen, ziet de BK een christelijke plicht; daartoe ontwikkelt zij haar contacten, ook met andere continenten.

6. De medewerkers van de BK komen uit landen met verschillende maatschappelijke ordeningen en vertegenwoordigen verschillende maatschappelijke opvattingen. Zij worden echter verenigd door de consequente partij-keuze voor vrede en sociale gerechtigheid. Door gemeenschappelijke actie willen ze de publieke opinie beïnvloeden, nog bredere katholieke kringen voor een vastbesloten politiek engagement mobiliseren en de samenwerking met alle vredeskrachten bevorderen. Daarbij wordt het overgelaten aan de medewerkers van de BK die actie-vormen uit te kiezen, die ~~maximaal~~ het beste inspelen op de maatschappelijke verhoudingen in de verschillende landen.

7. De medewerkers van de BK komen uit verschillende kerkelijke tradities en verhoudingen. Men verenigt echter het gemeenschappelijk geloof aan Jezus Christus en zijn boodschap. Hun fundamentele binding aan de kerk sluit verschillende beoordelingen van kerkelijke levensvormen niet uit. Daar evenwel de activiteiten van de BK van politieke aard zijn, hebben controversen over binnenkerkelijke en theologische standpunten geen beslissende invloed.

8. De BK staat open voor alle katholieken die met de doelen van het politieke vredesforum instemmen om te komen tot een uitwisseling van gedachten en gemeenschappelijke actie. Medewerkers van de BK zijn ook vertegenwoordigers van katholieke instituten, organisaties en groepen, wier volledige zelfstandigheid gewaarborgd blijft. De plenaire zittingen van de BK geven het forum haar politieke gezicht en actie-doelen.

Een dergelijke beginselverklaring is noodzakelijk vaag en algemeen, zoals ook het werk van dit vredeforum weinig spectaculair genoemd kan worden. Toch draagt ze, via haar plenaire zittingen (tot nu toe zes in Berlijn, één in Dresden) en haar talrijke werkgroepen in niet geringe mate bij aan vruchtbare oost-west-contacts binnen de vredesbeweging. Daarnaast is ze echter ook van bijzonder belang binnen de kerkelijke verhoudingen in de DDR. Waar de top van de r.k. kerk in de DDR nog altijd nauwe contacten onderhoudt met het episcopaat van de Bondsrepubliek en zo niet vijandig, dan toch minstens wantrouwig staat tegenover de eigen regering, biedt de BK - samen met de (Ost)CDU - een huis aan katholieken die een kritisch-solidaire houding hebben tegenover de SED. Als gelovige katholieken met lichte argwaan bekeken door de partij en als openlijk politiek actief vijandig bejegend door het episcopaat, opereert de BK in haar thuisland in een smalle marge.

Bijzonder beklemtonen wil ik hier nog het respect dat de BK opbrengt voor de onderscheiden maatschappij-ordeningen ~~van~~ⁱⁿ de landen waar haar leden thuishoren. Doordat de mogelijkheden en structuren in de verschillende landen geëerbiedigd worden is het bijv. ondenkbaar, dat de BK - als vredesbeweging - zich zal uitspreken over de rol en rechten van de FNV (een vakbond) in Nederland. Dat kun je overdreven voorzichtig noemen, het behoort deze beweging in ieder geval voor grove politieke blunders, waarmee de toch al ~~ganzes~~ broze oost-west-contacts niet gebaat zijn.

Naast de internationale bijeenkomsten en werkgroepen, kent de BK ook nationale groepen die van land tot land tamelijk verschillend georganiseerd zijn, van basisgroepen, via losere contactgroepen tot goed georganiseerde comité's. Ook de nederlandse leden van de BK komen regelmatig bij elkaar. Het contactadres is: Tolsteegsingel 33 te Utrecht.

1654330

841 (I)

CS

christenen voor het socialisme

LEDENNIEUWSBRIEF '82/'83.
nummer 2.

Woudschoten, Zeist
telefoon 03439-226
giro 3018046 t.n.v.
penningmeester kerk-projekt der n.c.s.v. zeist

Zeist, 13 december 1982.

opmerking

Beste mensen,

Bij deze ontvangen jullie de tweede ledennieuwsbrief van dit seizoen. Ze bevat de uitnodiging en stukken voor de landelijke vergadering van 18 december a.s. Zoals op het startweekend in Leeuwarden is afgesproken zal deze vergadering gehouden worden in Zwolle.

Plaats: Dominicanenklooster, Asserdorpstraat 29, Zwolle

Routebeschrijving: Het Dominicanenklooster is vanaf het station te bereiken door de borden centrum te volgen tot aan de singel; daar rechts af gaan (burg. van Royensingel) en die te volgen tot aan de linkerkant een kerk en klooster zichtbaar worden. Daar is het.

Per auto: Afslag Zwolle-zuid van de autoweg borden "Centrum" volgen. Via de spoorwegovergang 2e weg rechts, singel volgen tot links kerk en klooster opdoemen.

Tijdstip: 10.30 uur.

De reiskosten worden zoals gebruikelijk hoofdelijk omgeslagen, zodat niemand onevenredig belast wordt.

De agenda ziet er als volgt uit:

- 1) Opening en evt. mededelingen t.a.v. de dag
- 2) Notulen startweekend (zie 1e ledennieuwsbrief)
- 3) Hoe zien we de kerk als strijdterrein ?

Toelichting: Op het startweekend is nav. het verslag van het weekend "Werken in de Kerk" gebleken, dat het tijd wordt, dat we ons weer eens bezinnen op de grond van ons bestaan. (zie ook 'beleidsvoornemen van de nieuwe sekretaris' in de vorige ledennieuwsbrief).

Het is nog steeds wel zo, dat vermoedelijk iedereen in CvS vindt dat de kerk ons strijdterrein is. We moeten echter konstateren, dat niet iedereen dat op dezelfde manier zo ziet. De ene optiek hoeft de andere niet perse uit te sluiten, maar als we vinden dat CvS zich sterker in de kerken moet verankeren, moeten we daar ook naar buiten toe duidelijker over worden. En dat kan pas, als we intern daar meer duidelijkheid over hebben. We hebben en gevraagd iets op papier te zetten. 's stuk is ook te beschouwen als een verslag van het laatste weekend "Werken in de kerk".

- 4) -Stand van zaken mbt. juridische zelfstandigheid van CvS.

-Voorstel sollicitatieprocedure opvolging sekretaris
-Begroting '83.

- 5) Voorbereiding Europees Kongres Mainz/
 - a) bespreking van de stukken; *
 - b) voorstel voor een delegatie en verdere organisatie.
- 6) Rondvraag en sluiting.

* toevoegen bij a) Toelichting : stukken over 3 van de 4 strijdterreinen, waarover we op het startweekend besloten iets te schrijven vinden jullie in deze brief. Het stuk over de economiese strijd zal ter vergadering aanwezig zijn.

met vriendelijke groet,
jullie sekretaris,

P.S. Bij deze het verzoek aan de regio Utrecht om te notuleren !!!!

MEDEDELINGEN UIT DE REGIO'S.

Friesland: bezig met de O.E.-scholing in de eigen groep. Na de kerst gaan ze het mogelijk uitbreiden naar mensen buiten CvS.

- Betrokken bij de demonstratie "Friesland Kernwapenvrij" op 20 nov. j.l.

- De groep heeft contacten met een gemeente in de DDR. Onlangs is er een visum geweigerd. Langs andere wege wordt gekeken wat van het contact in stand kan blijven. In iedere geval komt de regio langzamerhand meer contact met IKV-kernen en andere groepen op het punt Oost-Europa en raakt daarmee in discussie over de O.E.-politiek van het IKV.

Groningen: De regio loopt langzaam leeg door allerlei verhuizingen.

9 dec. daarom dan ook een wervingsavond. O.E.-scholing op het studentenpastoraat + 15 mensen. Zo goed en kwaad als het kan ondersteunt de regio de begeleiders V/U CvS daar. Het lokaal christen beraad draait door: vorige 2 keren over vrouwenstrijd in de kerk, de komende keer over gevangenispastoraat/jongerenproblematiek. Discussie binnen de IKV-stuurgroep over positie regio als IKV-kern. Druktoe rond de anti-1ctobtochure. Binnenkort wordt gestart met de bespreking Oren II op zondagmorgen.

Kampen: Niet bereikt.

Noord Holland Noord: Groep draait goed. Ongeveer 12 mensen actief. Op de regiovergadering vindt uitwisseling plaats van waar mensen mee bezig zijn, zich te oriënteren op de problematiek van "boeren in de knel".

Een onderzoek naar de mogelijkheden van bij Eurometaal i.s.m. mensen uit de vakbeweging is afgerond. Beleids voornemen van de nieuwe sekretaris wordt binnenkort besproken.

Maandelijks komt men op zaterdag bij elkaar.

Amsterdam: Regio komt 2-wekelijks bij elkaar rond de O.E.-scholing waaraan ook een aantal niet CvS-ers deelnemen. Binnenkort gaat men zich beraden over de organisatie van de regio.

Delft: Maandelijks komt men bij elkaar met een vaste groep van 5 à 6 mensen. Onlangs is de scholing over de Tambacher rede van Karl Barth afgerond. Achtergrond van de regio is basisgemeente en studentenpastoraat.

Publicitaire aktie is er geweest rond de anti-diskriminatiewetgeving. Regio is betrokken bij het leerhuis van de studentengemeente, waar veel niet studenten komen. Regio hoopt daar uitbreiding vandaan te krijgen.

Den Haag: niet bereikt.

Rotterdam: Hoofdaktiviteit van de regio is de O.E.-scholing, die met + 20 mensen (incl. IKV-ers en Stop de N-bombers) gehouden wordt.

Intern komt de regio af en toe bij elkaar rond Oren II.

Breda: Sinds kort betaamt er een regio Brada. Men is nog bezig zich te oriënteren. Op dat moment wordt het artikel "Wat voor socialisme willen wij" besproken. De groep bestaat uit 5 mensen uit de basisbeweging en distriktskatecheten.

Den Bosch: Ook hier bestaat een groep van + 6 mensen. De afgelopen tijd hebben ze zich beziggehouden met ideologiekritiek en christendom. Gekoncretiseerd in publicitaire aktie rond de anti-diskriminatiewetgeving. Men probeert contacten te leggen met de protestante gemeenschap.

Nijmegen: O.E.-scholing wordt voorbereid door discussie nav de artikelen van en Binnenkort wordt de O.E.-scholing begonnen. De regio heeft zich verder de afgelopen tijd beziggehouden met de discussie Schillebeekz en Peperzak over de vraag of de strategie om te overleven nu wel de hoofdpoging voor christenen is. De regio heeft contacten met politiek avondgebed, studenten-gemeente, Philipijnen komitee en gastarbeidersproblematiek. Verder vindt er discussie plaats over de positie van stuurgroep en Opstand binnen de beweging. De groep bestaat momenteel uit 13 mensen. Met een vaste kern van 8. Men beraadt zich binnenkort over de werving van nieuwe leden.

Utrecht: Op het ogenblik draait de regio niet als regio. Verschillende mensen zijn actief in landelijke sekties. (vrouwengroep, Ban de Baals, Opstand). Het plan bestaat echter op korte termijn de mensen uit de regio weer eens bij elkaar te halen.

Tilburg: niet op tijd bereikt.

Limburg: Niet op tijd bereikt.

Mededelingen uit sekretarizat en stuurgroep

1. en zijn vanuit de Ban de Baalsgroep op een weekend van de NCSV (5/6 nov.) rond samenlevingsvormen geweest.
2. Verschillende CvS-ers waren aanwezig op een ontmoetingsdag van het OE-platform waar m.n. over de OE-politiek van het IKV is gesproken.
3. is 19/20 november naar een bijeenkomst van de Berliner Konferenz in Berlijn (DDR) geweest
4. en een weekend later naar de CFK-konferentie eveneens in Berlijn (DDR) hield een inleiding over de taken van de CFK. Zijn belangrijkste konklusie was, dat hoofdpunt is het voorkomen van de PErshing en Cruise. Hij zag als belemmering voor het werk van de CFK vooral het anticomunisme in de kerk, haar "neutrale" houding, haar a-politieke opstelling. Hij waarschuwde m.n. voor contacten met het IKV. Uit Nederland werden wel Pax Christi en in positieve zin genoemd.
Hier was de nodige discussie over: hield een verhaal waarin juist werd dat de contacten met het IKV niet verwaarloosd dienen te worden. Opvallend veel jongeren aanwezig onder de rond 200 mensen. Vertegenwoordigers waren aanwezig uit: BRD, Polen, CSSR, SU en het Hendrik Kraemerhuis.
5. Op 21 oktober heeft een gesprek plaats gevonden met de basisbeweging. Voor ons namen en deel. Uitkomst van het gesprek was dat we de samenwerking zullen verdiepen door uitwisseling van stukken, publikaties en elkaars op de hoogte houden van elkaars activiteiten. Daarnaast op concrete punten: bv. een contact tussen de CvS-vrouwengroep en Basisbeweging-vrouwen, in het OE-platform.
6. Sinds kort is er discussie op gang aan het komen over een wijziging in de structuur van de NCSV. Er is een experimenteel AB gekomen, waarin de verschillende poten van de NCSV op gelijkwaardige basis en op grond van een politieke wil gaan samenwerken. Zaterdag 15 januari wordt er een beleidsdag georganiseerd waar de verschillende geledingen (studentenwerk, kampwerk, kampement, eltheto, CvS) een aanzat zullen maken met het invullen van die politieke wil. De stuurgroep zal in haar januarivergadering vanuit CvS daar een aanzet toe formuleren, wat binnen de beweging dan verder besproken zal moeten worden, hoe wij eigenlijk tegen de NCSV aankijken.

7. Het weekend "werken in de kerk" van 19/20 nov. heeft opgeleverd, dat nu ook in Noord-Holland Noord en in Utrecht pogingen gedaan zullen worden om een linkse christenenberaad van de grond te trekken. Voorlopig geen landelijk weekend meer hierover. Daarnaast worden plannen gesmeed voor een conferentie over een linkse vakbond voor kerkelijke werkers/sters.
8. Het weekend homo haat krijgt een vervolg, dat voorbereid wordt door mensen uit CvS, COC, Hom. Theologen en vermoedelijk Basisbeweging.
9. De anti-ICTO aksie: In de eerste week van november heeft CvS een brosjure over het wel of liever het wee van het ICTO uitgebracht. Deze is voor f2.50 te verkrijgen op het sekretariaat. Ze is behoorlijk in de pers geweest, echter met teveel nadruk over de relatie tot het OSL. We willen hier breder mee gaan werken. Daartoe is er een vergadering gepland op 21 dec. a.s.
10. De sekretaris wil graag aan beleid toekomen: daarom een dringende oproep voor vrijwilligers/sters (liefst vaste) voor 1 à 2 dagen per maand, of voor zo af en toe. Reiskosten worden vergoed.

in Nederland en in West-Europa.

Bewapening en economie.

Een ander punt dat CvS steeds in het IKV heeft ingebracht betreft de economische aspecten van de bewapening. Welke rol speelt de bewapening in de kapitalistisch crisisbestrijding, wat betekent de druk van de hoge defensielasten voor de economie, hoe ligt de relatie bewapening-werkgelegenheid, et. In de ~~impersonale~~ ^{militarisme} scholing die CvS enkele jaren geleden heeft gehouden voor haar leden en voor IKV-ers, zijn dergelijke vragen uitvoerig aan de orde geweest.

Binnen de Cfk is er veel aandacht besteed aan de conversie van de militaire industrie.

CvS vindt het van groot belang dat de banden tussen vredesbeweging en vakbond worden versterkt.

Ook in verband met de munitietransporten per trein door noord- en oost-Nederland heeft CvS aandacht besteed aan de economische aspecten van deze transporten. Voor deze economisch zeer zwakke regio's was daarbij met name het werkgelegenheidsaspect van belang. C. J. S. ANTI.

Extremistische reacties op de vredesbeweging

De economische crisis blijkt in Nederland een voedingsbodem te zijn voor extreem rechtse groepen. Binnen de kerken keert de rechtse reactie zich vooral tegen het IKV en probeert, onder de vlag van de vredesbeweging en gebruik maken van grove anticomunistische hetzes, het IKV uit de kerk te verdrijven. CvS probeert dit 'Interkerkelijk Comité voor Tweezijdige Ontwapening' te bestrijden door -na uitgebreid onderzoek- te wijzen op verbanden met het extreem rechtse 'Oud Strijders Legioen'. Ook heeft CvS aandacht besteed aan de extreme reacties in de kerken tegen de demonstraties tegen de munitietreinen door noord en oost-Nederland.

Bondgenootschappen

CvS probeert steeds om samenwerking tussen vredesgroepen binnen en buiten de kerk te bevorderen. Zo stimuleert CvS contacten tussen het IKV en linkse groepen en bevordert kerkelijke deelname aan de acties van 'Stop de N-bom'. Het eerste doel hiervan is uiteraard om de vredesbeweging zo breed en sterk mogelijk te maken.

Daarnaast wil CvS ook (het IKV en de kerken) wijzen op de historische rol van de arbeidersbeweging in de vredesstrijd. Verder probeert CvS te voorkomen, dat de kerkelijke vredesbeweging zich verdedigt tegen rechts door bondgenootschappelijke relaties met links te loochenen en te belemmeren. Met het oog op de samenwerking binnen de vredesbeweging heeft CvS enkele jaren geleden een internationale vredesconferentie georganiseerd, waar een grote diversiteit aan vredesgroepen uit west- en oost-Europa was vertegenwoordigd.

Voorstellen voor de agenda van het CvS-congres:

- West-Europese vredesbeweging
- het Franse kernwapen
- militarisme en patriarchaat/vrouwenvredesbeweging

CvS-Nederland en de vredesstrijd.

Analyse van de politieke situatie.

Op het ogenblik bestaat er in West-Europa -en ook voor Oost-Europa- een situatie die een ernstige bedreiging voor de vrede vormt.

Ten eerste vindt er een steeds verdere opvoering van de bewapening plaats, m.n. in kwalitatieve zin. Voldoende bekend zijn de Amerikaanse plannen voor plaatsing van de kruisraketten en Pershing II, waarvan de werkelijke bedoeling, nl. het mogelijk maken van een beperkte kernoorlog, versluierd wordt met de termen 'modernisering' en 'dubbelbesluit'.

Ook moet gewezen worden op het zgn. plan Rogers, volgens welk voor 'maar dertig gulden per jaar, dus voor de prijs van een goede maaltijd' (Rogers) de conventionele bewapening van de NAVO sterk verhoogd moet worden. De defensie-uitgaven zouden hiervoor sterk verhoogd moeten worden.

Het tweede vrede-bedreigende aspekt is de steeds scherper wordende economische crisis in west-Europa. Bovendien dwingt de politiek van Amerika en de NAVO zowel wets- als oost-Europa de defensie-uitgaven steeds verder op te voeren. Er kan in dit verband dan ook gesproken worden van een bedekte economische oorlogvoering van Amerika, zeker tegen oost-Europa, maar ook tegen wets-Europa.

Betrokkenheid van CvS bij de vredesstrijd.

Globaal gezegd ligt de betrokkenheid van CvS bij de vredesstrijd op twee terreinen, nl. de konkrete strijd tegen het verder opvoeren van de bewapening en in de historische en economische analyse van de wapenwedloop.

Blokdenken

De strijd tegen verhoging van de bewapening krijgt in CvS gestalte door deelname aan de akties van het IKV en de beweging 'Stop de N-bom, stop de kernwapenwedloop'.

CvS ondersteunt van harte de IKV-aktie 'Help de kernwapens...'. Deze aktie richt zich konkreet op het voorkomen van nieuwe stappen in de kernwapenwedloop, zoals de stationering van kruisraketten op Nederlands bodem. Uiteraard verheugt het CvS zeer dat het IKV de vredesstrijd midden in de kerken heeft gebracht. Positief vinden wij het ook dat het IKV steeds meer waarde gaat toekennen aan de massabeweging. Toch heeft CvS zich ook steeds kritisch opgesteld t.a.v. het IKV. Een belangrijk kritiekpunt was het, zonder enige verwijzing naar de historische en economische context, op een lijn stellen van NAVO en Warschaupakt als zijnde 'machtsblokken'. Hieraan koppelt het IKV het standpunt dat de bewapening van NAVO en Warschaupakt even verwerpelijk zijn en dat beide blokken gelijkelijk initiatieven moeten nemen tot ontwapening. Dit standpunt heeft het IKV er de laatste tijd toe gebracht intensieve kontakten te zoeken met 'dissidente' bewegingen in oost-Europa en zich negatief op te stellen t.a.v. organisaties die meer verwand zijn aan de officiële politiek van de oost-Europese staten.

Zonder nu te stellen dat het socialisme in oost-Europa is wat wij ons bij het woord 'socialisme' voorstellen wijst CvS het IKV wel steeds op de historische en economische basis van het bestaan van de 'machtsblokken' en op de agressieve rol van de Amerikaanse en NAVO-politiek.

Mede met het oog op de diskussies in CvS en in de vredesbeweging organiseert CvS dit seizoen een oost-Europascholing voor haar leden en sympathisanten (bv. IKV-leden).

Verder is CvS sinds enkele jaren kollektief lid van de CfK. Door middel van dit lidmaatschap hoopt CvS enerzijds op bevordering van kontakten met oost-Europa, die uitgaan van de historisch bepaalde situatie en wil CvS anderzijds, vanuit haar eigen opvattingen, binnen de CfK deelnemen aan de diskussie over wat socialisme is of moet zijn.

Overigens is CvS wel van mening dat diskussies over oost-Europa nooit de plaats in mogen nemen van de strijd die wij hier zelf te voeren hebben tegen de NAVO-bewapening, in de eertse plaats tegen de plaatsing van kruisraketten

Rubricering: 1)

10 20 00 1 1
datum 15 DEC. 1982

CO

E

d

1) Zo nodig andere rubricering aangeven.

Distr.: **BC-58P**

Bijlage(n): **-1-**

Afschr.:

BO: **194.644**

Datum rapport

Volgno. Inf. rapp.

Evaluatie

9 december 1982

5

Betreft:

Oost-Europa-scholingsmateriaal van de GvS.

Hierbij wordt aangeboden deel 3 van de Oost Europa-scholing voor de beweging Christenen voor het Socialisme.

GEEN ACTIE zonder overleg met B.V.C

Rubricering: 1)

Stichtelijk of onruststichtend

Mogelijkheden en grenzen van de literatuur in de reëel bestaande socialistische DDR*

In zijn boek 'Het reëel bestaande en het noodzakelijke socialisme' analyseert Siep Stuurman het zgn. reëel bestaand socialisme als een klassenmaatschappij van een nieuw type.¹ Dat wil zeggen: het betreft hier geen maatschappijvorm met een socialistisch wezen en een aantal wezensvreemde verschijnselen (deformaties) maar een maatschappijformatie welks wezen in de verschijningsvorm gelegen is. Er zijn geen deformaties of zij vormen essentiële bestanddelen van deze maatschappijformatie, haar bestaansvoorwaarden, die zij iedere dag opnieuw reproduceert.

Mij lijkt deze — materialistische — benadering de enig adequate. Alleen door serieus te nemen wat is, kan idealisering en demonisering worden voorkomen. Wel is de vraag in hoeverre de in deze benadering heersende tendens de reproductie van de bestaansvoorwaarden vooral conservatief op te vatten en het reëel bestaand socialisme te beschouwen als de zelfstandigheid van een nieuwe klasse; als onderdrukking in permanentie, werkelijkheidsgetrouw is. In dit artikel wil ik de aandacht vestigen op een element in het zelfreproducerend vermogen van dat reëel bestaand socialisme, dat niet zozeer in stand houdt als wel uit is op verandering: de kunst en in het bijzonder de literatuur.

Ik meen dat het zelfreproducerend vermogen van het reëel bestaand socialisme nog niet voldoende omvattend begrepen wordt zolang de literatuur er niet in wordt begrepen. En dit onvoldoende begrip is niet zonder gevolgen. Want wat er gemist wordt is dan juist de zelfkritiek, die het reëel bestaand socialisme zichzelf officieel veroorlooft, het probleembewustzijn, dat het officieel bezit. Terwijl daarin de mogelijkheid gelegen is dat het reëel bestaand socialisme zich ontwikkelt in plaats van enkel pas op de plaats te maken of er alleen op vooruit te gaan op het punt van de produktie van goederen en een puur materiële welvaart (overigens niet te verachten en aan het socialisme zeker niet wezensvreemd!).

De blinde vlek voor die eigenaardige reproductiefactor literatuur brengt het gevaar met zich, dat je je gaat blindstaren op de zogenaamde dissidentie, alsof dat alles zijn zou. En voor je het weet raak je dan uiteindelijk gefixeerd op

* Dit artikel kwam tot stand in overleg met Jacques Schuur.

OE-scholing, deel 3, tegenspraken.

Literatuur in de socialistiese landen wordt in het westen-ook bij links- vrijwel altijd gezien vanuit de tegenstelling tussen literatuur als "aanpassing" of als "dissidentie". Interessant zijn dan alleen de dissidenten, dat zijn zij, die om wat voor reden dan ook buiten de met de DDR in OE heersende orde gegeven legitimiteit vallen. Interessant is, wie- net zo als de kritiese Intellectueel in het westen dat van zichzelf droomt- als individu nee durft te zeggen tegen "da" massief tegenover hem staande repressieve staat. Dominique Lecourt heeft gesteld, dat deze ideologie van dissidentie veel zegt over het zelfbegrip van wie zich in het westen voor 'nonconformist' houdt, maar weinig te maken heeft met een histories-materialistiese analyse (zie Krisis 81/6 pag. 58-66 "dissidentie of revolutie").

Ken marxistiese vraagstelling t.a.v. de socialistiese landen kan niet uitgaan van de problematiek: vrijheid van het individu versus de massieve staat, maar probeert het maatschappelijk geheel (de produktievijze) te zien als een krachtenveld vol tegenspraken. In die vraagstelling paat dan ook de vraag, welke rol de literatuur speelt in de articulatie, reproductie en wellicht oek doorbreking van die tegenspraken. Deze weg proberen we in dit scholingsonderdeel te volgen.

Als voorbeeld nemen we de literatuur en de literatuurpolitiek in de DDR na 1971-het jaar waarin na de politieke ontwikkelingen die gemarkeerd worden door de "val van Ulbricht" op de achtate partijdag van de SED officieel de mogelijkheid wordt geboden om openlijker de diskussieren over tegenspraken in het socialisme. Het artikel van gaat vooral in op die schrijvers(sters) die van de mogelijkheid het meest vergaand gebruik hebben gemaakt, zoals Volker Braun, Christa Wolff en Imtraud Morgner. Dick geeft verder zelf de bedoe-ling van zijn artikel aan. (het verscheen in Komma 2/2, september 1981, p. 71-86)

de reël bestaande macht van staat en partij, die toch al... et langste eind trekken en alles onderdrukken wat uit is op een socialisme dat die naam verdient. Dan zou de materialistische analyse van het reël bestaand socialisme verkeerd zijn in het tegendeel van wat een materialistische analyse van oudsher wil bewerkstelligen: het zou fatalisme verbreden in plaats van aan te geven waar de mogelijkheden liggen om de werkelijkheid in zijn (in ons) voordeel te veranderen.

Ik wil in dit artikel een dreigend pessimisme met betrekking tot het reël bestaand socialisme relativeren door het te relateren aan de literatuur. De officiële literatuur wel te verstaan, omdat alleen deze ook de officiële zelfkritiek vertolkt. De officieuze literatuur komt alleen ter sprake waar ik de fundamentele beperking probeer aan te geven die de officiële literatuur vooralsnog is opgelegd.

Een beperking die ik mijzelf opleg, is die tot de literatuur in de DDR en ik moet de vraag openlaten in hoeverre deze representatief is voor het reël bestaand socialisme in zijn geheel. Een verdere beperking is die in de tijd: ik zal mij hoofdzakelijk bezighouden met de literatuur na 1971, d.w.z. na de 8e partijcongres van de SED, de staatsdragende partij in de DDR, toen partijsecretaris en voorzitter van de staatsraad (= praktisch president) van de DDR Erich Honecker verklaarde, dat er 'gezien de gevestigde positie van het socialisme geen taboes konden bestaan', hetgeen mocht worden opgevat als een richtlijn voor wat de literatuur te doen stond. Ook binnen deze periode zal ik mij beperken tot de hoofdzaken, het signaleren van mogelijkheden en grenzen van de literatuur. Van een enigermate volledig beeld is geen sprake.

I

In de DDR is de literatuur een aangelegenheid van de staat — en dus in de eerste plaats van de staatsdragende partij, de SED — niet alleen in die zin, dat ze de materiële voorwaarden schept voor schrijvers en schrijvers om literatuur te produceren, maar ook zo dat staat en partij bewust de literatuur bepaalde taken toeschrijven. Dat betekent uiteraard het gevaar dat de literatuur tot instrument wordt van de politiek, zodat de auteur van buitenaf wordt voorgeschreven wat en hoe hij schrijft, maar het betekent ook dat de literatuur uiterst belangrijk wordt gevonden. Staat en partij geven te kennen dat de opbouw en verdere ontwikkeling van het socialisme niet alleen een zaak is van produktie in engere zin, niet alleen bestaat in economie en politiek, maar in hoge mate ook afhankelijk van de literaire produktie. De schrijver is een erkend maatschappelijk belangrijk persoonage, wat hij doet doet er ook toe. Zoals de schrijver Manfred Bierich — onderrussen via de CSSR naar de Bondsrepubliek gemigreerd — formuleert: 'Hij (de auteur) wordt op een dragend in deze (reël socialistische)

maatschappij... gedragen. Zijn ijdelheid, zijn zelfbewustzijn wordt geëerd en dat op een uiterst gevoelig punt, want hij heeft een onvergelijkbaar grotere werking dan in het Westen. Zo leidde bv. de film, die gedraaid werd naar mijn roman "Das Kamärlin-bin'ich" 1965 in de DDR tot de val van een minister. Dan voel je je gevleid. Zelfs het gevoel, de Staatsveiligheidsdienst luistert mee. Kan voor een auteur belangrijk, kan een ondersteuning van zijn werk zijn. Dat laatste wijst ook op de negatieve keerzijde van die belangrijkheid maar het is een keerzijde! Want staat en partij hebben de schrijver in de eerste plaats nodig.

Nodig alleen al omdat de DDR in eerste instantie niet het resultaat is van een revolutie 'van anderen' maar van de nederlaag van Duitsland in de Tweede Wereldoorlog, die leidde tot een bezetting door de Sowjet-Unie van het oostelijk deel van het naoorlogse Duitsland. Deze situatie vergelijkend met die van de Oktoberrevolutie zegt de 'Einführung in den sozialistischen Realismus' (1975) — een handboek met een semi-officiële status — '(dit is) geen zonder meer vergelijkbare situatie. Want de bevrijding van het fascisme was bijv. niet op eigen kracht gebeurd, het socialisme werd bij ons opgebouwd in een hooggeïndustrialiseerd maar gedeeld land, wat disproportionaliteit van verschillende aard ten gevolge had... waarbij de open grenzen tot 1961 en de ideologische beïnvloedingsmogelijkheden door de massamedia van de tegenstander — in de eigen moedertaal — moeilijkheden van zeer bijzondere aard met zich meebrachten.'

Het is het bovenbouw-karakter van deze maatschappelijke omwenteling dat een bovenbouwfenomeen als de literatuur zo belangrijk maakt. Zij moest door middel van de macht van de verbeelding mensen, die zonder het echt te willen (dikwijls ook zonder er echt tegen te zijn) burgers van de DDR geworden waren tot echte, overtuigde burgers maken, ja, zij moest de in de oude kapitalistische, fascistische bedeling grootgeworden mensen het beeld van de nieuwe mens voor ogen stellen, als een reël perspectief, dat echter zonder (veel) fantasie, zonder literatuur dus, nauwelijks zichtbaar worden kon. Niet toevallig dat Kurt Hager, lid van het politiek bureau van de SED en daarna vooral verantwoordelijk voor de cultuurpolitiek, de 'culturele vooruitgang' al leereerst definieert als: '...de alzijdige vorming van socialistische persoonlijkheden... het omvattend tot uitdrukking brengen van de socialistische levenswijze conform de eigenschappen en idealen van de arbeidersklasse...' (Cursivering van mij.) Literatuur is primair 'vorming' en wel door aanschouwelijk te maken wat er zo (nog) niet is: de socialistische persoonlijkheid, de socialistische levenswijze. Literatuur heeft anders gezegd primair een ideologische functie, zoals als de 'Einführung in den sozialistischen Realismus' opmerkt, ideologie vervolgens definieert als 'in de vorm van aanwijzingen, geboden, normen, regels, waarden, esthetische oordelen, ideale voorbeelden, enz. oriënterende, syn-

chroniserende en motiverende functies te vervullen met het oog op het sociale gedrag van mensen'.

Maar nodig is dat niet alleen vanwege het ontstaan van de DDR als revolutie 'van boven', nodig is dat ook omdat het bestaan van de DDR, de feitelijke ontwikkeling ervan niet onmiddellijk duidelijk maakt dat in het verlengde ervan het socialisme, ja het communisme ligt als de maatschappelijke bestaanswijze, waarin werkelijk alle uitbuiting en onderdrukking tussen mensen en de uitbuiting van de natuur door de mens verdwenen is. Met andere woorden: ook in een socialistische staat als de DDR rijst 'de vraag naar de zin van het leven, naar het doel van onze inspanningen en onze strijd' (Kurt Hager).⁹ En die vraag wordt klemmender naarmate de eerste problemen van de opbouw van het socialisme — het scheppen van een materiële basis, het produceren van een zekere materiële welvaart — overwonnen zijn en de materiële vooruitgang ook minder spectaculair verloopt.

Verondersteld is daarbij dat het ontstaan en het bestaan van de DDR inderdaad zin heeft, dat het dat socialistische perspectief biedt, dat de schrijver niet genoodzaakt is zijn fantasie te gebruiken om een wereld aan gene zijde van de DDR te creëren, geen verhalen hoeft te vertellen die met de DDR-reëliteit niets of enkel negatief te maken hebben. Alleen zolang die noodzaak niet bestaat, kunnen staat en partij de literatuur gebruiken zonder de schrijver te misbruiken. Alleen zolang ook kan er sprake zijn van 'socialistisch realisme' als een reële optie: de DDR-reëliteit 'weergeven' in perspectief, in haar positieve veranderbaarheid in plaats van deze te idealiseren tot een pseudo-DDR die voor de echte DDR door moet gaan. In dat geval wordt de literatuur verlaagd tot een slecht soort propaganda, extra bedrieglijk omdat die propaganda door zijn literaire vorm realisme suggereert.

Nu staat wel vast dat de horizon van de cultuurpolitiek van staat en partij is: in de DDR zijn de grondslagen gelegd voor het socialisme en, dat socialisme ontwikkelt zich in de richting van het communisme. Toch is die horizon niet per definitie een grens, die de schrijver verplicht de DDR-reëliteit eenvoudig kniekloos te nemen voor wat zij is, als een tegenspraakloze werkelijkheid die zich rechtlijnig, ondialectisch ontwikkelt tot het communisme. Minstens sinds 1971, de 8e partijdag van de SED, wordt het reëel bestaand socialisme uitdrukkelijk begrepen als een maatschappijvorm met tegenspraken. Er bestaan sinds 1971, de 8e partijdag van de SED, wordt het reëel bestaand socialisme uitdrukkelijk begrepen als een maatschappijvorm met tegenspraken: 'Er bestaan ten eerste mogelijkheden, tussen maatschappelijke noodzaak en de individuele wensen van de enkeling, tussen de voorwaarts drijvende vernieuwingsbeweging in economie, wetenschap en techniek en de taaiheid van routine en conservatisme, tussen tot nu toe verworven inzichten, vaardigheden en ervaringen en de voortdurend stijgende en veranderende vereisten, tussen nog wijdverbreide in-

dividualistische en egoïstische opvattingen en instellingen en de nieuwe instaven van socialistische verhoudingen in het arbeidscollectief en het gezin de maatschappelijke organisaties en, in de persoonlijke omgang.' (Hager.)⁹ En dat houdt in, dat het 'socialistisch realisme' ook tegenspraak moet behandelen, conflicten gestalte moet geven. In principe zonder zich daarbij beperkingen op te leggen want, aldus Erich Honecker na de 8e partijdag zich in de eerste plaats tot de kunstenaars richtend: 'gezien de gevestigde positie van het socialisme bestaan er geen taboes.'

Staat en partij hebben de literatuur nodig niet alleen om de mensen in DDR te stichten, puur propagandistisch de kloof tussen boven en beneden dichtten, maar ook om onrust te stichten, taboes te doorbreken, tegenspraak aan het licht te brengen, conflicten bespreekbaar te maken.

II

Niet dat van nu af vaststaat dat het 'socialistisch realisme' kritisch realisme is en evenmin wat de strekking van dit kritisch realisme is. Eerder is het zo, dat de 8e partijdag eerst de ruimte heeft geschapen om de discussie daarover te voeren. Vast staat wel: 'het gaat om het realisme' (Christa Wolff).¹⁰ Het discussie staat niet dat het thema van de literatuur de eigen (DDR-)werkelijkheid is, ter discussie staat de wijze waarop die werkelijkheid in de literatuur gestalte moet krijgen, precies: de vraag of de DDR vooraf moet worden beschouwd als een maatschappij 'na de revolutie' of als 'onvoltooidde revolutie'.¹¹

Volker Braun, de dichter en toneelschrijver die heel nadrukkelijk zowel een tuurtheoretisch als in zijn schrijverspraktijk de heel nadrukkelijk zowel literair-digt, zegt, aanknopend bij Honeckers opmerking over de taboes in het socialisme: 'Nadat de grote taboes van de burgerlijke maatschappij uit de weg geruimd zijn — is het dan nog moeilijk de waarheid te schrijven? ... Maar de zaai van de literatuur blijft moeilijk zolang een paar plebsloetse dingen taboe zijn als in vroeger tijden. ... Bijvoorbeeld opgaven, omdat ze onoplosbaar zijn. Dat is natuurlijk een armoedig voorwendsel; waar is in zulke gevallen: men is niet in staat de opgave als proces te verklaren. ... Maar erger is, en symptomaarsch, dat men opgaven taboeiseert omdat zij allang hadden moeten zijn opgelost, dus omdat er in het leven iets verzuimd werd. De literatuur, meent men, mag niet naar voren halen wat nog moet worden ingehaald. ... Taboeisering is altijd de onpraktische oplossing, alleen al daarom, omdat zij zichzelf niet onder ogen wil zien. Want taboes komen niet voort uit beperkingen die wij ons bewust en publiekelijk opleggen uit bepaalde tactische overwegingen, maar uit onuitgesproken, sluipende, ja, bijgelovige afspraken, waarvan de verklaring niet meer meer op prijs wordt gesteld. Taboeisering betekent: de kop in het zand en dat er naar happend, lucht noemen. Zo mag zich bukken ...'

niet om te zeggen: er bestaan voor ons geen taboes, wanneer die bestaan. Onze klassepositie en heerschappijstructuur worden daarin weerspiegeld. Wij mogen de taboes niet wegraten of wegdenken, wij moeten ze in het oog vatten. En enigermate oprecht alles op ons nemen. Taboe is, wat wij niet willen verantwoorden: dat moeten wij verantwoorden. De *inspraak* in de socialistische maatschappij bijvoorbeeld, van acteurs in het theater, van leerlingen op school, enz. kan alleen ontwikkeld worden door *inspraak*... Het bestaan van onze maatschappij is namelijk niet aan taboes gebonden: dat is nieuw. Ja, deze maatschappij kan alleen maar voortbestaan en zich ontwikkelen door haar taboes op te geven, d.w.z. door zichzelf nigoreus aan te pakken. Wij moeten de verhoudingen tot het eind toe op hun kop, d.w.z. op hun voeten zetten en niet op hun buik leggen. Taboe mag niet langer betekenen: dat daar niets kan worden verandert, het moet betekenen: daar ligt een opgaaf. Wij moeten het fenomeen van onze maatschappelijke taboes dus niet langer alleen maar kritisch maar productief bekijken: als de duidelijkste en hardste oproep tot "positieve, creatieve arbeid" ook van de literatuur.¹²

De taak van de literatuur is in deze opvatting niet vooral te onderstrepen wat er al is bereikt, de opgaaf van de literatuur is te ontdekken, bespreekbaar en zo oplosbaar te maken wat er (nog) niet is bereikt, niet in de onschuldige, onkritische vorm van: dat komt nog wel, maar door wat (nog) niet is in wat is en te wijzen, door in te halen wat verzuimd is, door vragen op te werpen die nog niet beantwoord zijn. De revolutie moet niet gevierd maar gepraktiseerd.

Deze positie is oppositie, niet zozeer tegen staat en partij — die hebben deze positie een zekere ruimte geboden — laat staan tegen het reël bestaand socialisme, dat wordt erkend als 'onvoltooidde revolutie', maar tegen schrijvers die 'het werken aan de maatschappij als afgedaan beschouwen... Ik insinuer daarbij echt niet, de meest bewuste onder hen verklaren zichzelf tot burgers van een postrevolutionaire maatschappij'.¹³ Het is de oppositie tegen een 'socialistisch realisme', waarvan hier ten onzent dik wijls gedacht wordt dat het het enige 'socialistisch realisme' is en dat ook werkelijk bestaat. Een 'socialistisch realisme', dat de taak van de literatuur vooral begrijpt als de legitimatie van het bestaande, dat op zijn manier de kloof wil wichten tussen boven en beneden maar daar niet in slaagt omdat het wat er beneden gebeurt, gezegd en gedacht wordt, bij voorbaat onderwerpt aan het beeld van een reël bestaand socialisme zonder vlek of rimpel. Niet, of meestal niet, in de simplistische vorm dat de tegenspraak geheel niet ter sprake komt. Integendeel, het 'socialistisch-realistische' verhaal van deze snit wordt in het algemeen in beweging gebracht door één probleem, een tegenspraak. Maar die tegenspraak staat wel bij voorbaat in het teken van de oplossing, die dan ook binnen het verhaal zelf gegeven wordt. Daartegen opponeert Volker Braun: 'Het gaat er niet alleen maar om de oplossing van de problemen ten tonele te voeren... maar hun oplosbaarheid. Deze

moet tot bewustzijn worden gebracht en dat kunnen wij niet als wij de problemen reduceren tot de mate waarin wij ze op dit moment onder de knie kunnen krijgen — alsof de literatuur niet meer onder de knie kan krijgen: alsof de mensheid niet meer onder de knie zou kunnen krijgen!''

In het geding is in de grond van de zaak de aard van de reproductie van het reël bestaand socialisme in de literatuur. Is het een kritische reproductie, die op de tegenspraken ingaat en zo de eenvoudige voortzetting van het bestaande verhindert of is het slechts een reproductie die het bestaande continueert? Het hoopvolle van de DDR-literatuur is dat dit een open vraag is, d.w.z. de ruimte voor zo'n kritische reproductie wordt opengelaten en intensief benut!

III

Kritische reproductie! Dat betekent allereerst dat de literatuur zich richt op wat is, de werkelijkheid van de DDR, zeker vanaf de zestiger jaren het thema. En: *kritische reproductie!* Dat betekent allereerst dat die werkelijkheid als *probleem* ter sprake komt of beter: als een vat *tegenspraken*, die om een oplossing roepen. Het is niet goed mogelijk al die tegenspraken tot één hoofdtegenspraak te reduceren. Wel kun je zeggen dat alle tegenspraken in hun specifieke vorm door die DDR-werkelijkheid zelf zijn geproduceerd.

Een tegenspraak die heel bijzonder voor de DDR geldt is die tussen een staat en partij geleid door beproefde antifascisten uit Hitler's concentratiekampen en gevangnissen of uit de emigratie en een volk dat voor het overgrote deel het fascisme actief heeft ondersteund of in ieder geval passief heeft ondergaan. Dit volk was door de revolutie 'van boven' min of meer noodgedwongen in een antifascistische staat beland, zonder echt de gelegenheid te krijgen het fascisme innerlijk te verwerken. Deze tegenspraak werd nog verscherpt door de officiële fictie dat er in Duitsland een massaal verzet had bestaan tegen het fascisme, met name vanuit de arbeidersklasse en daarmee samenhangend dat het gros van de DDR-bevolking dus feitelijk antifascistisch was. Een fictie die veel te maken heeft met het probleem dat staat en partij in de DDR hebben om toe te geven, dat die DDR het resultaat is van een revolutie 'van boven' en die daardoor in hoge mate het karakter van een taboe heeft. Deze tegenspraak vormt het thema van de roman van Christa Wolff 'Kindheitsmuster' (patroon van een jeugd).¹⁴ De vraag die zij stelt is: 'Hebben wij ons niet een tijdlang moeite gegeven (het fascisme) als verleden aan 'de anderen' te delegeren, om ons zelf alleen op de traditie van de antifascisten en verzetstrijders te beroepen?'¹⁵ En daartegen ondermeer zij — in de vorm van het verslag van een reis naar haar 'onderruisen Pools geworden geboortestad — een 'geheugenonderzoek'. De zin van dit onderzoek is de herinnering, het te binnen brengen van wat er toen is gebeurd, niet aan uiterlijke feiten — in de antifascistische DDR algemeen bekend —

ma... het bewustzijn van de mensen die het meemaakten. Het is een onderzoek met een hoge actualiteitswaarde: met schrik stelt zij vast dat verzet tegen wat het nationaal-socialisme voor haar eigen ogen aanrichtte, niet zozeer 'niet gewaagd werd, maar dat er helemaal niet aan werd gedacht',¹⁷ ja, dat zelfs eenmaal spontaan opkomend medelijden (met Joden, die na de 'Reichskristallnacht' uit de verbrande synagoge trachten te redden wat er te redden viel) effectief wordt onderdrukt door de barrière die 'het gezonde Duitse mensenvestand' daartegen heeft opgeworpen.¹⁸ De angstige vraag is, wat er werkelijk veranderd is aan al die mensen die zonder het te willen burgers van de DDR geworden zijn. Zijn ze niet opnieuw, of beter, nog steeds ziende blind en horende doof voor wat er gebeurt, onderdanen meer dan subjecten van de socialistische staat? En de moraal is dat we nog moeten leren 'zonder waan te leven'. De blikken van onze kinderen niet te hoeven ontwijken, die onze generatie treffen, als er — zelden genoeg — over "vroeger" gesproken wordt: vroeger, in de derdiger, vroeger, in de vijftiger jaren.¹⁹ Het verleden verwerken om het zo daadwerkelijk te overwinnen, het fascistisch verleden niet alleen, maar ook het stalinistische.

Deze belangrijke roman voert al naar een andere tegenspraak die de DDR-werkelijkheid kenmerkt en die in toenemende mate in de DDR-literatuur wordt gethemaiseerd, die tussen de revolutie 'van boven' en de veronderstelling dat socialisme een zaak is van de basis, van de arbeidersklasse en zijn bondgenoten. In het 'socialistisch realisme', dat door Volker Braun (en door Christa Wolff en door de andere schrijvers die hier aandacht krijgen) principieel verworpen wordt, wordt deze tegenspraak opgelost door een held uit de basis op zijn dwaalwegen te laten begeleiden en opvoeden door een held uit het kader (die overigens officieel ook altijd uit de basis is voortgekomen): een pedagogisch model dat er garant voor staat dat de zaak op zijn socialistische poortjes terecht komt. Volker Braun zelf lost de tegenspraak niet op — dat zou in strijd zijn met zijn realisme — maar richt men aan de orde: Hij vraagt 'slechts', d.w.z. hij laat gelijk Brecht een arbeider vragen, maar nu zijn het 'vragen van een arbeider tijdens de revolutie'.

'Zoveel berichten

Zo weinig vragen.

De kranten melden onze macht.

Hoe velen van ons

Alleen omdat zij niets te melden hadden

Houden nog altijd hun mond dicht

Als een schaamdool?

De zenders boodschappen de wereld onze koers.

Hoe, aan de lopende machines, blijft

Ons een keus tussen twee helbomen?

Op de pleinen sta... onze namen.

Staat ieder op het plein

Om de nieuwe besluiten

Uit te doen gaan? Velen gaan alleen maar de fabrieken in en uit. Op de tronen zitten

Onze mensen: vragen wij wel

Vaak genoeg? Waarom

spreken wij niet steeds?

Zoals Braun in zijn programmatische notities zegt, biedt hij hier geen oplossing omdat juist dat niets zou oplossen. Maar hij stelt het probleem en daarmee in principe zijn oplosbaarheid: de kloof tussen boven en beneden is alleen maar te dichten door deze vragen op te werpen, deze arbeider aan het woord te laten. Niet dat hij deze woorden uit de mond van een arbeider genoteerd heeft, maar wel krijgt de arbeider in deze woorden stem, inspraak. De toonzetting van dit gedicht is niet alleen typisch voor Volker Braun maar voor veel schrijvers en schrijfsters in de DDR: vragen moeten gesteld, ook en juist als er (nog) geen antwoorden zijn. Want de dienst die de literatuur het reël bestaand socialisme bewijzen kan is niet het geven van een antwoord maar het stellen van de juiste vraag en dat betekent vooral die vraag die in het algemeen niet gesteld maar ontweken wordt. De taboes dus, die niet mogen bestaan maar wel bestaan. Dat is 'socialistisch realisme'.

Realistisch daarin, dat het ook erkent dat het reël bestaand socialisme aan de realiteit gebonden is en dus niet realistisch wordt beoordeeld door het te meten aan wat Marx en Lenin in hun meest optimistische momenten (Das Kapital III, Staat en revolutie) over de overgang van kapitalisme naar communisme mee te delen hadden. Maar ook dan komt het er op aan het realisme niet te vervalsen tot een positivisme à la: zoals het is, is het goed. De realiteit moet spannend worden gemaakt, onder de spanning worden gezet van wat niet onmiddellijk mogelijk maar wel denkbaar is.

Volker Braun geeft daaraan uitdrukking door er hardhandig op te wijzen dat het reël bestaand socialisme door aan de vooruitgang te werken ook achteruitgang biedt, in zijn notitie 'Wohngedühl'.²⁰ Er valt aan de nu (1969) besloten plannen te zien, dat in de komende jaren de sociale situatie niet zonder meer gunstiger wordt, dat het er voor duizenden arbeiders hard zal toegaan. De drie-ploegendienst, de herstructurering van de economie (die voor velen betekent van baan te moeten veranderen), de intensivering van de arbeid, het massale verder leren tussen de ploegendienst in, de hogere eisen die gesteld worden met het oog op een optimale technologie — dat alles zal het leven moeilijker en harder maken, zal ongewone inspanningen, creatieve moed vergen. De produktie wordt er in de eerste tijd niet bewoonbaarder op.

Als de literatuur zich nu tot taak zou stellen, juist dat gevoel van thuis-zijn, van huiselijkheid te wekken, maar de maatschappelijke voorwaarden niet zou willen zien of zou vergeten of verdoezelen, liep zij gevaar zich van het leven te vervreemden. Zij zou idyllen leveren, en haar 'prachtmensen' zouden alleen maar domme mensen zijn... De maatschappij is geen hotel, dat wat biedt, ook al is het alleen maar schijnbaar. Wij leven hier niet als gasten maar als huisbezitters: wij hoeven ons niets wijs te maken.

Wat hier volgens Braun problematisch is, is niet dat dit probleem zich voordoet, maar dat het zich niet als probleem voordoet. Zo is ook Maxie Wandler, een schrijfster afkomstig uit Oostenrijk en door eigen keuze burger van de DDR geworden, op het vertwijfelde af wanneer zij vast moet stellen dat de in haar ogen evidente tegenspraak tussen boven en beneden, tussen leiders en lijdens wordt genegeerd: 'Berti (haar zoon) zit met het volgende probleem: al drie uur lang tobt hij zich af om zeven zinnen te bedenken, waarin de volgende substantieven moeten zitten: fascisme, revanchisme... militarisme, imperialisme, communisme. Nu vraag ik mij in gemoede af, of het niet zo zou kunnen wезen, dat bij ons op school de contra-revolutie vaste grond onder de voeten gekregen heeft, want door zulke oefeningen wordt onze kinderen toch een allereerste bijgebracht die zij hun hele leven niet meer kwijt raken. Zij zullen deze woorden nooit meer willen horen en dus absoluut ongevoelig worden voor alle agitatie. En dat moet ze wel naar het grote vacuum van de andere kant toedrijven. Wat moet je daaraan doen? Je handen in je schoot leggen en afwachten hoe 99% van de ouders het oplossen? Bij ons hebben de kinderen het niet nodig op zo'n goedkope manier mores geloerd te krijgen, ook zonder agitatie weten zij aan welke kant zij moeten staan. Maar helaas zijn er bij ons een paar idioten aan het werk, die onze mooie, linkse atmosfeer willen bederven.'

In het verlegde daarvan ligt de veel bitterder tegenspraak tussen het officieel gedecreteerde socialisme als louter vooruitgang en vreugde en de mensen die ondertussen tussen de raderen van die vooruitgang worden fíjngewreven* soms ten dode toe. En dat niet omdat zij achterbleven maar omdat zij van het reël bestaand socialisme verwachten, dat het op het punt van humaniteit, van solidariteit veel meer te bieden had dan feitelijk het geval was. Deze tegenspraak wordt in westerse interpretaties van DDR-literatuur dikwijls gedefinieerd als die tussen individu en maatschappij, maar dat is betrekkelijk. Het suggereert te veel dat het individu de maatschappij alleen maar tegenover zich vindt, als een vijand zonder meer. Maar het in de DDR-literatuur gestelde probleem is veel meer dat het socialisme de ruimte moet creëren voor de bevrijding van het individu tot een sociaal bestaan, zonder de a-sociale beperkingen die de huidige organisatie van de productie aan het samenleven van de individuen opleggen.

Dat is het thema van Christa Wolffs 'Nachdenken über Christa T.',¹² die doorgaat omdat zij in de DDR niet leven kan. Een nadenken, dat verhoeden

moet dat zij werkelijk sterft en zodoende uit onze herinnering verdwijnt: alsof ze er niet geweest is en er dus niet toe doet: het socialisme een mens, net, aan menselijkheid armer. Christa Wolff werpt zich op tot getuige à décharge van Christa T. maar daarin ook tot getuige à décharge van het reël bestaand socialisme in zoverre het zichzelf serieus neemt: 'Zij heeft niets inniger gewenst dan onze wereld en zij heeft precies dat soort van fantasie gehad, dat nodig is om haar werkelijk te vatten — want wat men ook zeggen mag, ik huiver voor de nieuwe wereld van de fantasiezoen. De feiten-feustisten. De hup-hup-mensen, zoals zij ze noemde. Om er zich, in haar duistere uren, ontzettend inferieur aan te voelen. En ook wel te proberen er zich aan aan te passen, een beroep te kiezen dat haar midden onder de mensen gebracht had: maar zij had zichzelf een hinderlaag gelegd en om de tuin geleid. En tot rede gebracht. Haar neiging tot beschouwelijkheid, dromerij, passiviteit een grens gesteld. De smartelijk ervaren scheidsmuur tussen denken en doen ter zijde geschoven.'¹³ Maar tevergeefs, want dromers gaan ook in het reël bestaand socialisme dikwijls dood. Zoals Edgar Wibeau, de 'held' uit de novelle van Ulrich Plenzdorf 'Die neue Leiden des jungen W.',¹⁴ de romanticus, die zich identificeert met Goethes romantische werk 'Die Leiden des jungen Werthers', die alles op het spel zet om zijn collectief te verrassen met een uitvinding en daarbij het leven laat. Het zijn 'Die neue Leiden des jungen W.': in het socialisme niet de ruimte te krijgen om te leven, echt te leven. Niet dat hij gelijk zijn alter ego, de jonge Werther, de dood zoekt: 'dat ik daarbij (bij het ontwikkelen van zijn uitvinding) de pijp uitging, is echt klote. Maar verder is het treuren daarover daar waar ik nu ben, niet gebruikelijk. Wij allen hier weten, wat ons te wachten staat. Dat wij ophouden te bestaan als jullie ophouden aan ons te denken.'¹⁵ Dat is, net als bij Christa Wolff het nadenken over Christa T., de moraal van het verhaal. De slachtoffers van het reël bestaand socialisme worden niet langer verzwegen, maar hun dood is niet het absolute einde, de zin ervan is, kan zijn, de overlevenden te denken te geven, opdat zij, opdat de maatschappij erin de toekomst beter van wordt.

Een andere tegenspraak die hiermee samenhangt, is die tussen een socialisme, dat officieel de vrouw volledig aan de man heeft gelijkgesteld en de feitelijke positie van de vrouw. Vrouwen zijn heel uitgesproken de mensen in wie het socialisme grote verwachtingen heeft gewekt zonder deze werkelijk in te lossen. Met name uiteraard schrijfsters signaleren deze tegenspraak en geven scherp aan hoe onvoltooid de revolutie juist op dit punt is. Zo laat Irmtraud Morgner in haar roman 'Leben und Abenteuer der Trobadora Beatriz nach Zeugnissen ihrer Spielfrau Laura'¹⁶ de middeleeuwse vrouwelijke troubadour Beatrice de Dia, die zich heeft laten inslapen als Doornroosje en eerst gewekt wil worden wanneer de tijd van de bevrijding van de vrouw daar is, en in de meidagen van '68 in Frankrijk uit de slaap verreesen, na het mislukken van de

meirevolte spoorstrags naar de DDR vertrekken waar volgens de officiële propaganda de tegenstelling tussen man en vrouw is opgeheven, om daar tot de ontdekking te komen dat de DDR geen paradijs is maar een socialistische staat zoals haar bij de grenscontrole door een politieaan wordt gezegd.²⁸

Want de bevrijding van de vrouw is niet het automatisch gevolg van het aar de macht komen van de arbeidersklasse, maar niet door de vrouwen zelf in het socialisme nog hard voor worden gevoeld. Ook Irmaud Morgner knoopt aan bij Brechts 'Fragen eines Lesenden Arbeiters': 'De dichter laat daar in vragen naar de scheppende arbeid, die niet in de boeken staat opgetekend. Naar de stedenbouwende slaven lijn, die in de werken naar zichtbare sporen van hun vaardigheid achterlieten: naar de mannen. Ik wacht op de dichter, die een lezende arbeider laat vragen... Naar de slaven der slaven, die generlei zichtbare re sporen van haar vaardigheid konden achterlaten.' 'Ond' daar onmiddellijk aan toe te voegen: 'Op de dichter wacht u waarschijnlijk tevergeefs... de dichteres is nabij.'²⁹ En dat laatste verwijst naar het perspectief, dat deze roman uiteindelijk biedt — veelbetekenend genoeg in een droom van Beatrices speelvrouw Laura: 'Zij (Beatrice) doorkruist een land (de BRD) waarin vrouwen, als zij hetzelfde werk deden als mannen, slechter betaald werden, en een land (de DDR) waarin zij voor gelijk werk gelijk loon kregen. Daar vestigde zij zich en vond werk bij de VEB Hoogbouw Berlijn. Gaan campagne, geen meting, geen festival, zonder de bedrijfsseigenen trobadora. Bevestigd door de liederen van Beatrice de Dia vervulde, ja, overtrof de VEB Hoogbouw zijn produktieplannen. De woningnood in de hoofdstad Berlijn verdween. Zaterdag vermanden en vervrouwden zich al en toe huurders en verwijderden onkruid en rommel van de stoepen voor hun huiskamers. Zondag besproeiden vliegtuigen van Interflug (de DDR-luchvaartmaatschappij) de wandelaars met de gouden woorden van de trobadora. Toen doorbrak de proletarische solidariteit van haar bewoners, internationaal vermaard, zelfs de barrière van het gezin. Want natuurlijk was het land een oord waar wonderen mogelijk waren.'³⁰

Dat is de spits van dit kritisch realisme: het reël bestaand socialisme op zijn woord nemen: overgangsmatigheid te zijn naar het communisme, ten oord dus waar wonderen gebeuren. Daarom doet het ingaan op de tegenspreken pijn, omdat zij niet geaccepteerd worden, omdat niet geaccepteerd wordt dat het reël bestaand socialisme niet meer vernag te bieden dan grauwe middeelmaat: 'De middelmatigheid van het simpelweg voortgaan realiseert te weinig menselijke mogelijkheden.' (Volker Braun.)³¹ Hierin ligt ook het grote verschil met veel andere literatuur in de DDR, die ook taboes, tegenstraken behandelt maar zonder deze onder de presatie te zetten van dit verlangen naar on-eindig veel meer. Zo bewerken romans als 'Die Aulis' en 'Das Impressum' van Hermann Kant en het derde deel van 'Der Wunderäter' van Erwin Strittmatter,³² die ook de geschiedenis van de DDR tot onderwerp hebben,

maar dat verlangen missen, eerder een — eventueel droeve — glimlach: ach, ja, de DDR is ook niet alles maar er valt te leven. De functie van deze romans lijkt vooral het leven in de DDR dragelijker te maken, een functie vergelijkbaar met het cabaret van Wim Kan: met alles kan de spot worden gedreven maar uiteindelijk voelen wij ons best thuis in de werkelijkheid die bespot wordt.

Het verteil is niet dat de door schrijvers als Volker Braun, Christa Wolff en Irmaud Morgner gerepresenteerde literatuur het reël bestaand socialisme eigenlijk niet zou accepteren. Zij willen niet terug achter wat er in dit socialisme reël bestaat. Zij willen dat reël bestaand socialisme echter niet vastleggen op wat het is maar op wat het worden kan, worden moet: 'Want niet altijd beantwoordt aan de radicaalste gebeurtenis in de Duitse geschiedenis — nl. de verandering van de oude maatschappij vanuit haar wortels in de richting van het socialisme — de radicaliteit van onze (historische, economische, sociologische, morele, artistieke) vraagstellingen aan deze onze maatschappij' (Christa Wolff in een interview).³³ Niet altijd, dikwijls niet, maar het gebeurt. En dat betekent dat in het reël bestaand socialisme het laatste woord over het socialisme nog niet gesproken is. Het in de literatuur geproduceerde verlangen naar meer houdt de hoop levend, dat het reël bestaand socialisme niet eenvoudig samenvalt met zijn huidige beperktheid.

IV

Wat de literatuur doet, wat sommige schrijvers doen, is plaatsvervangend voor de wetenschap het reël bestaand socialisme analyseren op zijn mogelijkheden (en onmogelijkheden) tot verandering in de richting van het socialisme. Met literaire middelen wordt zo iets als de in het marxisme ontbrekende kritiek van de socialistische politieke economie geschreven. Het probleem daarbij is, hoe de revolutie 'van boven' om kan slaan in een revolutie vanuit de basis. Een bitter moeilijk probleem, omdat zolang deze omslag niet heeft plaatsgevonden, zolang met andere woorden de revolutie geen massabasis heeft, de revolutie 'van boven' gedwongen is haar program ook tegen de wil van de massa door te zetten, soms met alle middelen. Dan verheft de tegenspraak tot een opstand van de massa tegen de revolutie 'van boven' en moeten er tanks aan te pas komen om 'de radicaalste gebeurtenis in de Duitse geschiedenis' veilig te stellen, zoals in de jundagen van 1953 in de DDR. Een analyse die voor dit probleem halt houdt, is nog niet echt radicaal. En juist hier ligt tot nu toe de grens die ook de literatuur wordt opgelegd om vragen op te werpen, taboes te doorbreken en bespreekbaar te maken. Als het om de juni-opstand gaat, houdt de officiële DDR-geschiedschrijving vast aan de fictie, dat deze geleid werd door provocateurs en dat 'bij de meerderheid van de arbeidersklasse die provocateurs geen steun vonden'.³⁴ Vandaaruit kan in principe alles wat er in de DDR aan kritiek

op de DDR ontwikkeld wordt, alles wat een kritische literatuur te bedenken geeft, worden gemarginaliseerd tot een kritiek, die de kern niet raakt, want de kern is dat staat, partij en volk een hechte eenheid vormen en het dus niet nog moeten worden. Vandaaruit wordt het reëel bestaand socialisme toch weer 'in wezen' socialistisch zij het behept met 'gedragwijzen, die aan deze maatschappelijke orde wezenvreemd zijn', (zo Erich Honecker op de 10e partijdag, dit voorjaar gehouden)."

De roman van een DDR-schrijver die over dit thema handelt, is dan ook in de DDR niet verschenen, '5 Tage im Juni' van Stefan Heym.²³ En dat zeker niet omdat daarin de tegenspraak zo wordt opgelost, dat de revolutie 'van boven' eenvoudig wordt afgeschreven. De 'held' van Heyms roman, de voorzitter van een bedrijfsafdeling van de vakbond, Witte, kijkt als het er op aan komt vóór de revolutie 'van boven', omdat het enige alternatief op dat moment de stap terug was naar het kapitalisme. Hij erkent, dat de massa niet handelt in een vrije ruimte maar in een concreet krachtenveld, 'zonder de economische, politieke en ideologische druk van het imperialisme. Maar, en dat is het cruciale punt, hij erkent ook dat de revolutie 'van boven' op dat moment niets anders overbleef dan pure machtshandhaving met alle gevolgen van dien. Hij erkent met andere woorden de tegenspraak in zijn volle sterkte: 'Ik bevind mij in een verdeelde tegenspraak: degenen, die ik (als vakbondman en communist) te verdedigen heb, bedreigen de macht, die ik verdedigen moet.'²⁴ Daarom is de overwinning van partij en staat tegelijk een nederlaag: 'Wij hebben een nederlaag geleden... en een overwinning bevochten, allebei. Overwinning en nederlaag zijn relatieve begrippen; alles hangt ervan af, wat wij van onze overwinning maken en hoeveel wij uit onze nederlaag leren.'²⁵ Juist de erkenning van die nederlaag zou de vraag naar de fundamentele vernieuwing van het reëel bestaand socialisme wijgen maken, zou het bewustzijn kunnen wekken hoe onvoltooid de revolutie is. Het feit dat deze roman in de DDR niet is gepubliceerd, geeft scherp de beperking aan van een kritische reproductie van het reëel bestaand socialisme, het maakt duidelijk dat er nog wel degelijk een taboe bestaat in het gevestigde socialisme, waar niet aan mag worden geroerd. Komt daarmee nu alles wat wel in de DDR kan worden geschreven en gelezen en publiekelijk bediscussieerd — en dat laatste is vooral belangrijk: Heym wordt uiteraard ook wel gelezen, maar als dissident, dus beperkt tot de privésfeer — toch niet in het bedenkelijk licht te staan uiteindelijk niet kritisch te zijn? Dat zou te eenvoudig zijn. In principe zeggen kritische schrijvers die in de DDR publiceren, alles wat Heym zegt ook, en nog veel meer en vaak veel beter. Maar vooral: wie ze leest, stelt vast dat het taboe van de 17e juni 1953 zo dicht wordt genaderd, dat een doorbreken ervan nauwelijks meer kan uitblijven op straffe dat anders de literatuur in de DDR over de hele linie tot stilzwijgen wordt veroordeeld. Dan zou inderdaad de conclusie gerechtvaardigd zijn dat

het reproductieve vermogen van het reëel bestaand socialisme eenduidig bestaat in zelfhandhaving zonder meer. Maar tot nu toe kan iedereen die dat wil in een goedkope pocket (1,50 M) lezen: 'De zwakte van onze literatuur komt daartik vóór, dat daarin de mens nog steeds als object van de moraal wordt behandeld en niet als subject van de geschiedenis. Want vóór deze literatuur bestaat er geen geschiedenis, niet alleen omdat zij niet eerlijk met het hele verleden omgaat, maar omdat zij geen toekomst kent. Wat daar als toekomst geldt, is het heden zonder zijn slechte kanten. Daarom laat zij zich er toe overhalen, de brandpunten en gevarenpunten van onze ontwikkeling gemakzuchtig te ontwijken — ik bedoel data als de 17e juni (1953!), de 13e augustus (1961, bouw van de muur), de 21e augustus (1968, CSSR) enz... En daarom groeiden in het literaire landschap weinig grote helden maar veel armzalige of geknakte, in ieder geval rustige beambten.'²⁶

Zolang dat publiekelijk wordt gezegd, is het reëel bestaand socialisme voor het socialisme niet verloren, ook al gaat het om 'een socialisme dat nog uitgevonden moet worden'.²⁷

Noten

1. Siep Stuurman, Het reëel bestaande en het noodzakelijke socialisme. Amsterdam 1979, p. 64
2. Idem, p. 65/66
3. Dit citaat vond ik in: Fritz J. Raddatz, Traditionen und Tendenzen. Materialien zur Literatur der DDR, Frankfurt/M 1976, S. 395
4. Einführung in den sozialistischen Realismus, Berlin/DDR, S. 201
5. Kurt Hager, Zu Fragen der Kulturpolitik der SED. 6. Tagung des ZK der SED, 6.7. Juli 1972, Berlin/DDR, S. 13
6. Einführung... S. 175/176
7. Kurt Hager... S. 31/32
8. Idem, S. 11
9. Erich Honecker op het 4e plenum van het Centraal Comité van de SED, dec. 1971
10. Christa Wolff, Fortgesetzter Versuch. Aufsätze Gedächtnis Essays, Leipzig 1980, S. 135
11. Political Culture in the GDR. Propositions for Empirical Research. By Volker Gransow 1980 (niet gepubliceerd), p. 10
12. Volker Braun, Es genügt nicht die einfache Wahrheit. Notate, Leipzig 1975, S. 111-113
13. Idem, S. 153
14. Idem, S. 43
15. Christa Wolff, Kindheitmuster, Berlin/Weimar 1976
16. Auktiofeste. Werkstattgespräche mit DDR-Autoren, Berlin/Weimar 1976, S. 497
17. Kindheitmuster, S. 326
18. Idem, S. 212
19. Idem, S. 195
20. Volker Braun, Es genügt nicht... S. 36
21. Idem, S. 60/61
22. Marie Wandler, Tagebücher und Briefe. herausgegeben von Frd Wandler, Berlin/DDR 1979, S. 102
23. Christa Wolff, Nachdenken über Christa T., Halle/S. 1968. Hier geciteerd naar de Westduitse uitgave Neuwied/Berlin 1971
24. Idem, S. 66

verlies aan tijd, een rationeel gebruik van arbeidsreserves en de verhoging van stabiele arbeidscollectieven.

De andere functie is vooral op de directe belangen van de arbeiders gericht, namelijk het zo goed mogelijk regelen van werkomstandigheden en sociale voorzieningen. Deze tweede functie - die de partijfunctionarissen onderschikt achten aan de eerste - omvat met name het opkomen voor een goed sociaal beleid: premies, werkomstandigheden, mogelijkheden voor studietoelof en vakantie en secundaire arbeidsvoorwaarden. In dit kader verricht de vakbond ook een deel van het werk dat bij ons door het GAK en sociale dienst gedaan wordt, namelijk zorg dragen voor uitkeringen bij ziekte, invaliditeit en pensionering. Tenslotte is de vakbond voor veel van haar leden een reisbureau: ze bezit eigen vakantieparken en regelt vakantiereizen tegen erg lage prijzen. De vakbond heeft vrijwel geen invloed op de beslissingen over aard en omvang van het productieproces maar wordt wel ingeschakeld om eenmaal genomen beslissingen zo effectief mogelijk uit te laten voeren.

Het ligt nogal voor de hand dat de twee genoemde functies kunnen botsen. Zo zijn er in de Sovjet-Unie ook voor westerse begrippen vaak strenge veiligheidsnormen in de productie maar kan het best zo zijn dat het in acht nemen van die normen de planvervulling in gevaar brengt (bijvoorbeeld verplichte rustpauzes bij zwaar werk). Het is dan niet van tevoren duidelijk hoe de vakbond zich op zal stellen. De partijmensen in het centrale regeringsapparaat en de bedrijfsdirecteuren zullen vooral de 'opvoedende' taak van de vakbond - het stimuleren van grotere productieresultaten - benadrukken. Voor de actieve vakbondsmensen in het bedrijf is vaak niet zo duidelijk welk belang in conflictsituaties het zwaarst weegt, maar in essentiële zaken hebben zij het niet voor het zeggen omdat de vakbond niet onafhankelijk is.

Bijna alle werkende mensen in de Sovjet-Unie zijn lid van de vakbond. Deze is georganiseerd per bedrijfstak. Dat wil zeggen dat de mensen niet verenigd zijn naar hun eigen beroep, maar naar het onderdeel van de economie waar ze in werken. Het laagste organisatorische niveau is dat van het bedrijf en de regio (bijvoorbeeld een stad). Daarboven staan weer organisaties per bedrijfstak en Sovjet-republiek en bovenaan de pyramide staat het vakbondscongres van de USSR, dat éénmaal in de vijf jaar bijeenkomt en in de tussentijd liggende periode vertegenwoordigd wordt door de 'centrale Sovjet van vakbonden in de USSR'.

De 'Collectieve Overeenkomst'

De leden zelf hebben vooral met de bond in het bedrijf te maken. De leiding van de bedrijfsbond 'vertaalt' de taken die de nationale bond zich gesteld heeft voor het bedrijfsniveau. Hierover worden met de bedrijfsleiding afspraken gemaakt in een 'collectieve overeenkomst'. Die heeft weinig van doen met onze CAO, omdat in deze overeenkomst ook veel maatregelen op-

OE scholing deel 3, tegenspraken, de vakbond.

Over de plaats van de vakbond in de Oosteuropese landen nemen we een drietal artikelen:

1. een stukje uit "de sovjet unie zien", introductie tot de uasr, utrecht 1981.
2. een artikel van Marko Bos uit Oost Europa Verkenningen, nr. 51, november 1981.
3. Een interview van Der Spiegel met Rakowski uit september 1981.

IV. Vakbond en werkomstandigheden

In de Sovjet-Unie is het bedrijf, de onderneming veel belangrijker dan in het westen, omdat niet alleen het werk maar ook allerlei sociale activiteiten daar plaatsvinden. Bedrijven hebben eigen wooncomplexen, geven geld voor scholen en crèches, kortom hebben een aantal functies die bij ons de gemeenten hebben. En omdat allerlei sociale en culturele activiteiten via het bedrijf plaatsvinden hebben Russische arbeiders ook in hun vrije tijd veel meer met hun collega's te maken dan in het westen.

Twee functies voor de vakbond

Zo is ook de functie en werkwijze van een officiële vakbond in een Oost-europees land nauwelijks te vergelijken met die bij ons. De staat is er immers formeel een 'arbeiders- en boerenrepubliek', en de ondernemingen zijn er staats eigendom. In deze gedachtengang kan het nooit de taak van de vakbond zijn de arbeidersbelangen tegen die van de bedrijfsleiding te verdedigen, zoals dat bij ons het geval is.

De vakbond is niet onafhankelijk, maar verricht haar werk onder leiding van de Communistische Partij van de Sovjet-Unie, de organisatorische en leidendekracht van de Sovjet-samenleving.

In de Sovjet-Unie heeft de vakbond hierdoor twee functies. De eerste is voor de leidende autoriteiten het belangrijkste, namelijk de arbeiders zoveel mogelijk bij het arbeidsproces te betrekken met als doel de productie te verhogen. Zo stelde de Sovjet-premier onlangs: 'De allererste taak van de arbeidorganisaties is... verhoging van de arbeidsdiscipline, beperking van het

genomen zijn die erop gericht zijn het plan zo goed mogelijk te realiseren. Het lijkt dan alsof de belangen van bedrijf en arbeiders in de Sovjet-Unie samen vallen, wat natuurlijk niet helemaal waar is. Op bepaalde momenten wordt dat overigens wel erkend, bijvoorbeeld wanneer in de pers geklaagd wordt over de 'zelfbedieningsmentaliteit' van arbeiders (het meenemen van spullen uit het bedrijf naar huis).

Deze 'collectieve overeenkomst' is officieel het resultaat van besprekingen op bedrijfsniveau, maar in werkelijkheid komen de specifieke wensen van de arbeiders in het bedrijf er niet altijd aan bod, omdat het doel van de overeenkomst in de eerste plaats is dat het plan uitgevoerd moet worden.

Onderdelen van de collectieve overeenkomst zijn afspraken over organisatie en ontwikkeling van de produkten, het loon, de verhoging van de arbeidsproductiviteit, de discipline, de arbeidstijd, veiligheid en tenslotte het aanbod van nieuwe sociale en culturele voorzieningen.

Een voorbeeld van het laatste deel is het volgende sociale plan van een fabriek voor telecommunicatie in Perm.

In deel 1 van de overeenkomst (de 'sociale gevolgen van de technische ontwikkeling') waren bijvoorbeeld afspraken gemaakt over de verdere scholing van het personeel en een vermindering van het aantal arbeidsplaatsen waar ongezond werk werd gedaan.

Dat kwam terug in deel 2 ('verbetering van arbeidsvoorwaarden'), waar o.a. in overeengekomen werd de norm toegestaan geluid in de bedrijfshallen tot een bepaald niveau te verlagen en een aantal werkplaatsen beter te beveiligen. Hiervoor bestaat een 'productiefonds', dat in de jaren zeventig steeds belangrijker is geworden. Het geld wordt vooral besteed aan zaken die met technische veiligheid te maken hebben. 'Arbeidsomstandigheden' worden in de Sovjet-Unie heel technisch opgevat, (geluid, ruimte, licht etc.) eventueel weinig aandacht wordt besteed aan gezamenlijk bepalen van de organisatie van het werk; afschaffen van routinehandelingen etc.

In deel 3 ('de verhoging van materiële en immateriële welvaart') worden lonen en premies verdeeld. Bijvoorbeeld:

	basis 1970		plan 1975		1980	
gemiddeld loon in roebel						
arbeiders	115	138				
ingenieurs	131	147				
kantoorpersoneel	96	108				
gemiddelde premies						
arbeiders	21	29	44			
ingenieurs	41	47	40			
kantoorpersoneel	33	37				

cultureel en sociaal fonds in duizenden roebels:

woningbouw	58	305
vakantiehuisjes etc.	236	130
sanatoria, kantines, gezondheidscentra etc.	100	150
sociale zekerheid in duizenden roebels		
ondersteuning bij arbeidsongeschiktheid	287	242
zwangerschap	81	97
pensioenen	44	52

Het laatste deel ('planning van sociale activiteit') maakt afspraken over o.a. vermindering van ziekteverzuim en de mogelijkheid tot veranderen van baan binnen het bedrijf.

Vakbondswerk en sociale verzekeringen

Binnen het bedrijf zijn - vooral wanneer het om grote ondernemingen gaat - vele 'vakbondskommissies' werkzaam. Zo zijn er:

De 'Commissie van Planning': Deze waakt over de uitvoering van het bedrijfsplan en let er bijvoorbeeld op dat bij invoering van nieuwe productieproessen de arbeidsomstandigheden niet verslechteren. Ook organiseert ze de 'socialistische concurrentie': groepen arbeiders (brigades) die proberen de voor hun opgestelde plantaken 'over te vervullen', dus meer te produceren dan hun eigenlijk is opgedragen. In het kader van deze 'socialistische concurrentie' zijn immers weer extra premies te krijgen.

De 'Commissie voor Productienormen en Loonschalen', die er vooral op toeziet of de arbeidswet in dit kader goed wordt nageleefd. Zo mogen jongeren beneden de 18 jaar één uur per dag minder werken. Op je achttiende ben je wel volwassen en krijg je ook het volledige loon. Het gemiddelde loon is ongeveer 2½ keer het minimale:

	gemiddeld loon	minimum loon	verhouding
1964	94 roebel	27 roebel	347%
1965	94	40	234
1967	109	40	272
1968	109	60	181
1975	148	60	248

(Bij deze bedragen komt nog ongeveer 20% premies.)

De werkweek is gemiddeld 41 uur (te weten 40 uur en zo nu en dan een 'vrijwillige zaterdag').

Zwangere vrouwen krijgen aan het eind van de zwangerschapsperiode licht ter werk met behoud van het volledige loon. Bij extra zwaar werk, of werk in

moelijke omstandigheden krijgt men meer loon en andere belangrijke voordelen, zoals snellere toewijzing van woonruimte. De pensioenleeftijd is 60 jaar bij mannen en 55 jaar bij vrouwen; wanneer men zeer zwaar werk verricht heeft (bijvoorbeeld in de mijnbouw) is dat 55 resp. 50 jaar.

De *Commissie voor Sociale Zekerheid* regelt de uitkering van met name ziektegeden. De hoogte van het ziektegeld is afhankelijk én van de aard van het ongeval én het aantal jaren dat de betroffene lid van de vakbond is. Bij een bedrijfsongeval krijgt men altijd 100% van het vroegere loon uitbetaald, ook bij langdurige ziekten of langdurige arbeidsongeschiktheid die door het werken in de fabriek veroorzaakt is. Slechter geregeld is de vergoeding bij 'gewone ziektes'. Iemand die drie jaar of minder lid van de vakbond is krijgt dan maar 50% van het gewone loon, ben je drie tot vijf jaar lid dan is dat 70%, van vijf tot acht jaar 80% en alleen de oudere mensen die langer dan acht jaar lid van de bond zijn krijgen het volle loon uitbetaald. Dit ziektegeld wordt gefinancierd uit vakbondsfondsen die op hun beurt op peil blijven door een deel van de bedrijfsresultaten hiervoor te bestemmen. Mensen die van het ziektegeld niet rond kunnen komen, kunnen in bijzondere gevallen per periode van drie maanden extra aanvullingen krijgen.

Het werk in vakbondscormissies is grotendeels vrije tijds werk, maar de mensen die er actief in zijn krijgen hiervoor erg makkelijk vrije uren. Een bedrijf tot duizend werknemers heeft één vrijgestelde, van 1000 tot 3000 drie en boven de 5000 werknemers zijn er vijf vrijgestelden. Deze vrijgestelden krijgen een hoog salaris (75% van dat van de directeur).

S: zou het ook niet aan zijn, dat de beweging, waarvan hij het symbool hem in een richting duwt, waarin hij helemaal niet gaan wil?

R: Zeker, dat kan ook het geval zijn. Men kan zeggen, dat in deze man een mening vanwaardere meningen aanwezig is. Hij is zeker een uitstekend takticus. En hij is ook slim. We hadden eens een discussie over de oprichting van het tijdschrift "Solidarność". Toen zei hij tegen mij: Kijk maar de premier, als wij deze krant hebben, dan verdwijnen al die kleine blaadjes dat kwalijke schrijverijen omiddelbaar. Toen heeft hij het tijdschrift gekregen, maar die kleine blaadjes hebben zich ondanks dat verderontwikkeld. Nu zegt hij tegen mij: als wij eerst maar eens toegang tot de massamedia zouden krijgen, dan wordt de situatie in Polen omiddelbaar beter. Dat is op het moment zijn laatste eis.

S: u bedoelt: in vertelbaarheid weer de voorlaatste?

R: (lacht) ja, de voorlaatste. Dat is precies zijn methode. Op dezelfde manier overwint hij zijn tegenstanders in Solidariteit. Dat is zijn taktiek: stukje voor stukje. Zonder een vast programma, maar wel de ene stap na de andere. Mistige concepten, hoogdravende woorden, maar ook een consequent streven naar een doel, welk doel?

S: Hoe men deze salamf-taktiek van Walesa ook inzicht, het is hem gelukt de meerderheid van Solidariteit al die tijd scheer zich te houden, of met de meerderheid mee te gaan.

R: maar als u spreekt van de meerderheid van Solidariteit, die Walesa steunt, mag u niet alleen naar de gedelegeerden kijken of alleen naar de leiding, maar u moet ook de massa's aan de basis zien. Het verloop van het vakbondcongres toont, dat daar een sterke oppositie tegen hem is, hetzij uit zakelijke, hetzij uit persoonlijke overwegingen.

S: is dat een oppositie van links of van rechts, als je dit kliché nog kan gebruiken.

R: de oppositie komt uit beide richtingen. Walesa wordt ook gekritiseerd omdat hij een diktator is-natuurlijk niet in de klassieke zin des woords, maar omdat hij zijn eigen mening massief probeert door te zetten. Hij wordt ook door de radikalen bekritiseerd voor wie de rust een politieke dood betekent. Een ander verhaal is, dat ook Walesa beweert, dat de strijd eigenlijk pas begonnen is.

S: meneer Rakowski, in Polen bestaan behalve de onafhankelijke vakbond, die de partij het machtemonopolie bestrijdt, ook nog andere verschijselen, die tot nu toe in geen enkel socialisties land voorgekomen zijn: vrije kaderverkiezingen voor de partij, stakingen, beperking van de censuur, in Polen nog wel een socialisties land in traditionele zin?

R: Zeker me, maar dat is een typiese professorenvraag, want zij leidt ons tot de theoretiese vraag wat eigenlijk socialisme is en wat niet meer. Wij zijn in ieder geval van mening, dat het realiseren van ons programma geen afwijking van het socialisme behelst. We houden het eerder voor een terugkeer naar de bronnen van het socialisme. Een verandering van de politieke machtsverhoudingen hoeft zeker niet altijd een verandering van het systeem te betekenen. Ik wil hier graag het misverstand ophelderen, als zou de machtsverhouding al ten ongunste van de partij veranderd zijn. Ik heb al gezegd, dat in deze krachtverhouding interessante veranderingen plaatsvinden.

S: is de tijd, An het kompromis en het vergelijk voorbij.

R: Men zou de huidige situatie als volgt kunnen omschrijven: de lijn van het vergelijk doorkruist de lijn van de konfrontatie waarbij ik geloof, dat we hier het gebied van de maatschappelijke psychologie betraden.

S: u bedoelt aan de kant van de vakbond.

R: naar mijn inschatting groeien de konfrontatie tendenzen in Solidariteit zeer snel, maar ze groeien ook aan de andere kant, in veel partijorganisaties en ook in de apparaten van de staat en de ekonomie.

S: waarom groeit deze tendens van konfrontatie.

R: sinds een jaar ondervindt dit grote maatschappelijke apparaat, dat honderdduizenden van mensen omvat, de voortdurende druk van Solidariteit. Neem als voorbeeld de Woiwode... Die hebben iedere dag te maken met de druk van Solidariteit. En vaak is het de druk van demagogen. Dat zijn ze eenvoudig zwaar. Er zijn Woiwoden, die het liefst omiddelbaar hun ambt zouden verlaten.

S: maar dat zijn toch maar 49 topfunctionarissen.

R: ...ook de directeuren van de bedrijven staan onder voortdurende druk van de eiden van de vakbond, ze worden degelijks in het nauw gedreven, en zo nog talloze anderen. Voortdurende eisen, die naar de geest en vaak ook naar de latter aan de kulturele revolutie in China herinneren, hebben dit technies kader mee gemaakt. Ze voelen zich onzeker. Dit is natuurlijk sterk versimpeld. Aan de ene kant: vanzelfsprekend verliest dit kader ieder geduld met Solidariteit, aan de andere kant streven ze naar een oplossing van de situatie.

Ze stellen mischien niet de vraag wie er uiteindelijk een keer zal winnen, maar in wat voor wereld zij zullen leven. De radikalen binnen Solidariteit streven niet zo een oplossing na. Die willen graag weten of ze nu een vakbond of dat ze geen vakbond zijn, m.a.w. of ze een oppositie zijn.

S: of een nevenregtering.

R: ja, in zoverre hebben de politieke machtsverhoudingen zich in de laatste maanden aanzienlijk gewijzigd. Walesa bijvoorbeeld oogst afwijzing, als hij niet als eerder, benadrukt, dat hij Solidariteit als een vakbond ziet.

De radikalen verdenken hem ervan een opportunist te zijn, want steeds wanneer het, om de hoofdvraag, namelijk de machtsvraag gaat, worden ze door hem teruggefloten. Daarnaast heeft hij ook meerdere malen beweerd, dat wanneer aan hem de mogelijkheid zou worden gegeven om te zeggen, hoe Polen zou moeten worden georganiseerd, hij dat omiddelbaar zou kunnen zeggen. Dan zou alles de volgende dag beter zijn. Daar zit een flink stuk populisme in.

S: u ziet in hem dus eerder een element van stabiliteit, in zoverre een dergelijke beweging, die zo sterk aan verandering onderhevig is, überhaupt stabiliteit kent.

R: inderdaad, maar wel met voorbehoud, eerder een element van stabiliteit dan van afbraak. Maar men moet bedenken, dat een leider als Walesa nooit tot het einde toe te vertrouwen is. Hij zegt vandaag dit, en morgen heel wat anders. Walesa begint bijvoorbeeld de laatste tijd ook al over de macht van de vakbond te praten. Mischien wil hij zich bij de radikalen wat geliefder maken.

S: sinds Lenin behoort de leidende rol van de partij toch tot de fundamentele van de socialistische staten. Die leidende rol is in Polen in twijfel getrokken of zelfs al uitgebold.

R: inderdaad is deze rol door veel krachten in twijfel getrokken. Nu moet men nagaan of de leidende rol van de partij niet te vervangen is door het begrip "leidende rol van de socialistische ideologie". Als we van mening zijn, dat het tijd wordt om van het dogmatische begrip van het éénpartijstelsel af te komen, natuurlijk in Polen, wat wil zeggen: onder onze concrete voorwaarden, dan betrekking op het, dat we wat afdoen van de leidende rol van onze ideologie en van positie.

S: de leidende rol van de partij kan ook verzekerd blijven als er meerdere partijen zijn?

R: ja, dat is juist de positie in Polen. Ik verkondig niet sinds gisteren de mening, dat wij kommunisten uitsteking in staat zijn, gezamenlijk met de twee traditionele partijen te regeren, die in Polen bestaan: de boerenpartij en de democratische partij. Ongetwijfeld zijn deze partijen door ons jarenlang niet als gelijk behandeld. Maar als wij de taak op ons nemen ons systeem om te voeren dan kunnen we in deze partijen gelijkwaardige partners zien.

S: Solidariteit zegt: de partij heeft de wegen vast laten lopen, en Solidariteit zal hem er nu weer uittrekken. Veel minder vertrouwt zij deze inspanning toe aan de boerenpartij of de democratische partij.

R: nou en, zelfs wanneer ze dat denken-ik als politicus die een concept heb, we toch inspannen dat concept te verwerklijken.

S: wat zou dat concept in de huidige situatie kunnen helpen?

R: de huidige partijstructuren kunnen toch veranderd, ontwikkeld worden. In de andere partijen zitten ook mensen met zeer ontwikkelde politieke ambities. Die hebben de laatste maanden een hoge mate van onafhankelijkheid t.o.v. ons laten zien. Dat stoort ons niet.

S: hoe wordt de leidende rol van de partij gegarandeerd, als men aan het spel van de vrije krachten op deze manier de ruimte geeft.

R: dat kan, omdat men de socialistische ontwikkeling van Polen als fundamenteel erkent. Hierbij moet ik u een vraag stellen: houdt u Solidariteit voor een socialistische beweging?

S: nee, dan eerder voor een oppositiepartij.

R: Precies, hier naderen we de kernvraag wat betreft Polen.

S: Wat gaat u doen, als Solidariteit het beginsel van de leidende rol van de partij uit haar statuten streept.

R: Gisteren heb ik deze vraag mij gesteld tijdens een ontmoeting met arbeiders. Toen heb ik gezegd, dat het nog te vroeg is om daar antwoord op te geven. En toen heb ik een bekende russische zinnendf geciteerd, die vertaalt: zoiets betekent als: we zullen verderleven en wel weer zien.

S: in goed russies: qui vivra, verra.

R: door het opheffen van dit beginsel zal vanselfsprekend een nieuwe situatie in Polen ontstaan. De politieke crisis zal zich verdiepen. Maar misschien is het ook goed dat de situatie duidelijker wordt? Dat er een einde wordt gemaakt aan dit spelletje, dat alles onduidelijk maakt?

S: Wat zegt u dan van een andere uitspraak van het vakbondkongres: "We staan in een revolutie, waarvan Solidariteit de hoofddracht is". Volgens de kommunistische opvatting leidt de partij de revolutie. Daaruit zou volgen, dat de revolutie, waarvan Solidariteit zegt de hoofddracht te zijn, een soort kontra-revolutie zou zijn.

R: Mischien, maar dan komt weer de vraag op, of wij het concept van een evolutionaire ontwikkeling van het socialisme aksepteren, of een concept zoals dat op het kongres is vastgesteld. Het maakt op het moment niet uit of we het begrip revolutie of kontra-revolutie hanteren. Beslissend zal de praxis zijn. Als de leiders van Solidariteit de machtsvraag nog agere-siever aan de orde stellen, wacht ons een fase van konfrontatie. De politieke situatie moet volkomen worden opgehelderd.

S: U hebt gezegd dat het op de praktijk aan komt. Maar de praktijk heeft in meerdere gevallen getoond dat de regering op de autoriteit van deze vakbond was aangewezen, als het er bijvoorbeeld om ging stakingen te voeren, of bij de gevangensopstand in Bromberg een paar dagen geleden. Hoe vindt men dat als regering, dat men een beroep moet doen op de goede wil van een dergelijke kracht.

R: niemand van ons bestrijdt, dat Solidariteit in de Poolse samenleving een sterke positie heeft. En dat we een beroep doen op Solidariteit bij conflicten, die volgens ons onnodig zijn, daar zien we niets bijzonders in. We zeggen nu in ieder geval vaker dan vroeger nee. Wat het geval in Bydgoszcz aangaat, er is toen alleen in de eerste fase met Solidariteit onderhandeld. Nadat ze onaantwoordbare eisen hebben gesteld, zijn de contacten beëindigd.

S: hebt zelf verklaard dat Solidariteit een belangrijke kracht in dit land is. D.w.z. dat de rol die u haar graag toeschrijft, namelijk alleen een vakbond zijn, voor haar in de gegeven omstandigheden helemaal niet mogelijk is, zelfs als ze dat zou willen.

R: dat zou ik niet zeggen: Solidariteit nu, dus na een jaar, is een mengsel van meerdere tendenzen. En bovendien, men kan toch tegelijk vakbond en maatschappelijke kracht zijn.

S: dat is in de partij toch net zo.

R: nou en. Wat resulteert daaruit. Men moet Solidariteit niet ~~opge~~losgenheid beschouwen.

S: een organisatie met bijna tien miljoen leden...

R: sch, als we precies gaan tellen.

S: het aantal is niet zo belangrijk, als het om de vraag gaat: algemene staking of niet, hebt u dan een partner in meneer Walasa, die, gekozen of niet gekozen, de spreker van Solidariteit is. En wiens autoriteit zo ver zijkt, dat hij in staat is een algemene staking in het land niet plaats te laten vinden.

R: dat is juist. Zegt u mij, hoe kan men de maatschappelijke en politieke verhoudingen in een land gestalte geven zonder een minimum aan vertrouwen. Wanneer wordt dat vertrouwen destructief.

S: was de regering toen altijd eerlijk?

R: ook als zij het niet altijd was, maar om gods wil, dit land is toch geheel anders dan een jaar geleden. Beslissende veranderingen hebben plaats gevonden. Maar men moet ons niet voor dom houden. De ploeg die nu regeert weet heel goed, dat er van deze lijn geen terug is. Het is de lijn van de diepgaande hervorming, die vele tot nu toe onaanvaardbare waarden veranderen kan. Maar dat moet wel een proces van evolutie zijn. Als leiders van Solidariteit bij dit soort diepgaande veranderingen steeds weer nee zeggen dan moet de vrees m.b.t. hun doelen en plannen gesteld worden.

S: in de geschiedenis vinden we vaak deze dialectiek: er zijn fouten gemaakt, een nieuwe beweging komt op, men komt tegenover deze beweging te staan, daardoor veranderen de doelstellingen, en de leiders laten zich door de stroom van de ontwikkelingen meesleuren.

R: Dat is het punt. De leiders van Solidariteit zitten op het moment in een bijzondere moeilijke positie. Als ze een ja-programma zouden voorstellen zou pas eerst duidelijk worden hoe zij gevangen zitten in hun nee-programma.

S: maar wat gebeurt er als ze concreet worden. Een voorbeeld: arbeiderszelfbestuur. Wat zegt de regering op de voorstellen van de vakbond? Nee, zoals u het zich voorstelt, kan de zaak helaas niet doorgaan. We zijn ook niet bereid erover te discussiëren, omdat het hier om de fundamenteën van het socialisme gaat.

R: nooit heeft iemand van ons gezegd, dat we niet tot een discussie bereid zouden zijn, omdat het over de principes van het socialisme zou gaan. In de strijd om het arbeiderszelfbestuur gaat het alleen om de manier waarop de directeuren benoemd moeten worden. Solidariteit is van mening, dat de staat niet meer het recht moet hebben een directeur te benoemen, ook niet wanneer daarbij op de mening van de arbeiders zou worden gelet. In dit geval gaat het hoofdzakelijk om de macht.

S: partijchef Kania heeft gezegd: de manier waarop Solidariteit denkt over arbeiderszelfbestuur schept een vorm van groepsaigendom en groepsaigendom is binnen een socialisties systeem onmogelijk.

R: juist. Solidariteit heeft het voorstel zelf teruggetrokken en toegegeven dat het dom was. En wat kunnen de leiders van Solidariteit nu aanbieden: alleen maar een programma van verzaking.

S: kan de partij iets beters aanbieden, en doet zij het ook?

R: de partij zegt: het gaat slecht, we moeten dat en dat doen zodat het beter wordt. Het gaat dan niet om algemene formules, maar om concrete voorstellen. Is dat een programma. Volgens mij wel.

S: en dit konstruktieve aspekt mist u bij grote delen van Solidariteit?

7

R: zelfs dat is onzeker. Zo was het, maar hoe het nu is weet ook Walese niet.

S: omdat Solidariteit in tegenstelling tot de kommunistiese partij in Polen geen centraal bestuur kent. Ze hebben altijd gezegd: we willen een democratisering van de organisatie.

R: daar maakt u een grote fout. De leiders van Solidariteit zijn in korte tijd totalisten geworden, veel sneller dan bij ons het geval was. Er bestaat daar geen spontaniteit. De akties worden duidelijk van een kant gestuurd.

S: dan hebben we dus het unieke fenomeen van een land, waar een kommunistiese partij is en een diktator, en de diktator hoort niet bij deze kommunistiese partij.

R: (lacht) zo is het. Neemt u als voorbeeld het verloop van het kongres van Solidariteit. Er zijn daar gedelegeerden, die überhaupt niet gekozen zijn, maar benoemd. Ons partijkongres was democratiser.

S: de laatste tijd?

R: de laatste tijd.

S: bedoelt u bijvoorbeeld, dat Solidariteit gerechtigd zou zijn bij een economiese hervorming mee te helpen?

R: natuurlijk. Maar ons konsept van partnerschap, mijn konsept van partnerschap, lijdt op het moment eigenlijk een nederlaag. Want het uitgangspunt van de Solidariteitsleiders is de "neen-filosofie" geworden. Op ieder voorstel is het eerste antwoord: nee.

S: is er in uw opvatting een aanvangsdatum van deze nee-periode te geven?

R: het einde van dit voorjaar.

S: u weet toch waar dat aan ligt. De arbeidersmassa, de bevolking is bang, dat zij net als in 1956 en 1970 met lege beloften naar huis worden gestuurd. Solidariteit profiteert van de vertrouwenskrisis tegenover het huidige systeem.

R: Natuurlijk, het verleden en het feit dat de mensen in het verleden ontevreden waren speelt hierin een rol. Maar mijne heren, het Polen van de jaren '70 was niet alleen die rotzooi, zoals u hebt gezegd.

S: dat hebben we niet.

R: dat weet ik. U heeft opvattingen van Solidariteit geciteerd. Uitgangspunt van Solidariteit was de opvatting, dat alles wat hier eerder is geweest slecht was. Bij de algehele vreveldie bestond in Polen in het einde van de jaren '70 is deze these algemeen aangenomen, geaksepteed, en door Solidariteit tot belangrijkste politiek wapen in de strijd tegen de kommunistiese partij gemaakt.

S: Dat mag wel waar zijn. Maar: de regering zegt, we bieden jullie partnerschap aan, en Solidariteit zegt: we hebben geen vertrouwen in dat aanbod.

6

R: ik zal u een voorbeeld geven: de economische hervormingen. Dat zal een hervorming zijn, waarbij de gehele manier van ordening en besturing van de productie in Polen compleet zal veranderen, en dat moet goed voorbereid worden. Dat kost maanden arbeid van de beste koppen van het land. Hoe was het antwoord van Solidariteit? De regering voert blijkbaar de hervormingen niet in omdat ze terug wil keren naar de goede oude tijden. Dit is de zogenaamde verdrag van de economische hervorming werd het hoofdbestuur tegen de regering gesmeed, en tegelijk de boegvillie van de massa's. Men zegt tegen hen: zodra de hervormingen ingevoerd zijn, zal alles van de een op de andere dag beter worden. En dat terwijl economische hervormingen op de eerste plaats offers brengen betekent, verslechtering van de materiële positie der werkmensen.

S: Op dit punt zitten Solidariteit en de partij toch in hetzelfde bootje?

R: vanzelfsprekend. Deze hervorming leidt ertoe, dat een bedrijf eenvoudig gesloten kan worden, en de mensen zullen dan hun arbeid verliezen; met het nietsdoen, de quasi-arbeid tijdens de arbeidstijd is het dan voorbij. Want deze economische hervorming voert naar economische principes in. Op het samenmen van deze principes is onze samenleving echter niet voorbereid gedurende de laatste anderhalve generatie. Wie spreekt daarover? Wij spreken erover, Solidariteit niet.

S: Vindt u de eisen te extreem. Bijvoorbeeld het onbeperkte stakingsrecht, dat vooruitloopt op een stakingsrecht, ook wanneer er een politieke aanleiding is.

R: dat zijn geen maximalistische eisen, dat zijn anarchistiese eisen.

S: Solidariteit wil in Polen het referendum invoeren, hetgeen in geen enkel ander socialisties systeem bestaat. Zult u dat aksepteren.

R: ik geloof dat het voorste: een referendum te houden betekent: het stellen van de machtsvraag. Het is gewoon de punt op de i zetten.

S: Wat betreft de economische hervorming en het arbeiderszelfbestuur heeft Solidariteit eigen ideeën. Die zijn niet zozeer louter negatief, ze passen alleen niet in het koncept van de regering.

R: niet alleen dat ze tegen het koncept van de regering ingaan. Dit zijn voorstellen, die stammen uit de geest van de strijd tegen het socialisme, en niet uit de geest van de samenwerking. We sluipten steeds om het punt heen als een kat om de hete brei. Het gaat hierom: moet deze staat bestaan of niet. Zal hij bestaan als soevereine staat of niet. Daar gaat het om. Kunt u het zich voorstellen, dat hier een machtsvername zou volgen, en dat Walesa, Gwiardza, Kuroń Michnik en zijn kollega's de macht zouden overnemen?

S: nee.

R: ik denk nu niet aan een sovjet-interventie, maar ik denk eraan dat hier bloed kan vloeien. Het zou te simpel zijn om aan te nemen: het volk en heel Solidariteit staat aan een kant, en het staatsgevel in de vorm van het Centraal Comité staat aan de andere kant. Zo eenvoudig is het niet.

S: u bedoelt dus, dat Solidariteit actuele strijdvragen benut om de macht over te nemen.

R: dat is ons vermoeden niet. Ze zeggen het zelf heel duidelijk. Lees maar na wat ze schrijven.

S: Kuroń en Michnik kunnen niet in ieder bedrijf de macht overnemen. Gelooft u nu werkelijk in ernst, dat die beiden de macht in Polen zouden willen overnemen.

R: en waarom niet? We spreken nu over Kuroń en Michnik niet als personen begrepen, maar als begrippen.

S: wanneer Rakowski, u kant de beide heren toch al sinds twintig jaar. U weet, dat zij hun revolutie maken in het cafe van hotel "Europejski"...

R: ik deel uw mening niet. Als ik aan de andere kant zou staan, en ik zou constateren, dat de staatsmacht stap voor stap terug moet, ik weet niet of ik dan ook niet zou denken: ik kan de hele macht overnemen. We zullen binnenkort een witboek uitgeven, dat bewijst, dat deze sanklachten niet uit de lucht zijn gegrepen.

S: u hoeft ons niet te overtuigen, u moet grote delen van het Poolse volk overtuigen en tegelijk uw bondgenoten duidelijk maken, dat Polen niet zal uitbreken uit het systeem van socialistiese staten.

R: uw opmerking is juist. De hoofdvraag is inderdaad, hoe men een groter deel van de bevolking kan overtuigen, dat wij ons laten leiden door Poolse belangen. Onze positie wordt door de economiese crisis noch verzwakt. Als hier een toevanas zou verschijnen, en die zou in staat zijn de planken in de winkels te vullen en dat zou konsekwent twee weken gebeuren-dan zou driekwart van het ongenosgen onmiddellijk verdween zijn.

S: maar voor hoe lang.

R: zeker niet voor kort. We zien in de bevolking een proces, dat ik zou willen noemen een terugkeer naar het realisme. Er bestaat geen twijfel over, dat de kritiek op Solidariteit gegroaid is, bovendien heeft de bevolking een hoge graad van weerheid bereikt. Dat wil niet zeggen dat er al sprake is van een doorbraak. Grijp dus nog maar niet naar de loftrumpet, die zit de eerste tien jaar nog wel ingepekt.

S: betekent dat, dat partij en regering proberen tijd te winnen?

R: Vanzelfsprekend. Wat-partij en regering op het moment nodig hebben is een hielding.

S: de situatie van het bestedingspatroon was bij het begin van de crisis al slecht. Sinds een jaar is die weer slechter geworden. Hoe zal er een einde komen aan deze spiraal?

R: dat is de 64.000 dollar vraag. In dgerste plaats: wat we op het ogenblik beleven, is het gevolg van de overinvestering in Polen in de jaren 70. Ten tweede: t.t.v. Giersek zijn de eisen, gesteld aan het consumptiepatroon in onze samenleving, ongehooflijk hoog opgeschroefd. Ik zou hier graag een voorbeeld van de Duitsers laten zien. Want mijn kennis van de Duitse mentaliteit zegt mij:

als de Duitsers zich in een positie zouden bevinden als wij nu, zouden ze denken: nu moeten we eerst maar eens tevreden zijn met wat we bereikt hebben, dan trekken we de economie eerst eens aan en tonen de wereld wat we kunnen. En dan pas stellen we nieuwe eisen.

S: de Duitsers zijn ook niet meer wat ze geweest zijn.

R: ik spreek over de Duitsers van de jaren 50. Het grondprobleem is volgens mij, dat veel van mijn landgenoten op het ogenblik een soort romantische fase doormaken. Ze willen het feit niet onder ogen zien, dat er op het moment niemand is, die ons de komende 5 jaar zou willen voeren.

S: het lijkt ons, dat de Poolse leiding op het moment oorzaak en gevolg met elkaar verwisselt. De crisis van het consumptiepatroon is uit de crisis van het systeem ontstaan. De Polen willen vlees.....

R: Natuurlijk. Een vriend van mij heeft zelfs de theorie, dat de geschiedenis van de crises in Polen een geschiedenis is, die bepaald wordt door het aantal varkens dat voorradig is: als er veel varkens zijn, is er rust in het land. Loopt de produktie van varkensvlees echter terug, bijvoorbeeld als gevolg van een foute prijspolitiek, dan verzet de bevolking zich, en komt de volgende crisis.

S: maar moet het zo aflopen.

R: ik geloof niet, hoewel ik er vaak over nadenk, dat we überhaupt anders zouden kunnen zijn. Het grondprobleem is niet alleen het gevolg van een of andere fout van meneer Giersek, maar het heeft te maken met het feit, dat de machtsstructuren en de economische verhoudingen, waarin het Poolse volk moet leven, tientallen jaren lang wezenlijk totaal niet veranderd zijn. Er was slechts sprake van opvoetsen. En de grootste zwakte van de partij lag daarin, dat ze dit niet op tijd opgemerkt heeft. Daar moet wel aan worden toegevoegd, dat de partijbasis al voor augustus 1980 zeer krities de sociaal-economische toestand in Polen in de tweede helft van de jaren 70 beoordeeld heeft.

S: van een bevolking te vergen, dat ze in vredetijd met minder moeten leven is zeker moeilijker dan in oorlogstijd bloed, zweet en tranen te verlangen. Alles wat men op het ogenblik de verantwoordelijke mensen verwijt - een slecht bestuursapparaat, wanbeheer in de bedrijven, inefficiëntie in de bedrijven - dat was in het midden van de jaren 70 ook al te lezen in het tijdschrift "Polityka". De chefredakteur van dit tijdschrift was destijds al lid van het centraal comité en heette Rakowski. Was er geen mogelijkheid het systeem te veranderen voor het te laat was.

R: nee, indertijd was daar geen mogelijkheid voor. Men had natuurlijk in de oppositie kunnen gaan, maar dan had men alleen gestaan. Ik ben overigens nooit op het idee gekomen in oppositie te komen tegen mijn partij, noch in politieke noch in psychologische zin. Wat heb ik gekozen? Ik heb de kritiek in een tijdschrift, dat 1,2 miljoen mensen bereikt, gekozen. Dat heb ik lang gedaan. Al in het midden van de jaren 70 was ik ervan overtuigd, dat de Gierseklijn fout was.

S: de structuren konden dus pas worden opgebroken door het optreden van Solidariteit.

R: dat is duidelijk. Probeer ik u zich eens voor te stellen, dat twee jaar geleden een zitting van het centraal comité had plaatsgevonden, zoals die nu heeft plaatsgevonden-ondenkbaar. Toen durfde men een minister niet te kritiseren. Mijns inziens moet in ons maatschappelijk systeem een onafhankelijke kracht de daden van de machthebbers, de statemacht, controleren.

S: de controlerende kracht in een parlementaire democratie is de oppositie. Wie moet bij u de regering controleren.

R: voor augustus 1980 maar ook in de volgende maanden heb ik zo'n kracht gez. In een onafhankelijke, autonome vakbond. Nu op grond van de ervaringen ben ik daar niet meer zo zeker van. Het probleem is: waar ligt de grens tussen konfrontatie en straven naar machtsovername.

S: de belangrijkste vraag moet u ons nog beantwoorden. Is het onder de politieke voorwaarden van Polen mogelijk, dat Solidariteit als oppositiepartij de regering controleert.

R: nee, dat geloof ik niet.

S: op goed pools: u vreest nu een konfrontatie, erger als voorheen?

R: zeker

S: meneer Rakowski, bedankt voor dit gesprek.

Rakowski is vice-premier en was van regeringwijze belast met de opdracht tot onderhandelen met Solidariteit. Al in de jaren 50 aktief in het centrale part apparaat, maakte hij in 1958, onder Gomulka naam als chefredakteur van "Polit een van de meest kritiese weekbladen in heel Oost Europa T.t.v. Gomulka en Gi had hij reeds regelmatig kritiek laten horen op de slechte economiese politie. Hij adviseerde tijdens de stakingsgolf van de zomer van 1980 de partij af positiever in te gaan op de eisen van veranderingen: slechts een va. de af vernieuwde, democratische partij is in staat het vertrouwen van het volk te winnen. Rakowski's programma: verdere ontwikkeling van de democratie binnen partij, diepgaande verandering van de economiese leiding, partnerschap van de partij met maatschappelijke krachten als kerk en Solidariteit.

Nieuwe vakbonden als permanente oppositie

Druk op overheid blijft noodzakelijk

Eind augustus heeft het overkoepelende stakingscomité MSK in Gdansk met de overheid een akkoord gesloten met betrekking tot het oprichten van nieuwe vakbonden, het recht op staken, onderzoek en wetgeving inzake de censuur, toegang van de kerk tot de massamedia, loonsverhogingen, veranderingen in de economische politiek, betere gezondheidszorg en vele andere onderwerpen.

Eerder dan in Gdansk was al in Szczecin een (minder uitgewerkte) overeenkomst bereikt. In september zijn in andere streken van Polen nog meer akkoorden afgesloten, die zich in het algemeen baseren op het 'akkoord van Gdansk' onder toevoeging van regelingen met betrekking tot eigen, meer specifieke problemen.

Nu lijkt de rust weer te zijn weergekeerd en wordt de vraag aktueel of de akkoorden inderdaad tot een fundamentele verbetering van de situatie, met name op het gebied van medezeggenschap en informatie, zullen leiden. Het is duidelijk dat veel burgers zich niet meer als onmondigen willen laten behandelen, en dat de overheid Polen met de polen moet gaan besturen om nieuwe konfrontaties in de toekomst te voorkomen.

Inhoud van de akkoorden

We zullen vooral ingaan op de inhoud van het 'akkoord van Gdansk', omdat dat veel uitgebreider, concreter en tegelijkertijd algemener van aard is dan dat van Szczecin; vooral de regelingen ten aanzien van functie en activiteiten van de nieuwe vakbonden, en ten aanzien van de censuur, zijn in Gdansk veel beter uitgewerkt. Het 'akkoord' van Szczecin bevat niets over het stakingsrecht. De akkoorden die in de loop van september elders in het land zijn gesloten zijn in het algemeen gebaseerd op het 'akkoord van Gdansk'.

Het 'akkoord van Gdansk' regelt in de eerste plaats de oprichting van onafhankelijke, zelfbesturende vakbon-

den, die niet alleen wordt toegestaan, maar zelfs 'als noodzakelijk wordt beschouwd'. De bonden dienen de belangen van de arbeiders te verdedigen zonder de rol van een politieke partij te willen spelen. De regering garandeert de volledige vrijheid en onafhankelijkheid van de nieuwe vakbonden, en zegt toe met een aantal wetsontwerpen te komen om de positie van de vakbonden opnieuw vast te leggen. De vakbonden zullen de volle mogelijkheid krijgen om openlijk kritiek te leveren op allerlei aspecten van de economische politiek.

Let wel: 'openlijk kritiek leveren'; enerzijds is dat nog lang niet 'gekonsultceerd worden' of 'meebeslissen'; anderzijds opent het woordje 'openlijk' interessante perspectieven wanneer blijkt dat de nieuwe vakbonden inderdaad eigen publikaties (inclusief een dag- of week-

blad) kunnen verzorgen zonder (al te veel) gehinderd te worden door gebrek aan drukfaciliteiten en/of papier of door de censuur. Men mag aannemen dat de (officiële) publikaties van de onafhankelijke vakbonden zullen worden gecensureerd; mocht er een 'goede' censuurwet komen, met duidelijke en algemeen aanvaardbare richtlijnen, dan kan dat gaan betekenen dat het de vakbondspers mogelijk wordt kritiek op hoofdlijnen van het regeringsbeleid te leveren, en eventueel alternatieven aan te dragen. Die alternatieven kunnen worden ontwikkeld in het onderzoekscentrum dat het MKS gaat oprichten, en dat zich tevens op analyse van de leefsituatie van de arbeiders en op onderzoek naar de loon- en prijsindex gaat richten. Ook ten aanzien van het onderzoek geldt dat van cruciaal belang is of er gelegenheid is de resultaten van onderzoek, ook in de vorm van beleidsaanbevelingen, (nagenoeg) vrijelijk en in de gewenste oplage te publiceren. De wetgeving met betrekking tot de censuur moet dan ook met spanning worden afgewacht — evenals de toepassing ervan uiteraard.

De vakbonden zullen als uiterste middel stakingen mogen gaan hanteren; de regering zal wetgeving op dit punt voorbereiden waarbij de voorwaarden waaronder tot staking mag worden overgegaan en de aansprakelijkheid ingeval van overtreding zullen worden geregeld. Op zich houdt het toegeven dat staken in een socialisties land niet louter dwaasheid is een grote concessie van de partij in, die gewoonweg heeft moeten bekennen dat ook haar niets menselijks vreemd is. Of het officieel toekennen van het stakingsrecht in de praktijk veel betekent hangt natuurlijk ook van de wetgeving, en van de toepassing ervan af. Maar men mag aannemen dat wanneer arbeiders in grote getale en eensgezind gaan staken, ook al is het bij de wet verboden, de overheid géén sancties heeft om die stakingen te verhinderen.

Arbeidersraden

In het 'akkoord van Gdansk' belooft de regering ook met een wetsontwerp op het gebied van het arbeiderszelfbestuur te komen. Nu is het opmerkelijk dat in het eisenpakket van het MSK, en voorzover bekend ook in de eisen van de overige stakingscomités, elke verwijzing naar het arbeiderszelfbestuur ontbreekt. Voor arbeidersraden hebben de poolse arbeiders kennelijk weinig belangstelling meer. Dat is in het licht van wat er in het verleden met deze raden gebeurd is ook niet zo verwonderlijk.

Vrijwel vanaf het moment dat zich in 1956 spontaan arbeidersraden begonnen te vormen is het overheidsbeleid erop gericht geweest de invloed van de raden zoveel mogelijk te beknotten. De bevoegdheden van de raden werden succesievelijk beperkt, de arbeidersraden werden vervolgens ondergeschikt gemaakt aan de zogenaamde Konferenties van Arbeiderszelfbestuur, waarin naast leden van de arbeidersraad ook partij- en vakbondvertegenwoordigers zitting hebben, en tenslotte is het hele arbeiderszelfbestuur onder toezicht van de vakbonden geplaatst. Van arbeiderszelfbestuur is eigenlijk nooit sprake geweest, en van 'inspraak' nauwelijks. De arbeidersraden en Konferenties van Arbeiderszelfbestuur zijn in de jaren zeventig een stille dood gestorven. Men heeft dus weinig belangstelling voor 'arbeiderszelf-

bestuur' vanwege de slechte ervaringen die men er mee heeft. Arbeidersraden kunnen makkelijk ingekapseld en in hun functioneren beknoot worden. Vakbonden lopen wat dat betreft minder gevaar; hun taak is niet medebesturen maar het behartigen van de belangen van een bepaalde (grote) groep mensen. De overheid zal vakbonden dan ook waarschijnlijk wat minder makkelijk van

In Poznan en andere steden werden in 1956 door de arbeiders spontaan arbeidersraden gevormd

'anarchisties' optreden kunnen beschuldigen. Vakbonden staan ook niet zo vaak voor de noodzaak 'vuile handen' te maken als arbeidersraden, en lopen daarmee minder risico de 'basis' van zich te vervreemden.

Een heel andere reden, waarom het opzetten van nieuwe vakbonden te verkiezen zou zijn boven het nieuw leven inblazen van het arbeiderszelfbestuur vloeit voort uit de vrij extreme centralisatie van de besluitvorming in de poolse economie. Veel belangrijke beslissingen worden niet op bedrijfs- maar op nationaal nivo genomen; medebeslissingsrecht op bedrijfsnivo kan dan nooit erg veel inhoud krijgen. De oplossing zou natuurlijk kunnen liggen in het opzetten van een heel systeem van arbeidersraden, van bedrijfsnivo via bedrijfstaks tot nationaal nivo, maar in de praktijk werkt dat waarschijnlijk niet. Niet alleen omdat je tegenwerking van de overheid mag verwachten (die in 1956 zo'n structuur uitdrukkelijk afwees); andere problemen liggen in de tegengestelde belangen die de afzonderlijke bedrijven, en dus ook de daar bij behorende arbeidersraden, hebben: ook in een centrale-plan-economie bekonnureren bedrijven elkaar, al is het maar om de betere machines en meer grondstoffen te krijgen.

Verder vormt het ontbreken van enig direct contact tus

De stakers van de Lenin-werf gaan weer aan het werk nadat de vorige dag het akkoord van Gdansk bereikt is. Onder de poort hangt een spandoek met de tekst: 'Werkers van de fabrieken, verenigt u!'

sen de werknemers en hun getrappt verkozen vertegenwoordigers op bedrijfsstaks- en nationaal nivo een groot probleem. De arbeidersraden boven het nivo van het individuele bedrijf zullen immers wel door de betrokken raden van één nivo lager uit hun eigen midden worden samengesteld.

Tenslotte is misschien de belangrijkste reden dat de problemen en dus ook de strijdpunten een sterk nationaal karakter dragen. Het onder controle brengen van de censuur en van de sociaal-economische politiek van de regering, om maar eens twee van de voornaamste 'issues' van nu te noemen, zijn natuurlijk niet alleen voor de arbeiders, maar voor de hele bevolking van belang. Voor het verwoorden van wat er bij de overgrote meerderheid van de bevolking leeft zijn arbeidersraden waarschijnlijk toch minder geschikt dan (de nieuwe) vakbonden.

Overigens mag uit het voorafgaande niet gekonkludeerd worden dat de nieuwe vakbonden geen belangstelling zouden hebben voor vertegenwoordiging op bedrijfsniveau. Binnen de zojuist opgerichte bonden denkt men aan het instellen van een soort ondernemingsraden, waarbij de meningen nog verdeeld zijn over de vraag, of de raden moeten deelnemen aan het bestuur van de onderneming of niet.

Al met al zou het best eens zo kunnen zijn dat het arbeiderszelfbestuur op instigatie van de regeringsdelegatie

in het 'akkoord van Gdansk' terecht is gekomen. We kunnen daarbij nog wijzen op het besluit van het partijbestuur van Warschau, half augustus genomen, om de Konferenties van Arbeiderszelfbestuur nieuw leven in te blazen, en op het feit dat *Gierk's* eerste aanbod aan de stakers naast (o.a.) vrije en geheime verkiezingen van vakbondsvertegenwoordigers ook een versterking van de positie van het arbeiderszelfbestuur behelste.

De toekomst van de vakbeweging

Direkt na het ondertekenen van het 'akkoord van Gdansk' is men daar, net als later elders in Polen, overgegaan tot het oprichten van een onafhankelijke, zelfbesturende vakbondsorganisatie (NSZZ). Hoe al die nieuwe vakbonden zich tot elkaar moeten gaan verhouden is nog niet erg duidelijk. Plannen om een nationale organisatie op te richten lijken — althans voorlopig — van de baan, omdat velen vrezen dat ook een federatief samengaan van de nu regionaal samenwerkende en veelal per bedrijf georganiseerde bonden het begin van een overmatige centralisatie kan betekenen. Men heeft slechts overeenstemming over 'standaardstatuten' voor het hele land kunnen bereiken. Toch zal op de één of andere manier een nationaal lichaam moeten worden gekreëerd, wil men althans in

staat zijn namens de werknemers met de regering te onderhandelen over zaken van nationale strekking, zoals het loon- en prijsbeleid.

Het aantal praktische problemen waarmee de nieuwe vakbonden nu al te kampen hebben, is niet gering. Aan van alles is gebrek: financiën, ervaren mankracht, papier, druk- en kopiërfaciliteiten. Bovendien proberen de plaatselijke autoriteiten en de direkties in een aantal gevallen het oprichten van vakbonden te verhinderen. Wat kollektieve belangenbehartiging betreft zal vrijwel iedereen meer vertrouwen in de nieuwe dan in de oude bonden hebben.

Wat de individuele 'dienstverlening' betreft liggen de zaken anders: veel mensen bleven alleen maar lid van de oude bond omdat ze dan in geval van ziekte geld kunnen lenen. Bovendien hebben de oude bonden ook plaatsen in kuur- of vakantieoordn te verdelen. De nieuwe bonden kunnen wat dat betreft (nog) niet met de oude konkurteren, temeer daar deze ook bijdragen van bedrijven ontvangen. Het is daarom best mogelijk dat van die 80 tot 90 procent van de werknemers, die volgens velen de overstap naar de nieuwe bonden gaan wagen, een deel als nog zal besluiten voorlopig nog maar bij de gevestigde vakbeweging te blijven, mogelijk mede omdat men daar ook het roer enigszins omgooit. Gezien de houding van de stakers in Gdansk en in andere steden kunnen we er echter wel van uitgaan dat de nieuwe vakbonden meer dan de helft van de werknemers zullen gaan verenigen.

De oude vakbonden doen er van alles aan om snel een beter imago te krijgen, en zo het tij nog te doen keren. Men belooft een meer onafhankelijke positie in te nemen ten opzichte van de partij. Een gunstig teken is wat dat betreft dat de nieuwe voorzitter van de vakcentrale, Jankowski, nu eens niet lid van het politburo is, en dat hij door het plenum van de centrale raad van de vakbonden in een geheime stemming is gekozen (hij zou zijn tegenkandidaat met 103 tegen 9 stemmen hebben verslagen).

De vakcentrale wil de afzonderlijke, bij de centrale aangesloten bonden meer autonomie verlenen - zonder echter naar een federatieve opzet te willen overgaan. Uiteraard zullen in het vervolg vakbondsvetegenwoordigers op demokratiese wijze, via geheime stemming worden gekozen. Van het stakingsrecht zal in het uiterste geval gebruik worden gemaakt; bij de metaalarbeidersbond, waar Jankowski vandaan komt, bestaan zelfs plannen om een stakingskas te creëren. De vakcentrale wil wat dat betreft eerst eens kijken naar de ervaringen van de west-europese vakbonden, en daarover met de leden overleggen.

Men heeft zijn bereidheid uitgesproken samen te gaan werken met de nieuwe bonden, onder het motto: 'er is maar één arbeidersklasse in Polen'. Zelfs wil men in principe met de nieuwe bonden gaan praten over een mogelijke verdeling van het vermogen van de vakbeweging, inclusief van de aanspraken op plaatsen in vakantie- en kuuroorden. Of al die welwillendheid enerzijds en onafhankelijkheidszin anderzijds de oude bonden nog kunnen redden zullen we binnenkort aan de hand van de ledenaantallen kunnen constateren.

De stakingen hebben in Polen veel in beweging gebracht. De maatschappelijke ontwikkeling lijkt weer uit de impasse te kunnen geraken, waarin ze de afgelopen jaren,

zeker sinds 1976, verzeild was. Op straffe van het riskeren van een herhaling van de gebeurtenissen van deze zomer (met de zekerheid dat door het toegenomen wantrouwen een kompromis nog moeilijker te realiseren zal zijn) lijkt de partijleiding de nieuwe vakbonden wel de nodige ruimte te moeten geven. De nieuwe bonden kunnen dan de functie van 'permanente Oppositie' op zich nemen: wel in staat om in het uiterste geval de regering naar huis te sturen, maar ervan afziend om dan zelf te gaan regeren. De vakbeweging zou daarmee een soort veto-recht krijgen, waarvan de arbeiders zelf al driemaal (in 1956, 1970 en 1976) gebruik hebben gemaakt om beleidswijzigingen af te dwingen. Nu het veto-recht min of meer geïnstitutionaliseerd is, mag men aannemen dat eventuele volgende beleidswijzigingen wat minder stormachtig zullen verlopen.

Economiese hervormingen zullen noodzakelijk zijn, maar zullen zonder effect blijven wanneer ze niet door politieke hervormingen worden begeleid. Daarbij moet in de eerste plaats gedacht worden aan een zekere demokratisering van de besluitvorming binnen de partij, aan voldoende vrijheid voor de vakbonden om een alternatief geluid te laten horen, een drastiese inperking van de activiteiten van de censuur, en een brede maatschappelijke discussie over het sociaal-economiese hervormingsprogramma. Dat zijn de voornaamste toetsstenen om te beoordelen of het 'akkoord van Gdansk' naar letter en geest wordt uitgevoerd. Op de autoriteiten zal een konstante druk moeten worden uitgeoefend; niet omdat de overheid zich bij voorbaat niet zou willen houden aan het akkoord, maar omdat macht en invloed zonder meer, maar uitsluitend na uitoefenen van druk met anderen worden gedeeld.

Literatuur

G. Kolankiewicz, *The Polish Industrial Manual Working Class*, in: D. Lane en G. Kolankiewicz (red.), *Social Groups in Polish Society*, London 1973.

S. Lammich, *Das polnische Modell der betrieblichen Mitbestimmung*, *Osteuropa Wirtschaft* XX (1975), pp. 205-218.

V. Grevenmeyer-Korb, *Die polnische Diskussion um die Arbeiterräte*, Berlin (West), 1978.

Deze boeken geven veel inzicht in de ontwikkeling van de medezeggenschap in Polen sinds de tweede wereldoorlog. Het laatste boek is ook vanuit meer theoretisch oogpunt zeer interessant.

In mijn artikelen in *Oost Europa Verkenningen* (nr. 44) en in de *Polen-bundel*, die de Projektgroep Oost-Europa van de S.I.H. afd. Groningen heeft uitgegeven, heb ik getracht in het kort de ontwikkeling van de medezeggenschap in de Volksrepubliek Polen te schetsen.

Bij het schrijven van dit artikel is uitgebreid gebruik gemaakt van berichtgeving in de volgende dag- en weekbladen (uit de periode half augustus - half september): *NRC-Handelsblad*, *Le Monde*, *Frankfurter Allgemeine*, *Financial Times*, *Der Spiegel*, *Die Zeit*.

OE scholing deel 3, tegenspraken, de positie van vrouwen.
2 hoofdstukken uit 'vrouwen in het socialisme' van

Maxine Molyneux, én over de gehanteerde theoretische uitgangspunten t.a.v. de vrouw, en één over de plaats van het gezin.

Het boek is verschenen bij de Werkgroep Oost Europa Projekten, Utrecht, 1981.

Een artikel van uit Oost Europa Verkenningen
nr. 50, april 1980 over het in Oost Berlijn gehouden vrouwen-
seminar: nieuwe obstakels voor de bevrijding van de DDR-vrouw.

Het is nu mogelijk om de stand van zaken in de post-revolutionaire landen in beschouwing te nemen, zonder deze af te meten aan een abstract begrip van 'bevrijding' noch aan de praktijk van kapitalistische staten, maar met in het achterhoofd de uitgangspunten die bestonden in die maatschappijen in de pre-revolutionaire periode. Dit onderdeel valt in twee delen uiteen: ten eerste, een beoordeling van de theoretische basis op grond waarvan het vrouwenemancipatiebeleid is geformuleerd; en ten tweede, een nadere bestudering van de maatregelen die genomen zijn in vijf sleutel-sektoren van het staatsbeleid. Het algemeen overzicht, dat hier gepresenteerd wordt legt de nadruk op de overeenkomsten van de betrokken landen. Ik wil niet het bestaan van sociale, politieke en economische verschillen tussen deze landen ontkennen, noch het belang om ze in hun specificiteit te bestuderen, maar een volledig overzicht van deze verschillen en van de gevolgen ervan, ligt buiten het kader van onderhavig boek.

Als we de praktische problemen waar post-revolutionaire regeringen mee gekonfronteerd worden even terzijde laten vinden we nog een ander complex van moeilijkheden.

problemen die eigenlijk wel te vermijden zijn. Deze liggen niet alleen in de praktische uitvoering van het regeringsbeleid, maar in de manier waarop het 'vrouwenvraagstuk' benaderd wordt. Ondanks alle variaties tussen staten en hun verschillende socialistische 'modellen' en internationale orientaties, bestaat er op dit gebied een opvallende gelijkvormigheid aan gezichtspunten over de vraag welke veronderstellingen de basis zouden moeten vormen voor een socialisties beleid ten aanzien van vrouwen.

Ontstaan kommunisties standpunt

Eén belangrijke reden voor de eenvormigheid in deze theorieën van vrouwenemancipatie is gelegen in het historien ontstaan en de latere reproductie van het orthodoxe kommunisties standpunt over vrouwen. Dit standpunt was niet een eenvoudige ontleening aan de marxisties klassieken; de geschriften van Marx, Engels en Lenin over vrouwen waren fragmentaries en op bepaalde manieren inkonsistent. Wat ervan gemaakt is, is een selektieve kanonisering van een paar opmerkingen van hen, waaruit dan een schijnbaar kohérente theorie te voorschijn kwam. Net zoals er na Lenins dood in Moskou een orthodoxe verzameling 'eerstelingen' geschapen werd, Marxisme-Leninisme genaamd, en dit door de hele internationale kommunisties beweging werd verspreid, zo werd ook een orthodox standpunt ten aanzien van vrouwen ontwikkeld, gebaseerd op een instrumentele lezing van de klassieke teksten en op de officiële kodifikaties van de vroege periode van de Derde Internationale. Dit orthodoxe standpunt ten aanzien van vrouwen is tot op de dag van vandaag overheersend gebleven, en het is betrekkelijk weinig aan kritiek onderhevig. Het is niet alleen de theorie die officieel verbreid wordt in Oost-Europa, maar ook die waarmee men de nieuwkomers in het 'socialisties kamp' en kommunisties partijen in kapitalisties landen blijft voorzien.

De aanhoudende invloed en zelfs wijdere verspreiding van deze ideologie vindt plaats via duidelijk aanwijsbare

middelen: via theoretische literatuur, opleidingsprogramma's, academische instellingen, partijbeleid, internationale congressen en dergelijke. En, veelzeggend genoeg, zelfs die kommunistische partijen die op andere gebieden de officiële sovjet theorieën hebben afgewezen (bijvoorbeeld de chineese, of, op andere manieren, de italiaanse), blijven betrekkelijk onkritisch onder de invloed van deze gekodificeerde theorie over het 'vrouwenvraagstuk'. Nog minder kritische distantie is te verwachten in derde wereld landen die nu nauw verbonden zijn met en afhankelijk van de Sovjet Unie, en die de historische achtergrond en de kulturele bronnen missen om dit onderdeel van wat, naar hen verzekerd wordt, orthodox 'marxisme-leninisme' is, te beoordelen en te kritiseren. Als je hier nog het feit aan toevoegt, dat de orthodoxe theorie, die als centraal-aandachtspunt de maximalisering van de rol van vrouwen in de produktie heeft, terwijl ze tamelijk konventionele opvattingen over het moederschap vasthoudt, uitloopt op een beleid dat vaak direkt functioneel is voor de ontwikkelingsdoelinden van zulke staten, dan wordt het veel duidelijker waarom de officiële kodex met zijn weglatingen nu steeds zo eenzijdig gereproduceerd wordt.

De elementen van de officiële theorie over de onderdrukking van vrouwen worden ontleend aan twee centrale teksten: Engels' 'Oorsprong van het gezin, het privé-eigendom en de staat' en Lenins 'Over de emancipatie van de vrouw'. Engels' tekst neemt een zeer belangrijke plaats in, omdat hij de theoretische onderbouwing geeft aan de stelling, dat de onderdrukking van vrouwen voortkomt uit economische factoren, en onlosmakelijk verbonden is met de opkomst van, een klassemaatschappij en het ontstaan van de staat. De tekst geeft een bepaalde kijk op de onderwerping van vrouwen, waaruit voor later gebruik een beleid is geëxtrapoleerd. De 'Oorsprong' is misschien al te bekend om hier nog samengevat te hoeven worden, en belangrijker dan de redeneerwijze van de tekst zelf, is de manier waarop deze gemierpreteerd en toegeëigend wordt. Een analyse van de positie van vrouwen in Joegoslavië geeft hiervan

een voorbeeld (Tomsic 1978). Ondanks het feit dat dit land een hoge mate van onafhankelijkheid heeft ten aanzien van Moskou, geeft deze tekst, die geschreven is door een functionaris met verantwoordelijkheid voor vrouwenzaken, een visie op vrouwenonderdrukking en op wat er moet gebeuren om daar een eind aan te maken, die gevonden kan worden in elk officieel handboek over vrouwen uit Vietnam of Cuba. Het kan daarom beschouwd worden als representatief voor de orthodoxe analyse:

Marxisten hebben vastgesteld, dat de oorzaken voor de ongelijke positie van vrouwen niet liggen in hun onderdrukking door mannen, en dat vrouwen niet één sociale laag vormen; veeleer is hun status onlosmakelijk verbonden met het bestaan van een klassemaatschappij die gefundeerd is op de uitbuiting van de mens door de mens op basis van het privé-eigendom. Daarom is de enige manier om de emancipatie van vrouwen te bereiken (...) het inslaan (...) van de weg van de revolutionaire strijd (teneinde) het maatschappelijk klasse-stelsel omver te werpen.

Vervolgens herhaalt de tekst Engels' redenering, dat 'zolang vrouwen uitgeeloten zijn van maatschappelijk produktief werk, ze niet geëmancipeerd kunnen worden'. En om deel te kunnen nemen aan de maatschappelijke produktie, 'moet het huishoudelijk werk nog maar een lichte taak zijn'. Ook moet het gezin, als 'de economische cel van de maatschappij' afgeschaft worden, en moet de 'onderwijzende en vormende functie ervan vermaatschappelijkt worden'. Tegelijkertijd wordt Lenins oproep om vrouwen te betrekken in politieke activiteiten voor het voetlicht gebracht met het argument, dat het socialisme niet opgebouwd kan worden zonder de deelname van vrouwen.

Deze beknopte samenvatting, die de kern van het officiële staatsbeleid op het gebied van de onderdrukking van vrouwen bevat, is op de essentiële punten ongewijzigd gebleven sinds de aanvankelijke kodificering ervan na de russiese revolutie. Het geheel van beleidsmaatregelen, dat hieruit voortvloeit, heeft eveneens zijn wortels in deze vroege.

traditie en wordt het duidelijkst uiteengezet in de resoluties van het Tweede Kongres van de Kommunistische Internationale in 1920, dat in vele opzichten de konstituerende bijeenkomst was van de kommunistische beweging. Het benadrukte de volgende beleidslijnen: vrouwen uit het huis en in de economie te brengen; de boerenhuishoudingen, die vrouwen in ondergeschikte posities houden, te reorganiseren; de maatschappelijke dienstverlening te ontwikkelen, om het huishoudelijk werk en de zorg voor kinderen te verlichten; gelijke kansen voor vrouwen te scheppen; vrouwen te mobiliseren voor politiek werk en voor functies in het staatsapparaat; en adequate arbeidsomstandigheden te scheppen, om **tegenwoordig te komen aan de bijzondere behoefte van het vrouwelijk organisme en de zedelijke en geestelijke behoeften van vrouwen als moeders** (Jancair 1978).

Tekortkomingen

Net als de eerder genoemde analyse hebben deze beleidslijnen de basis gevormd van de programma's van socialistische landen over de hele wereld. Met uitzondering van de laatstgenoemde zijn het punten die de meeste feministen zouden ondersteunen. Als ze allemaal uitgevoerd zouden worden zou het inderdaad ook een belangrijke vooruitgang betekenen. Echter, deze politiek, en de vooronderstellingen die eraan ten grondslag liggen, kunnen omwegens het economisme en reduktionisme, waarvan ze doordringen zijn. Misschien het meest in het oog lopend is het feit, dat er geen poging ondernomen wordt om de verhoudingen tussen de sexen te problematiseren, noch de verschillende uitwerkingen van klasseverhoudingen op mannen en vrouwen; de onderdrukking van vrouwen wordt gezien als afgeleide van klasseverhoudingen en mannen worden geacht hier evenzeer slachtoffer van te zijn als vrouwen. De veronderstelling is, dat als het privé-eigendom is afgeschaft, dat dan de resterende overblijfselen van de klassermaatschappij uiteindelijk zullen verdwijnen, omdat ze niet meer ondersteund worden door de economische basis.

Deze beweging is tamelijk tendentieus: noch Engels noch latere officiële theoretici hebben de verbinding tussen vrouwenonderdrukking en klasseverhoudingen naar bevrediging bewezen, en aan de verklaring voor de oorsprong van de onderdrukking van vrouwen, als zou die gelegen zijn in hun marginale positie ten opzichte van produktieve arbeid, kleven vele problemen. Toch wordt deze theorie nog onkrities aangehangen, zelfs in de derde wereld landen die empiries het tegendeel bewijzen van Engels' stelling, dat wil zeggen die landen waar vrouwen een belangrijke of zelfs overheersende rol spelen als agrarische producenten, maar toch duidelijk ondergeschikt zijn aan mannen. Ook de poging om het probleem van de huishoudelijke arbeid en de zorg voor kinderen aan te pakken door simpelweg de **vermaatschappelijding** van een deel van dit werk te eisen, gaat voorbij aan de noodzaak om tot een **gelijke verdeling** van de verantwoordelijkheid thuis te komen. Maar het is niet zo dat de socialistische staten eenvoudigweg 'vergeten' om om de betrekkingen tussen mannen en vrouwen thuis te revolutioneren, integendeel, in hun officiële pers is er een heel bewuste bevordering van het 'moederschap' en van het idee, dat vrouwen van nature geschikt zijn voor deze rol wegens hun veronderstelde 'geestelijke, zedelijke en lichamelijke behoeften'.

In het centrum van de officiële ideologie ligt er dus een opvallende tegenspraak. Enerzijds wordt steeds een beroep gedaan op een geheel van theoretische principes, die afgeleid zijn uit het historisch materialisme en die de onderdrukking van vrouwen toeschrijven aan maatschappelijke, en uiteindelijk economische oorzaken. Dit is een verklaring die, in ieder geval in principe, dwars staat op naturalistische, essentialistische of biologische theorieën. Toch wordt er tegelijkertijd in meer populaire, minder theoretische teksten voortdurend teruggegrepen op beweringen die min of meer berusten op een van deze veronderstellingen, die dan vervolgens gebruikt worden om noli's te ontwikkelen als de 'geschiktheid' van 'vrouwelijke eigenschappen' voor de privé-sfeer¹⁰. Kinderen verzorgen en eten koken wordt in veel socialistische

landen nog steeds beschouwd als de 'natuurlijke' bezigheid van vrouwen, en de chinese en noordkoreaanse funktio- narissen die ik geïnterviewd heb zijn in zoverre typisch dat ze dit werk beschouwen als de 'natuurlijke plicht' van vrouwen, ondanks hun beklemtoning van de wenselijkheid tot samenwerking thuis (11). Het resultaat van deze theo- retische mercurius is een kohesieve politiek, die het doel heeft vrouwen primair verantwoordelijk te houden voor de thuiszorg, terwijl ze tegelijkertijd opgenomen worden in relatief weinig eiserige arbeidssectoren, die als de minst belangrijke worden beschouwd voor wat betreft het doel van economische groei.

Socialistische staten hebben de neiging speciale nadruk te leggen op het gaan verrichten van loonarbeid als sleutel tot de oplossing van de problemen van vrouwen. Deze tamelijk beperkte en mechanistische zienswijze op het proces van verbetering van de materiële omstandigheden van vrouwen en van hun bewustwording heeft tweemaal oorsprong. De eerste is de beperking van de theorie die gebruikt wordt om de ongelijkheid tussen de sexen te verklaren. Dit sluit een strenge analyse van ideologische vormen, van pre-kapitalistische verhoudingen en praktijken, en van de verhoudingen tussen de sexen uit, met als gevolg dat belangrijke mechanismes waardoor vrouwen ondergeschikt blijven zelfs als ze betrokken zijn bij 'productief werk' buiten beschouwing blijven. Een tweede oorsprong is de bevoor- deling van de produktie en de onderschikking van andere beleidsterreinen aan dit primaire doel. De toetreding van vrouwen tot de arbeidsmarkt wordt aangemoedigd als onderdeel van het streven naar socialistische opbouw en accumulatie. Toch komen vrouwen alleen in bepaalde sectoren terecht, in overeenstemming met wat gezien wordt als de eisen van de economie in die sectoren die als sekundair beschouwd worden ten opzichte van de meer belangrijke 'productie'-sectoren. Maar dit 'productivisme' en het beroep op de algemene 'behoeften' van de maatschappij legitimeert de reproductie van de scheidslijnen tussen de sexen zowel op de arbeidsplaats als thuis.

'De socialistiese opvatting van het gezin is gebaseerd op de fundamentele overweging, dat het een eenheid vormt waarin maatschappelijke en persoonlijke belangen nauw met elkaar verbonden zijn. Dit is in overeenstemming met het feit, dat het de elementaire cel van de maatschappij is, en als zodanig een bijdrage levert aan de ontwikkeling van de maatschappij, en een belangrijke rol speelt in de opvoeding van de nieuwe generaties.' (Cubaans Familiewetboek)

Zoals al is aangegeven, wordt het gezin beschouwd als een instelling van primair belang in socialistiese maatschappijen. Er wordt meestal over gesproken, bijvoorbeeld in het bovenstaande citaat, als de 'kleinste cel van de maatschappij'. Die funktioneert als een 'socialiserende' instelling, parallel aan de instellingen van de staat, en als het belangrijkste gebied van dagelijkse verantwoordelijkheid voor het welzijn van kinderen en oude mensen. De eerste stap om een gezin te beginnen is het huwelijk, een burgerlijk kontrakt, dat aan zijn ondertekenaars gelijke rechten binnen het huwelijk en gelijke rechten op echtscheiding en op gezamenlijk bezit geeft. Vrije verbintenissen worden niet aangemoedigd, hoewel het ook niet moeilijk is een scheiding te krijgen als je getrouwd bent, tenminste in de ontwikkelde socialistiese landen. In de derde wereld landen daarentegen bestaat er een aanzienlijke tegenzin om een makkelijke scheiding toe te staan, zeker als maar één partner erom vraagt. In China, Cuba en de DVFRJ spannen de mass-organisaties, de staat en partijfunctianarissen zich erg in om huiselijke konflikten op te lossen en de ontbinding van huwelijken te voorkomen. Hier kan de de-professionalisering van de wet zijn eigen

onderdrukkinge kant hebben, omdat het kan leiden tot een bemoeizuchtig ingrijpen van de buurt in het gezin teneinde de wensen van diegenen die willen ontsnappen aan een ongewenst huwelijksverdrag (meestal vrouwen) te onderdrukken.

Kinderopvang

Wetgeving rond het gezin lijkt bedoeld te zijn om zowel een bepaalde vorm van gezin te bevorderen, als om de grootst mogelijke stabiliteit en duurzaamheid ervan te verzekeren. De gezinsvorm die bevorderd wordt is gebaseerd op heterosexuele monogamie, en in stedelijke centra is, te oordelen naar de woningbouwprojecten van de staat, de vorm waar de voorkeur aan gegeven wordt die van het beperkte of kerngezin. Dit geldt zelfs voor veel derde wereld landen. Bovendien, zoals we al zagen, is het beleid erop gericht om het gezin als economische productie-eenheid af te schaffen, daar produktie en distributie in toenemende mate onder staatskontrolle komen. Het enige grote verschil met het konventionele gezinsbeeld in het kapitalisme is, dat man en vrouw beiden geacht worden een volledige baan buitenshuis te hebben. Deze laatste overweging, en in het bijzonder de noodzaak om een grootschalige toetreding van vrouwen tot de arbeidswereld aan te moedigen, is een verklaring voor het feit, dat sommige aspecten die in het westen verbonden zijn met gezinsvarian:woordelijkheid, namelijk die welke te maken hebben met de verzorging van kinderen, deels overgedragen zijn aan de staat. De meeste socialistiese landen hebben zich in gespannen om kleuterscholen, krèches en dagverblijven op te zetten, al is het resultaat hiervan erg verschillend voor verschillende landen, en is het aanbod in het algemeen minder dan de behoefte eraan. De Sovjet Unie is in zoverre een uitzondering dat ze in staat is 50% van de kinderen jonger dan vijf jaar (ongeveer tien miljoen) onder te brengen; voor enkele van de oost-europese landen daalt het cijfer tot tussen de 20 en 30%. Dit is echter nog aanzienlijk hoger dan de meeste kapitalistiese staten. In de Derde Wereld, met zijn

beperkte hulpbronnen, is er op dit gebied veel minder vooruitgang geboekt, mogelijk met uitzondering van de DVRIK, die zegt 60.000 kinderopvangcentra te hebben ingericht, die plaats bieden aan drieneenhalf miljoen kinderen (Cauldwell 1978). Waar faciliteiten voor kinderen worden aangeboden in socialistiese derde wereld landen, zijn deze vaak in of bij fabrieken waar vrouwelijke arbeiders gekoncentreerd zijn, en er wordt altijd voorrang gegeven aan vrouwen met betaald werk.

Vernestbechappelijding huishoudelijke taken

Wat betreft de andere aspecten van de vermaatschappelijking van de huiselijke sfeer is de vooruitgang teleurstellend langzaam geweest vergeleken met de ontwikkelde kapitalistiese landen. Zelfs de meest ontwikkelde socialistiese landen liggen ver achter op hun kapitalistiese tegenhangers wat betreft de mechanisering van het huishoudelijk werk en in de dienstverlening die de last van het huishouden zou verlichten. Dit falen ligt deels aan het produktivistes vooroordeel, waarvan het officiële beleid doortrokken is, en deels aan het feit, dat het doel van vrouwenemancipatie afhankelijk is gemaakt van het sukses van meer universele doelen. Het resultaat is, dat waar huishoudelijke apparaten, diensten en zaken als kant-en-klaar-maaltijden beschikbaar zijn, ze meestal van slechte kwaliteit zijn, of onbereikbaar, of te duur voor het gemiddeld gezin. Zelfs op gebieden waar gemakkelijk verbeteringen aan te brengen zouden zijn, zoals het boodschappen doen, is er weinig gedaan. Alleen de Cubanen met hun 'Jaba' (boodschappen-) Plan' hebben een poging gedaan dit voor werkende vrouwen makkelijker te maken, door ze de mogelijkheid te geven een boodschappenlijstje en -tas 's morgens bij de winkel achter te laten, die ze dan 's avonds gevuld weer op kunnen halen. Maar in het algemeen blijft de pure last van het huishoudelijk werk aanzienlijk in de socialistiese landen, zelfs in Oost-Europa; onderzoeken naar de hongars: huishoudens tonen aan, dat vrouwen gemiddeld nog viereneenhalf uur per dag aan huishoudelijk werk besteden, en mannen anderhalf uur, en

en hierin is de zorg voor kinderen niet meegesteld. Tweederde van de hongarse gezinnen maken geen gebruik van openbare diensten, omdat ze te duur zijn of niet makkelijk bereikbaar (Markus 1976). Als dit al een groot probleem blijft in de meer ontwikkelde landen, in de derde wereld landen wordt het nog versterkt door armoede en onderontwikkeling. Huishoudelijke arbeid kan onder deze omstandigheden een enorme last betekenen, en kan van vrouwen meer dan vijf of zes uur werk per dag kosten, bovenop alle andere plichten buitenhuis. In de plattelandsgebieden kan het elke dag een paar uur kosten om water en hout te halen voor het koken, en dit komt dan nog bij de tijd, die besteed wordt aan koken en wassen, zonder iets van de moderne gemakken, die in de ontwikkelde landen vanzelfsprekendheden zijn.

F. sprooidieve functie

Socialistische staten leggen een grote nadruk op het belang van de reproductieve functie van het gezin, een doel dat geformuleerd wordt in zowel patriotische termen als in termen van noodzaak om tegemoet te komen aan de vraag naar arbeidskrachten in de economie; van deze landen heeft alleen China een duidelijk arbeidsoverschot. Vrouwen worden er toe aangemoedigd zichzelf te zien als draagsters van een maatschappelijke verantwoordelijkheid in deze kwestie, en hun wordt gevraagd hun gezinnen te beperken of uit te breiden in overeenstemming met de bredere maatschappelijke doeleinden. Waar deze een afname van de bevolkingsgroei dikteren, zoals in China, wordt er een aanzienlijke druk op vrouwen uitgeoefend om het aantal kinderen dat ze krijgen te beperken tot één of hoogstens twee. Dit is zo ver gegaan, dat onvrijwillige sterilisatie opgedrongen werd. Waar het staatsbeleid tot doel heeft het geboortecijfer te verhogen zoals in de oost-europese landen en in een paar derde wereld landen, bijvoorbeeld de DvRj, wordt er een grote nadruk gelegd op het aanmoedigen van een positieve kijk op het moederschap en op grote gezinnen. Een skala van beloningen wordt aan grote gezinnen gegeven, en in

de meeste landen worden, net als in het westen, degenen die ongetuwd of kinderloos blijven gewoonlijk gestraft via het belastingstelsel. De beschikbaarheid van abortus en voorbehoedsmiddelen weerspiegelt vaak eveneens de eisen van de economische groei; toch is in de Sovjet Unie en Oost-Europa, met uitzondering van Roemenië, abortus wettelijk toegestaan, en kost het niets of maar een fractie van wat het in de meeste kapitalistische landen kost. In sommige landen, zoals de Sovjet Unie is het zelfs een van de belangrijkste middelen tot geboorteregeling. In Oost-Europa hebben demografische overwegingen in toenemende mate het staatsbeleid op dit gebied beïnvloed, en dit gaat zo ver, dat de categorieën van diegenen die in aanmerking komen voor een vrije abortus en een hoge ziekte-uitkering na de operatie beperkt worden tot speciale gevallen. In het algemeen zijn de pogingen van regeringen in ontwikkelde socialistische landen om het geboortecijfer te verhogen niet erg succesvol gebleken, en men geeft wel toe, dat een centrale faktor gelegen is in het feit, dat vrouwen niet bereid en niet in staat zijn om het hoofd te bieden aan de dubbele eisen van loonarbeid en grote gezinnen, zolang er geen bevredigende oplossing geboden wordt voor de belasting van de huishoudelijke verantwoordelijkheden. De toekomst zal leren of officiële demografische overwegingen grote beïnvloedingen teweeg zullen brengen op terreinen die vrouwen betreffen. Het is zeker in officiële publicaties in Oost-Europa en de Sovjet Unie aan de orde gesteld dat het moederschap ten minste de eerste vijf levensjaren van een kind voorrang moet krijgen boven betaald werk, hoewel er ook wel verzet geuit is tegen deze visie (McAuley 1981).

De derde wereld landen, met uitzondering van China, zijn vaak geporteerd voor een hoog geboortecijfer. In Mozambique, de DvRK en de DvRj bijvoorbeeld zijn voorbehoedsmiddelen alleen in beperkte hoeveelheden beschikbaar, voor diegenen wier gezondheid in gevaar zou komen door zwangerschap of bevalling. Abortus is officieel beperkt tot heel weinig vrouwen, en is alleen beschikbaar voor diegenen waarvan men vindt dat ze goede gronden hebben om een

zwangerschap af te breken. De meeste van deze landen hebben het liefst een beleid van geboortes met een redelijke tussenpoos, als het beste middel om de bevolkingsgroei te handhaven of te verhogen en toch de gezondheid van vrouwen te bewaren.

Het socialistische gezin

Wat de gezinspolitiek in het algemeen betreft, de onkritische houding tegenover het monogame kerngezin kan op het eerste gezicht in tegenspraak lijken met de oproep van Marx en Engels in het **Kommunistische Manifest** om deze gezinsvorm 'af te schaffen'. Toch schijnen zij, hoewel er zeker een utopische element school in hun denken op dit gebied, hun kritiek vooral gericht te hebben op de onderdrukking en de hypokrisie van het burgerlijk gezin, en op de 'gelegaliseerde prostitutie' die er mee verbonden is, dan op het 'gezin' in het algemeen. Zij geloofden niet in de vernieuwingschapelijkheid van de huishoudelijke arbeid, de toetreding van vrouwen tot de produktie, en een huwelijk uit vrije keuze, en een nieuw gezin geschapen kon worden dat vrij was van onderdrukkende relaties. Niet alleen overschaltte dat zijnswijze het gemak waarmee huishoudelijke arbeid vamaalschappelijk kan worden, en de mogelijkheid ze de niet-ekonomiese elementen van de onderdrukking van vrouwen, maar ze onderdrukte ook de onderdrukking van vrouwen, maar ze onderdrukte ook de diepgaandere periode ontwikkelde, en die het anarchisme in diezelfde periode ontwikkelde, en die het **nooizakelijk** onderdrukkende en autoritaire karakter van het orthodoxe gezinsmodel benadrukte. Het wijkt ook al van de radikalere visies, die in de twintiger jaren binnen de bolsjewistische partij tot uitdrukking kwamen.

De belangrijkste kenmerken van het gezin in socialistiese landen van vandaag komen niet zozeer voort uit een afwijking van de theorieën van Marx en Engels, maar uit elementen die inherent zijn aan deze theorieën zelf. Voorzover er aspecten van hun theorieën weggewerkt zijn, weerspiegelt dit het overheersen van sociale en ekonomiese

overwegingen, die 'stabiliteit' van het gezin gebieden, over de impliciet individualistische doeleinden, waartoe — zo hoopten Marx en Engels in hun romantiese formuleringen — het gezin zich zou ontwikkelen.

We kunnen nu de vraag stellen, hoe egalitair en demokratiese deze 'socialistiese' variant van het gezin is, en in hoeverre de opname van vrouwen in loonarbeid in de socialistiese staten geleid heeft tot een toenemende algemene gelijkheid van mannen en vrouwen. Er moet op deze vragen een genuanceerd antwoord gegeven worden. De theoretiese basis van het officiële beleid inzake vrouwenemancipatie is, zoals we gezien hebben, vatbaar voor kritiek, en de praktische implicaties van deze benadering tonen aan, dat bepaalde onderdrukkende gezinsstructuren niet wezenlijk veranderd zijn. Ten eerste: er wordt wel grote nadruk gelegd op aanmoedigingen voor vrouwen om buitenshuis te gaan werken, maar de meeste vrouwen worden niet aangemoedigd om de last van de huishoudelijke arbeid te verlichten, maar er is weinig vooruitgang geboekt in een **hervordeling** van de huishoudelijke taken tussen de sexen. Dit is een essentiële voorwaarde, willen vrouwen in staat gesteld worden om te nemen aan betaalde arbeid. Toch wijzen alle beschikbare studies over huishoudelijke arbeid uit, dat zij nog steeds het grootste deel van het huishoudelijk werk verrichten in de socialistiese kinden, en in sommige landen (bijvoorbeeld Polen) nam het aandeel van vrouwen hierin zelfs toe in de zeventiger jaren. Deze ongelijkheid bestaat zelfs daar, waar er officiële ondersteuning is voor een grotere deelname van mannen aan huishoudelijke plichten, zoals het geval is in veel van de ontwikkelde socialistiese landen. In de derde wereld landen waar zo'n officiële ondersteuning niet plaatsvindt, is de toestand zelfs nog slechter. Mijn eigen onderzoek over fabriekarbeidsters in de DVRL wijst uit, dat er geen enkele poging van officiële zijde ondernomen is om de verhoudingen tussen de sexen thuis gelijkjer te maken, ondanks de officiële wens dat vrouwen betaald werk gaan verrichten. Het wordt nog steeds als vernederend voor mannen gezien om huishoudelijk werk te doen, een visie die op officieel nivo versterkt wordt doordat

men niet het maatschappelijk en ekonomies belang ervan erkent. Er bestaan geen promoties of werk-punten voor als je uitblinkt in huishoudelijk werk; integendeel, het zou degenen die het doen veelal bestraffen, doordat het hun onmogelijk is volledig deel te nemen aan activiteiten buitenshuis. Het is een opvallend feit, dat Cuba het enige socialistiese land is, dat een paragraaf in zijn familiewetboek van 1975 heeft, die eist het huishoudelijk werk te delen als beide huwelijks-partners buitenshuis werken. Echter, er lopen maar weinig vrouwen naar de rechtbank over zo'n kwestie, en onderzoeksverslagen wijzen uit, dat er maar langzaam veranderingen komen in de houding van mannen. Nadat de wet was aangenomen, werd er door hun familie druk uitgeoefend op vrouwen om hun banen op te geven; het hoge uitvalpercentage van vrouwen — 76% volgens sommige schattingen (King 1977) — moet in dit licht gezien worden. Druk van het thuisfront is ook mede een verklaring voor het hoge absentisme van werkende cubaanse vrouwen (13).

Een tweede grote beperking is de bevordering van het kerngezin als de vorm die de voorkeur geniet. Door de nadruk op het belang van het gezin en op de noodzaak de stabiliteit ervan te handhaven, wordt er een aanzienlijke premie gezet op konformiteit aan één gezinsmodel. Afgezien van korte intermezzo's in de Sovjet Unie van de twintiger jaren en het China van de vijftiger jaren, is er vrijwel geen aanmoediging gegeven aan alternatieve regelingen van het huishouden, en dit heeft te maken met de officiële onverdraagzaamheid tegenover alle sexuele uitdrukkingsvormen buiten de heterosexuele monogamie. Hoewel sexuele gelijkheid bevorderd wordt, lijkt het staatsbeleid ten aanzien van gezin en huwelijk vooral gericht te zijn op stabiliteit, en maakt het individuele keuzes zo veel mogelijk ondergeschikt aan de druk van de staat en aan wat men houdt voor de eisen van de ekonomiese en maatschappelijke ontwikkeling. Omgekeerd lijkt er ook weinig druk van binnen uit te bestaan om te komen tot meer experimentele regelingen aan het thuisfront, en waar deze korte tijd geprobeerd worden, schijnen ze weinig algemene steun te krijgen (Brodsky Famworth 1976).

Nieuwe obstakels voor bevrijding van DDR-vrouw

Het was in maart j.l. al weer de derde keer, dat in Berlijn-DDR het 'vrouwen seminar' plaatsvond. Een konferentie van een vrij vaste groep DDR-vrouwen, leden van de CKF (Christelijke Vredeskonferentie), en een veel wisselender deelname van nederlandse zijde. Voor mij was het de tweede keer dat ik aan dit seminar deelnam, en ik vond er een groot verschil bestaan tussen beide evenementen. In de twee jaar ertussen is er kennelijk wat veranderd in de oost-west-verhouding voorzover die feminisme en vrouwenbeweging betreft.

Eén ding is zeker veranderd: ikzelf. Ik weet niet of het een individuele ontwikkeling van mij is of dat het algemener geldt, maar in ieder geval: wat aanvankelijk een feministies 'standpunt' was, een 'overtuiging' dat er een eind moet komen aan onderdrukking en georganiseerde vrouwenhaat een ervaring dat het leuk is lesbies te worden, is inmiddels (behalve het voorgaande natuurlijk nog steeds allemaal) ook een bestaanswijze geworden, een manier van tegen de wereld aankijken. En niet alleen standpunt en levenswijze, ook een zich uitbreidend kennisterrein, een 'weten' omtrent de sexeverhoudingen, dat het standpunt handen en voeten geeft. Misschien is het dat, wat vandaag de dag zo veelvuldig voor 'stagnatie in de vrouwenbeweging' wordt uitgeroepen: de schok van de ontdekking hoe onderdrukt we zijn is voorbij, de felleheid van de eerste verontwaardiging is, individueel en kollektief, op die manier niet vol te houden (hoewel we natuurlijk nog veelvuldig in felle verontwaardiging ontbranden), en er wordt hard gewerkt om posities te veroveren op verschillende theoretiese en praktiese terreinen.

Daarmee is ook mijn positie ten opzichte van de manier waarop in de socialistiese landen het vrouwenvraagstuk aangepakt wordt veranderd. Gaf ik ze vroeger nog het voordeel van de twijfel (tja, langs die weg kun je toch ook wel veel bereiken, bedoeld of niet), inmiddels ben ik van mening, dat er in die aanpak een aantal systematiese fouten, lakunes, dwaalwegen zitten, zodat naast 'deelvrijdinkjes' er ook evenveel nieuwe barrières voor een

werkelijke vrouwenbevrijding opgeworpen worden. Wat verder hieronder aan verslag van de afgelopen konferentie volgt, is zeer persoonlijk getint, verdient ook eigenlijk de naam 'verslag' niet. Veel meer wil ik naar aanleiding van wat er op de konferentie naar voren is gekomen, wat overwegingen naar voren brengen over de ontwikkelingen in de DDR dat vrouwen betreft, en over de 'oost-west-verhouding' op dit terrein.

Van vrouwenpolitiek naar gezinspolitiek

Een als 'marxistiese jurist' aangekondigd manspersoon deed ons een aantal mededelingen omtrent de gezinspolitiek in de DDR. Hij stelde deze 'gezinspolitiek' tegenover een 'vrouwenpolitiek'. De aanpak van de 50er en 60er jaren was dan een vrouwenpolitiek, dat wil zeggen gericht op het scheppen van voorwaarden voor deelname van vrouwen aan het maatschappelijk proces, waarbij als voornaamste de deelname aan het arbeidsproces gezien werd. Het hele pakket van maatregelen zoals de juridiese gelijkberechtiging, de onderwijspolitiek, de opbouw van krèches, ondersteunende maatregelen voor werkende moeders enz. valt onder dit hoofdstuk. Echter, zo stelde men vast de zo opgevatte emancipatie van de vrouw liet zich maar moeilijk combineren met de bestaande gezinsvormen. Het geboortecijfer liep achteruit, en de hoge echtscheidingscijfers waren aanleiding om te gaan spreken over de 'instabiliteit' van de gezinnen.

In zo'n situatie zijn er theoretisch twee keuzes denkbaar. Is een politiek die vrouwen ondersteunt, niet verenigbaar met de instandhouding van het gezin, dan moet het gezin maar niet meer in stand gehouden worden. Of, de andere mogelijkheid: dan moeten we de vrouwen maar wat minder gelijkberechtigd maken. Deze twee keuzemogelijkheden noemde onze inleider overigens niet. Hij deed een beroep op ons 'gezond verstand', stelde dat het niet mogelijk is de positie van de vrouwen te verbeteren los van het gezin, en vandaar dus dat men er nu toe over was gegaan een 'gezinspolitiek' te bedrijven in plaats van een 'vrouwenpolitiek'.

Dit betekende: financiële ondersteuning van jonge gezinnen, uitbreiding van het zwangerschapsverlof, en überhaupt een erkenning van het gezin als belangrijkste socialisator. En inderdaad, het geboortecijfer stijgt weenen en schijnen steeds meer jonge vrouwen te zijn die graag van de mogelijkheid gebruik maken een jaar thuis te blijven na de geboorte van een kind. De groeiende kritiek op de krèches ondersteunt deze ontwikkeling alleen maar.

Tot hier toe is er nog geen woord marxisme bij. De spreker gaf natuurlijk wel zijn versie van de marxistische visie op het gezin. Deze zou zijn: het inzicht dat het gezin geen natuurlijk, maar maatschappelijk gegeven is. Dit blijkt dan te betekenen, dat elke maatschappijformatie haar eigen gezinstype kent. In het kapitalisme bijvoorbeeld overheerst het burgerlijk gezin gestoeld op privé-eigendom. Het socialisme zou dan ook een heel eigen gezinstype met zich meebrengen, nu gestoeld op partnerschap en bewust ouderschap. Economies gezien zou de functie niet meer in de (re-)produktiesfeer liggen, maar in de konsumptiesfeer. Het patriërchaat was opgekomen met het privé-eigendom, en hiermee tesamen weer ten onder gegaan.

Nietwaar?

We hebben in antwoord hierop gesteld, dat bij ons ook marxisten deelnamen aan de ontwikkeling van nieuwe inzichten over de verhouding gezin—kapitalisme—patriërchaat, en dat een aantal inzichten hieromtrent al haast gemeengoed was. Vandaaruit hebben we op drie punten zijn weergave van 'het marxisties standpunt' gekritiseerd. Ten eerste is de samenhang die Engels schetst tussen de opkomst van het privé-eigendom en van het patriërchaat op zijn minst niet zo rechtstreeks als hij die denkt, en kan waarschijnlijk helemaal niet op die manier in oorzaak en gevolg gezien worden. Ten tweede: de stelling dat slechts in het socialisme de economiese functie van het gezin is afgeschaft, gaat niet op. Ook in de westerse kapitalistiese maatschappijen geldt de economiese functie van het gezin, in de betekenis van behoud van het privé-eigendom, slechts voor heel weinig gezinnen. Blijkbaar zijn er andere redenen voor instandhouding van het gezin. Ten derde, en hiermee samenhangend, is het natuurlijk onzin te beweren dat in het socialisties gezin alleen maar gekonsumeerd wordt. Daar wordt arbeid verricht, en wel merendeels door vrouwen.

Hedendaags sexisme

Is de gezinspolitiek indirekt sexisties in die zin dat ze als eenheid behandelt wat een eenheid vol tegenstellingen is, als gelijken behandelt wie niet gelijk zijn, er zijn

andere tendensen aanwijsbaar waar van direkt sexisme (dat wil zeggen diskriminatie op grond van geslacht) sprake is. Het duidelijkste voorbeeld hiervan werd genoemd in een bijdrage van een studentenpredikante over de problemen onder studentes. Er zijn een aantal studierichtingen waar vrouwen moeilijker toegang krijgen dan mannen. De middelen hiertoe zijn hogere toelatingseisen voor vrouwen en naar sexe gespecificeerde numeri fixi. En de redenen: een studie is aan een vrouw minder goed besteed, want ze trouwt toch, en krijgt kinderen, en blijft dan een paar jaar thuis. Dit geldt vooral voor bepaalde dure specialistiese studies, waar vrouwen vrijwel geen plaats meer vinden.

Voor algemenere studies, als medicijnen en talen, wordt een fifty-fifty sexratio aangehouden. Het betreft hier studies voor beroepen die 'dreigen te vervrouwelijken', wat voor de ontwikkeling van het beroep als hezwaarlijk wordt gezien. De 'vervrouwelijking' van hogere opleidingen überhaupt is hiermee aan banden gelegd, zonder dat aan de oorzaken daarvan bij mijn weten ooit aandacht is besteed. Een oorzaak zou bijvoorbeeld kunnen zijn, dat vrouwen een hogere opleiding nodig hebben dan mannen om dezelfde positie te kunnen bekleden. *Hilda Scott* heeft dit voor de CSSR aangetoond² en er is weinig reden aan te nemen dat het in de DDR anders zou zijn.

Een andere reden is wat je een onvolledige doorbreking van 'rolpatronen' zou kunnen noemen: vrouwen blijken beroepen te kiezen die met verzorging en met opvoeding te maken hebben. Dat het dan ook vaak gaat om sektoren die tot de lagerbetaalde behoren, heeft al weinig meer met de wat onschuldige term 'rolpatronen' te maken. En dat het voor de ontwikkeling van een beroep ongunstig zou zijn, dat vooral mannen zich erin storten, dat argument heb ik nog zelden gehoord.

Toen we van de nieuwe barrières voor vrouwelijke studenten vernamen, maakte verontwaardiging zich van mij meester, en tegelijkertijd verbazing over de gelijkmoedige toon waarop deze wonderbaarlijke mededelingen gedaan werden. 'Wat vinden jullie daar nou van?' was mijn vraag. Meerdere vrouwen gingen erop in, haar antwoorden maakten me verdrietig. Het was toch eigenlijk heel begrijpelijk, zei er een, want ekonomies konden ze het zich gewoon niet permitteren dure studies te verschaffen en er zo weinig voor terug te krijgen. Onrechtvaardig, vond een ander, want er waren tenslotte ook vrouwen die niet trouwden en kinderen kregen. Daarin lag voor haar de 'onrechtvaardigheid'.

Wij argumenteerden, dat er bij zo'n redenering zonder meer van uit gegaan werd, dat de moeder, en niet de vader, thuis zou blijven om voor de kinderen te zorgen. Dat dus eigenlijk vrouwen gestraft werden voor het feit dat de 'gelijkberechtiging' op dat front nog niet gerealiseerd was. Alsof het háár schuld is. Sexisme, zeiden we. Eén vrouw stemde met ons in. Zij zou binnenkort een jaar thuisblijven omdat de pogingen van haar man om op die regeling aanspraak te maken mislukt waren.

Een dagdeel was ingeruimd voor berichten uit de nederlandse vrouwenbeweging. Een ging over sexueel geweld tegen vrouwen. Na afloop van het verhaal kwamen er geen reakties, in de wandelgangen des te meer. Ook later in de diskussies werd er wel op terug gekomen. Waaruit

Het gesloten hek van de oostberlijnse Humboldt-universiteit: hogere toelatingseisen voor vrouwen

wel blijkt dat het wel enorm leeft bij vrouwen, maar toch moeilijk zo een twee drie bespreekbaar te maken is. Dergelijke onderwerpen middels een georganiseerde beweging in de openbaarheid te gooien was een nieuwe gedachte voor hen.

Heterosexualiteit als instituut

Een tweede verhaal ging over heterosexualiteit als maatschappelijk instituut, en over de betekenis die de doorbreking van deze norm voor de vrouwenbeweging heeft. Zoals het haast altijd gaat, zo ging het ook hier: de hele kluit hetero's (?) wierp zich op het onderwerp homosexualiteit; de heterosexualiteit is geen onderwerp. Maar goed, de oosteuropese homo's verdienen ook zeker onze aandacht, want zo'n vrolijk bestaan lijkt me dat niet.

Of homosexualiteit wel zo normdoorbrekend was als door ons voorgesteld werd, zo werd gevraagd. Want in homoseksuele relaties werd toch vaak minstens zo sterk aan reiverdelingen vastgehouden als in heterorelaties. Het 'tegenargument', dat de beschuldigende vinger weer eens 'de verkeerde kant' op wees, en dat onderdrukten wel vaker hun onderdrukking doorgeven in plaats van bestrijden, zal wel niet zijn angekommen. De maat van de onderdrukking van homosexualiteit in de DDR was hen volstrekt niet bewust. Een voorbeeld. In de schoolboeken voor het vak 'sexuele opvoeding' staat de zinsnede: 'Men moet geen vriendschap sluiten met homoseksuelen of hun gezelschap zoeken, maar men moet ze ook niet belasteren.'³ De kwasi-tolerantie van die laatste opmerking wordt natuurlijk volstrekt verpletterd door de boosaardigheid van het eraan voorafgaande advies. Deze raad werd ons 'verklaard' door te wijzen op de wet, homoseksuele omgang met minderjarigen (= jonger

dan 18 jaar) strafbaar stelt. Het is voor de onbevungen lezer direkt in het oog lopend, dat dit natuurlijk absoluut geen verklaring is, maar gewoon nog eens een uitdrukking van homo-angst/haat. Bij de DDR-vrouwen stuitte het echter op kollektieve blindheid.

Dit alles neemt niet weg, dat het toch wel belangrijk is dat het onderwerp eens ter tafel kwam. Over de betekenis die het voor de vrouwenbeweging heeft de dwang tot heterosexualiteit te doorbreken, kunnen we dan later misschien nog eens wat vruchtbaarder praten. Voor de DDR-vrouwen waren onze gedachten hieromtrent nieuw en ze wekten in eerste instantie vooral verbazing en verwarring. In hun eigen denken over vrouwenemancipatie, door hen steeds 'gelijkberechtiging' genoemd, vormt de gedachte van 'partnerschap' en 'mannen en vrouwen samen' de hoofdtoon. Als daar dan een vraagteken bij gezet wordt, wordt dit vaak direkt begrepen als voorstel de mensensoort man om zeep te brengen. Een gebruikelijke, maar toch steeds weer verrassende interpretatie.

Breekpunten

Ik vond zelf de discussies naar aanleiding van de berichten uit de nederlandse vrouwenbeweging het spannendst aan de konferentie. Het was heel leuk er met deze vrouwen over te praten, en ze waren allemaal ook zeer tot discussie bereid, nieuwsgierig, open en zo.

Dat brengt me dan op mijn laatste punt: waarin verschilde dit seminar met dat van twee jaar terug, en wat zouden de oorzaken voor zo'n verschil kunnen zijn. Anders dan eerder stonden de verschillende bijdragen, hun verhaal over hen en ons verhaal over ons, niet meer zo los van elkaar. We lieten ons niet meer zo eerbiedig door elkaar informeren, maar er werd veel kritischer op elkaar ingegaan, wat tot goede discussies leidde. Ik denk dat de voornaamste reden hiervoor toch wel de toenemende wederzijdse bekendheid met elkaars situatie is. Ook het vertrouwen dat een dergelijk langduriger contact schept, is gunstig voor een sfeer waarin kontroversieel gediscussieerd kan worden. Zo'n evenement is in tijden dat alom van een opleving van de koude oorlog gesproken wordt een bemoedigend teken.

Ik denk ook dat de veranderingen die in de DDR plaatsvinden in het beleid ten aanzien van het 'vrouwenvraagstuk', bij deze vrouwen een aantal vragen moet wakker roepen over hun perspectieven. Er doen zich kennelijk een aantal breekpunten voor, die maken dat er niet meer alleen gesproken kan worden in termen van 'steeds meer', 'steeds beter', en problemen die 'nog niet' opgelost zijn. Het zou kunnen zijn, dat dit de westerse feministiese praat wat minder exoties doet klinken, meer bij eigen vragen en problemen lijkt aan te sluiten dan eerder vermoed. Ik weet niet zeker of dit zo is, maar het zou kunnen zijn. Er zijn trouwens weer plannen gemaakt voor een volgende konferentie. Het wordt een goede traditie.

1. In Opstand van mei 1980 en HAP nr. 6/80 staan verslagen van dit seminar. Beide uitgaves zijn te verkrijgen bij de NCSV, Woudachoten.
2. Hilda Scott, Women and socialism, London 1976, p. 4-7.
3. Kurt Bach, Geschlechterziehung in der sozialistischen Oberschule, Berlin 1974. Citeerd in: Barbara Bronnen, Franz Henny, Liebe, Ehe, Sexualität in der DDR, München 1975.

Rubricering: 1)

F

ACD

1704566

datum

5 DEC. 1983

CO

b. —

d. —

1) Zo nodig andere rubricering aangeven.

Distr.: *BC - CS - SBP - BOP*

Bijlage(n):

Afschr.:

BO: *202571*

Datum rapport

Volgno. Inf. rapp.

Evaluatie

30 november 1983

3

Betreft:

kennismakingsweekend KvS - CvS .

Op 19 en 20 november 1983 werd te Antwerpen een kennismakings-
gespreksweekend gehouden tussen de Belgische (=Vlaamse) be-
weging Kristenen voor het Socialisme (KvS) en de Nederlandse
beweging Christenen voor het Socialisme , CvS. Tot dit week-
end werd besloten toen CvS-secretaris in
september in België verbleef ter voorbereiding van een wereld-
congres voor de verschillende bewegingen van Christenen voor
het socialisme , dat maart/april 1984 te Avignon/Frankrijk
wordt gehouden . De bijeenkomst vond plaats in het vormings-
centrum Heidebrand , Westmalle bij Antwerpen .
Nederlandse deelnemers :

Na aankomst en lunch op zaterdag geeft een u
eenzetting over de werkwijze van KvS-Vlaanderen .

Hierna volgt een introductie van . Hij zet uiteen ,
dat de CvS als hoofdongaan de landelijke vergadering kent.
bestaat een stuurgroep (8 leden) en 13 regiogroepen , gesit
eerd in de meeste universiteitssteden . Als één der belang-
rijkste CvS-bolwerken gold Nijmegen, waar men op een gegeven
moment 4 groepen met in totaal 50 à 60 leden had. Op dit
moment zijn in Nijmegen 7 leden actief . Als gevolg van de in
vloed vanuit Nijmegen is de discussie binnen de CvS velegd
van Barthiaanse theologie naar Latijns Amerika en de bevri
dings-theologie .

geeft enige uitleg op de vraag van
naar de relatie tussen CvS en de DDR. Hij meent dat
veel over de V.S.A. en andere westerse landen weten , maar
nog veel te weinig over Oost- Europa . Daarom is voor de Cv
de Nederlandse Oecumenische Gemeente in het Hendrik Kraemer
Huis in West-Berlijn erg belangrijk.

Van Belgische zijde komt de vraag of de Cv
ook in het CNV en het FNV infiltreert . Ook is men geïntere
seerd in celbouwers in de CPN. Van CvS-zijde vertelt men zich
met deze strijdwijzen niet bezig te houden.

Op zondag vindt een samenvatting van de groepsdiscussie pl
plus een plenaire bespreking .

KvS: praktisch vakbondswerk . Men staat dicht bij de oor-
sprong van de beweging in Chili.

CvS: meer theoretisch ingesteld .

Visie op het kerk-zijn : KvS is zelf basiskerk,

CvS laat dit aan anderen over.

In de CVP komen de belangen van de arbeiders via het ACW n
aan bod. In Nederland bestaat een totaal andere situatie .
Tussen CDA en CNV bestaat nauwelijks ; binnen het CDA is
geen standenpartij , zoals de CVP .